

A c t a
Universitatis
Lodziensis

FOLIA GEOGRAPHICA
SOCIO-OECONOMICA

33
2018

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

A c t a Universitatis Lodziensis

FOLIA GEOGRAPHICA
SOCIO-OECONOMICA

33
2018

STUDIA REGIONALNE 3

REGIONAL STUDIES 3

pod redakcją
Pameli Jeziorskiej-Biel
Anity Kulawiak

 WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2018

REDAKCJA CZASOPISMA
„FOLIA GEOGRAPHICA SOCIO-OECONOMICA”

Marcin Wójcik (redaktor), *Marek Barwiński* (z-ca redaktora)
Iwona Jażdżewska (z-ca redaktora), *Lukasz Musiaka* (sekretarz)
Bartosz Bartosiewicz (członek redakcji), *Anna Janiszewska* (członek redakcji)
Stanisław Mordwa (członek redakcji), *Ewa Szafrąńska* (członek redakcji)

RADA REDAKCYJNA

Tadeusz Marszał – Uniwersytet Łódzki, *Andrzej Matczak* – Uniwersytet Łódzki
Jolanta Jakóbczyk-Gryszkiewicz – Uniwersytet Łódzki, *Marek Sobczyński* – Uniwersytet Łódzki
Andrzej Suliborski – Uniwersytet Łódzki, *Tomasz Kaczmarek* – Uniwersytet Adama Mickiewicza
w Poznaniu, *Remus Anghel* – Romanian Institute for Research on National Minorities, Cluj
(Rumunia), *Annegret Haase* – Centrum Badań Środowiska im. H. von Helmholtza, Lipsk (Niemcy)
Rene Matlovič – Uniwersytet w Preszowie (Słowacja), *Bohdan Posatsky* – Politechnika Lwowska
(Ukraina), *Tadeusz Siwek* – Uniwersytet Ostrawski (Czechy), *Sokol Axhemi* – Uniwersytet w Tiranie
(Albania), *Vladimir Székely* – Słowacka Akademia Nauk, Bratysława (Słowacja)
Alessandro Vitale – Uniwersytet Bicoca, Mediolan (Włochy)

ZESPÓŁ WSPOMAGAJĄCY W ZAKRESIE GIS I NOWYCH TECHNOLOGII

Karolina Dmochowska-Dudek, *Lukasz Lechowski*

REDAKTOR INICJUJĄCY

Beata Koźniewska

KOREKTA I SKŁAD KOMPUTEROWY

Aleksandra Retkiewicz

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Rzymkowska

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Publikacja recenzowana w systemie *double blind review*

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Wydział Nauk Geograficznych

© Copyright by Authors, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.09087.19.0.Z

Ark. druk. 6,125

ISSN 1508-1117

e-ISSN 2353-4826

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
Tel. (42) 665 58 63

Gabriela Czapiewska

KSZTAŁTOWANIE WIEJSKICH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH PRZYKŁAD KONKURSU „NAJLEPSZA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO”

Zarys treści: W niniejszej pracy poruszono zagadnienie wiejskich przestrzeni publicznych. Podjęto próbę ich zdefiniowania, wykazania ich specyfiki i charakteru oraz roli, jaką odgrywają one w życiu mieszkańców wsi. Podjętą problematykę badawczą zaprezentowano na przykładzie konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”. Konkurs organizowany jest nieprzerwanie od 2006 roku, a jego celem jest promocja walorów ogólnodostępnych przestrzeni regionu pomorskiego oraz uhonorowanie gmin, na terenie których zrealizowane zostały najlepsze, zdaniem komisji konkursowej, przedsięwzięcia związane z jej kształtowaniem. Nagradzane są projekty prezentujące wysokiej jakości rozwiązania, dostosowane do charakteru otoczenia. W niniejszym opracowaniu analizie poddano nagrodzone (wyróżnione) w konkursie projekty zagospodarowania wiejskich przestrzeni publicznych regionu pomorskiego. Przestrzeń publiczna jest miejscem szczególnym, zwłaszcza na terenach wiejskich, gdyż posiada kluczowe znaczenie społeczne (miejsce integracji mieszkańców) i przestrzenne (dominanta funkcjonalna i kompozycyjna). Decyduje o jakości życia, konkurencyjności i atrakcyjności regionu – turystycznej, osiedleńczej i inwestycyjnej.

Słowa kluczowe: Przestrzeń publiczna, kształtowanie wiejskiej przestrzeni, konkurs, obszary wiejskie, województwo pomorskie.

1. Wprowadzenie

Przestrzeń publiczna to „obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”¹. Autorzy *Encyklopedii wiedzy o nieruchomościach* (Baranowski i in. 2008) podkreślają, że obszar przestrzeni publicznej nie oznacza „publicznego

---

¹ Art. 2 Ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U., 2003, nr 80, poz. 717).

władania”, ale publiczną dostępność. Z kolei przestrzeń publiczna definiowana w kategoriach społeczno-ekonomicznych to „dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania” (*Karta Przestrzeni Publicznej* 2009). Zatem przestrzeń publiczna jest sceną życia zbiorowego, a budujące ją formy zapisują historię wspólnoty, normy i wartości, którymi ona się kieruje (Górka 2010).

Formami przestrzeni publicznej mogą być całkowicie sztucznie utworzone przestrzenie, ale również za przestrzeń publiczną uznaje się różne formy krajobrazu przyrodniczego. W przypadku osiedli wiejskich są to przestrzenie należące do określonej społeczności, bardzo często miejsca do spotkań, tworzące możliwości rozwijania lokalnej, społecznej aktywności. Zachodzące zmiany społeczne wpływają na funkcjonowanie wiejskich przestrzeni publicznych (Mastalska-Cetera i in. 2014).

Problematyka kształtowania przestrzeni publicznych jest przedmiotem wielu opracowań, jednak jeszcze niedawno rzadko mówiło się o potrzebie tworzenia takich miejsc na wsi (Soszyński i in. 2012). Warto podkreślić, iż kształtowanie przestrzeni publicznych jest istotnym problemem w rozwoju różnego typu układów osadniczych, gdyż ulegają one silnym przekształceniom. Wieś podlega bardzo intensywnym przemianom zarówno w sferze społecznej, jak i przestrzennej. Przekształcenia przestrzeni wiejskiej oddziałują bezpośrednio i pośrednio na warunki życia i pracy mieszkańców wsi, na ich relacje społeczne i kulturowe, kształtują też ich przysze zachowania ekonomiczne i społeczne (Heffner 2015). Zdaniem A. Górki (2010), wśród czynników kształtujących przestrzeń publiczną na wsi, należy wskazać również nowe style życia. Bardzo często wraz z pojawianiem się przybyszów z miasta pojawiają się też nowe formy gospodarowania i odpowiadające im nowe formy zachowań społecznych. W ostatnich latach na obszarach wiejskich można zaobserwować zmiany sposobu życia mieszkańców – ich potrzeby, oczekiwania, chociażby w zakresie spędzania czasu wolnego. Nowe potrzeby ludności wiejskiej inicjują też nowe sposoby użytkowania przestrzeni. Istotną zmianą jest zmniejszająca się liczba gospodarstw rolnych, co oznacza, że większość mieszkańców wsi nie pracuje w sektorze rolnictwa, a poza nim. W konsekwencji zmianie ulega również model spędzania wolnego czasu, który coraz bardziej upodabnia się do miejskiego. W kręgu zaspokojenia podstawowych potrzeb i podwyższenia standardów życia, kolejnym *must have* stają się właśnie dobrze zaprojektowane przestrzenie publiczne (Tomecka, Korzeniowska 2017). Działalność planisty i projektanta ocenia się dziś często przez pryzmat umiejętności konstruowania przestrzennych ram tożsamości społecznej. Obecnie w formalnym kształtowaniu struktury wsi największą rolę odgrywa lokalny

samorząd, który przy udziale mieszkańców opracowuje projekty przestrzenno-architektoniczne, w tym kluczowe dla przestrzeni dokumenty planistyczne (m.in. SUIKZP czy Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego).

Konieczność nadgonienia w ciągu kilkunastu lat ogromnych zapóźnień w dziedzinie podstawowej infrastruktury technicznej (m.in. gospodarka wodno-ściekowa, telekomunikacja) oraz infrastruktury społecznej (szkoły) sprawiła, że w większości gmin wiejskich dopiero od niedawna kształtowanie przestrzeni publicznych wysunęło się na wysokie miejsca w rankingu lokalnych priorytetów. Ważnym impulsem do tej zmiany było zaoferowanie środowiskom wiejskim pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”².

W niniejszym artykule na przykładzie regionu pomorskiego zaprezentowana została problematyka kształtowania wiejskiej przestrzeni publicznej. Potrzeba dobrze zaprojektowanych miejsc wspólnych na wsi jest zatem, nie tylko coraz częściej dostrzegana, ale i promowana przez samorządy lokalne, regionalne czy społeczności wiejskie. Świadczą o tym realizowane działania, chociażby organizacja konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”, promującego ogólnodostępne walory przestrzeni, decydujące m.in. o jakości życia, konkurencyjności i atrakcyjności regionu.

2. Specyfika i charakter przestrzeni publicznej wsi

Problematyka kreowania przestrzeni publicznych znajduje się w centrum zainteresowania nie tylko urbanistyki, ale również szeroko pojętych nauk społecznych, takich jak socjologia czy psychologia. Wydawać by się mogło, że problem ten jest zarezerwowany głównie dla struktury miejskiej, rzadziej dla osiedli wiejskich. Tymczasem, szczególnie wobec aktualnych przemian dotyczących obszarów wiejskich (w tym m.in. ich urbanizacji), coraz ważniejsze staje się określenie zasad właściwego kształtowania obszarów wspólnych na wsi. Szczególnie istotne jest przy tym dostrzeżenie cech lokalnych miejsca, w tym dostosowanie skali i charakteru zaproponowanych rozwiązań do potrzeb jej użytkowników. Dobrze zaprojektowane miejsca wspólne, takie jak parki, place sportowe, skwery czy obszary towarzyszące obiektom usługowym, stają się czynnikiem prospołecznym. Poprawiają one jakość życia i umożliwiają zaspokojenie potrzeb mieszkańców, co ma bezpośrednie przełożenie na podniesienie standardów życia jednostek i całej społeczności. W kreowaniu dobrych przestrzeni wiejskich ważne jest zwrócenie uwagi na wiele czynników przestrzennych, społecznych czy infrastrukturalnych. Oprócz potrzeb mieszkańców są nimi m.in. odpowiednie wpisanie w strukturę przestrzenną wsi oraz jej charakter (Tomecka, Korzeniowska 2017).

---

² <http://aktywnirazem.pl/3-4-1-wspolna-przestrzen-wspolna-duma/> (dostęp: 11.05.2018).

Dobra przestrzeń publiczna to miejsce otwarte i ogólnodostępne, z preferencją ruchu pieszego (dopuszczalne również przeznaczenie wyłącznie dla pieszych), które ze względu na położenie w strukturze miejscowości odgrywa istotną rolę w życiu lokalnej społeczności – z uwzględnieniem potrzeb jej członków w różnym wieku, stopniu sprawności fizycznej i o różnych zainteresowaniach. Na jakość w przestrzeni publicznej wpływają przedsięwzięcia infrastrukturalne – „twarde” (ukształtowanie i remonty posadzki, montaż mebli miejskich, kompozycja zieleni, oświetlenie itp.), ale również nieinfrastrukturalne – „miękkie” (podejmowane w niej aktywności i kształtowanie tradycji związanych z tymi aktywnościami, organizacja ruchu itp.). Stworzenie nowej przestrzeni publicznej wymaga przedsięwzięć „twardych”, po których zwykle następują przedsięwzięcia „miękkie”. W przypadku podnoszenia jakości zdegradowanych istniejących przestrzeni publicznych, kolejność podejmowania przedsięwzięć może być odwrotna – np. remont poprzedza długotrwały proces konsultacyjny. Atrakcyjność istniejącej przestrzeni publicznej może być również przywrócona bez użycia przedsięwzięć „twardych” – poprzez organizację działań społecznych, kulturalnych, handlu lub ograniczenie ruchu samochodowego itp.³

Analizując literaturę dotyczącą kształtowania przestrzeni publicznych, odnaleźć można trzy główne cechy opisujące przestrzeń publiczną wysokiej jakości: witalność (związana z ilością użytkowników i częstotliwością użytkowania), różnorodność – zarówno aktywności użytkowników, jak i ich samych – oraz tożsamość miejsca (Whyte 1980; Gehl 1987; Montgomery 1998; Ossowicz 2009; Carmona i in. 2010; Kowicki 2010; Serafin 2014; Soszyński i in. 2016). Równie istotne cechy dobrze zorganizowanej przestrzeni publicznej to: otwartość, dostępność (m.in. dostępność psychologiczna), silnie związana z fizjonomią miejsca i powiązania z innymi przestrzeniami lub obiektami (Ossowicz 2009). Jedną z ważniejszych cech zachęcających do przebywania w przestrzeni publicznej jest jej kameralność, związana ze skalą przestrzenną (Gehl 1987). Dla jakości przestrzeni kluczowe znaczenie posiada bezpośrednie otoczenie, np. estetyczna spójność placu, skweru czy ulicy (*Karta Przestrzeni Publicznej* 2009; Heffernan i in. 2014). Wielu autorów podkreśla znaczenie kompozycji i walorów estetycznych w kształtowaniu przestrzeni publicznych. Zielen, jako jeden z elementów kompozycji, w znacznej mierze pozytywnie wpływa na społeczną ocenę jakości przestrzeni publicznej – poprawia komfort przebywania i atrakcyjność miejsca (Gehl 1987; Chmielewski 2012; *Karta Przestrzeni Publicznej* 2009). Woda jest elementem podnoszącym walory krajobrazowe, przyciągającym użytkowników i generującym liczne aktywności, pod warunkiem, że zapewniony jest dostęp do zbiornika i został on odpowiednio przystosowany do różnego rodzaju aktywności

---

³ Uchwała nr 618/336/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 12 czerwca 2018 roku.

(Kupryś-Lipińska i in. 2014). Ważnym elementem kompozycji krajobrazu są dominanty i inne wyróżniki krajobrazu, czyli obiekty, które odgrywają istotną – wyróżniającą i identyfikującą – rolę w miejscach centralnych, podkreślając ich znaczenie lub położenie (Mongomery 1998; Kowicki 2010).

Ważne w przypadku miejsc publicznych jest nawiązanie do tradycji lokalnej i tożsamości. Często wynika ono z lokalnych uwarunkowań i kształtuje poczucie wspólnoty (Mongomery 1998). Przestrzeń publiczna osiedla wiejskiego, podobnie jak przestrzeń publiczna w mieście, podlega coraz częściej komercjalizacji, a to często niszczy jej wspólnotowy charakter (Górka 2010). Według Z. Kamińskiego (2008), wiejskie przestrzenie publiczne powinny dawać poczucie dobrych miejsc do życia. P. Serafin (2014) twierdzi, że w dobrej jakości przestrzeni publicznej mieszkańcy mają poczucie „bycia u siebie”.

Tradycyjne przestrzenie publiczne osiedli wiejskich to miejsca należące do określonej społeczności, stanowiące ramy przestrzenne jej aktywności, tworzące okazje do spotkań, wymiany informacji oraz nabywania wiedzy czerpanej z własnych obserwacji (Burke 2009; Górka 2010). Współczesna przestrzeń publiczna na wsi zyskuje nowe znaczenie. Tłem obserwowanych zmian jest indywidualizacja: właściwe dla demokracji ograniczenie roli wspólnoty jako pośrednika pomiędzy jednostką a instytucjami państwa, przyspieszone rozwojem mediów elektronicznych. Nie mniejszy wpływ na funkcjonowanie i odbiór wiejskiej przestrzeni publicznej ma jej rosnąca złożoność. Wynika ona ze wzrostu liczby przybyszów z miasta, którzy wnoszą w przestrzeń publiczną osiedla wiejskiego styl życia i wzorce odmienne od tradycyjnych, a także z osłabienia gospodarczej i kulturowej roli gospodarstwa rodzinnego, które przestaje być najważniejszym miejscem wytwarzania kultury wsi. Poza tym pojawiają się nowe formy gospodarowania, które rządzą się komercyjnymi regułami, a w przestrzeni diagnozowane są jako jej specjalizacja, prywatyzacja czy fragmentacja (Górka 2010).

Niedobór przestrzeni publicznej, będący do niedawna immanentną cechą wsi, jest stopniowo uzupełniany, szczególnie w większych miejscowościach. Problemem pozostaje jednak jakość realizacji. Wobec braku na polskiej wsi tradycji i wzorców przestrzeni reprezentacyjnych i rekreacyjnych oraz braku świadomości potrzeby kreacji indywidualnego wizerunku wsi poprzez takie przestrzenie, popełnia się wiele błędów, jak przykładowo niewłaściwa lokalizacja inwestycji, co z kolei powoduje rozproszenie funkcji publicznych. W urządzaniu przestrzeni kopiuje się często wzorce miejskie, zatracając prostotę i wiejską symbolikę. Sztandarowymi przykładami obiektów całkowicie pozbawionych ambicji architektonicznych pozostają remizy OSP czy też przewymiarowane placówki oświatowe, wznoszone w dużych wsiach od końca lat 90. ubiegłego wieku. Zdarza się też, że jedyną przestrzenią publiczną jest system dróg, zredukowany do funkcji komunikacyjnej, podczas gdy ciągi skwerów mogłyby podnosić estetykę miejscowości (*Przestrzeń życia Polaków* 2014).

Wieś współczesna otwiera się na turystów i nowych przybyszów, przeżywa też renesans zainteresowania imprezami masowymi. Lokalizowanie nowych osiedli oraz coraz częstsze uatrakcyjnianie oferty turystycznej wsi przez organizowanie festynów, inscenizacji bitew czy innych tematycznych zdarzeń, wiąże się z koniecznością wyboru „właściwych” dla nich miejsc lub z koniecznością zmiany ich utrwalonej oceny. W tych okolicznościach społeczna waloryzacja poszczególnych części wsi nabiera specjalnego znaczenia (Górka 2010). A tym, co tak odróżnia przestrzeń publiczną na wsi i w mieście, jest stopień zintegrowania tej przestrzeni z krajobrazem. Wiejska przestrzeń publiczna jest specyficzna, gdyż otwiera się na krajobraz (Tomecka, Korzeniowska 2017). Kształtowanie krajobrazu wpływa bowiem nie tylko na odczucia estetyczne mieszkańców lub turystów, ale także na charakter i natężenie ich aktywności pozadomowych (Whyte 1980; Gehl 1987).

3. Konkurs „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” jako przykład rozwoju obszarów wiejskich poprzez zagospodarowanie przestrzeni publicznej

W celu promocji walorów ogólnodostępnych przestrzeni regionu, posiadających kluczowe znaczenie społeczne (miejsce integracji mieszkańców) i przestrzenne (dominanta funkcjonalna i kompozycyjna) decydujące m.in. o jakości życia, konkurencyjności i atrakcyjności regionu (turystycznej, osiedleńczej i inwestycyjnej), Zarząd Województwa, pod patronatem Marszałka Województwa Pomorskiego, corocznie organizuje konkurs pn. „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”. Niniejszy konkurs odbywa się nieprzerwanie od 2006 roku i stanowi okazję do uhonorowania samorządów za działania w zakresie kształtowania przestrzeni publicznych na obszarze regionu.

Do celów szczegółowych, wynikających z regulaminu konkursu⁴, należą:

1. Budowa wizerunku województwa jako aktywnego, atrakcyjnego i przyjaznego dla inwestycji.
2. Wzmacnianie konkurencyjności osiedleńczej, inwestycyjnej i turystycznej w oparciu o walory przestrzeni województwa.
3. Promocja dobrych wzorców kształtowania ładu przestrzennego województwa pomorskiego.
4. Wspieranie dobrych praktyk w zakresie tworzenia nowych wartości w przestrzeni województwa.
5. Stymulowanie korzystnych przemian obszarów zdegradowanych, strukturalnie słabych – poprawa jakości życia.

---

⁴ Załącznik do Uchwały nr 618/336/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 12 czerwca 2018 roku – Regulamin konkursu „Najlepsza przestrzeń publiczna województwa pomorskiego 2018”.

6. Wzmacnianie zainteresowania zagadnieniami dotyczącymi estetyki przestrzeni wśród społeczności regionu.
7. Kreowanie wizerunku województwa pomorskiego jako atrakcyjnego ośrodka turystycznego w oparciu o walory przestrzeni publicznej regionu.
8. Popularyzacja Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030.

Zasięg terytorialny konkursu obejmuje województwo pomorskie. W ramach konkursu oceniane są przedsięwzięcia zrealizowane w przestrzeni publicznej, w szczególności polegające na rewaloryzacji lub ukształtowaniu nowych wartości:

- ogólnodostępnych placów i ulic w centralnych obszarach miast i wsi, osi i ciągów widokowych oraz panoram miejscowości, terenów nadwodnych (frontów wodnych), parków, terenów spacerowych, plaż i innych miejsc, które tworzą spójną przestrzeń publiczną miasta lub wsi i stanowią atrakcyjny element służący budowie wizerunku, podnoszący jakość życia i służący rozwojowi województwa;

- terenów zdegradowanych z przeznaczeniem ich dla celów publicznych, tworzących nową jakość w strukturze miejscowości, podnoszącą ich atrakcyjność i konkurencyjność.

Przedsięwzięcia mogą mieć charakter „twardy” (infrastrukturalny) lub „miękkie” (nieinfrastrukturalny) bądź też łączyć oba te elementy.

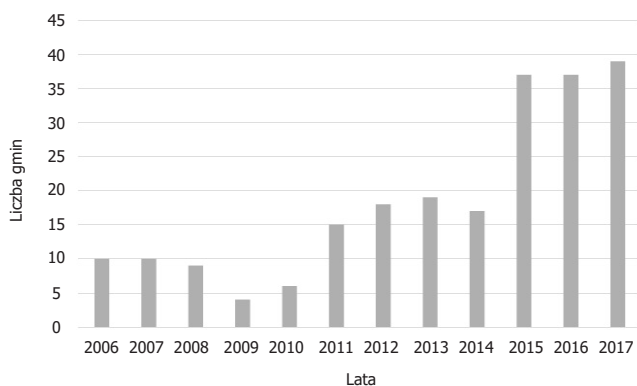
Do konkursu mogą być zgłaszane przedsięwzięcia, które zostały oddane do użytku (przedsięwzięcia „twarde”) lub wdrożone (przedsięwzięcia „miękkie”) w poprzedzającym okresie dwuletnim – od stycznia do grudnia – i nie zostały zgłoszone do poprzedniej edycji konkursu. Przykładowo, w edycji 13. (2018 r.) gminy mogły zgłosić projekty realizowane między 1 stycznia 2016 roku a 31 grudnia 2017 roku. Zgłoszeń do konkursu, według zasad opisanych w regulaminie, dokonywać mogą: organy wykonawcze jednostek (gmin, powiatów) samorządu terytorialnego z terenu województwa pomorskiego oraz ich związków, izby samorządów zawodowych architektów, urbanistów i inżynierów budownictwa, a także inne instytucje lub organizacje realizujące zadania publiczne związane z tematyką konkursu. W konkursie możliwe jest zgłoszenie więcej niż jednego przedsięwzięcia z terenu tej samej gminy lub powiatu oraz dopuszczalne zgłoszenie więcej niż jednego przedsięwzięcia przez tą samą instytucję zgłaszającą.

Wyboru przedsięwzięć do „Nagrody Marszałka Województwa Pomorskiego za Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Pomorskiego” i wyróżnień dokonuje komisja konkursowa pod przewodnictwem Marszałka Województwa Pomorskiego. Wszystkie zgłoszone przedsięwzięcia zostają poddane wstępnej weryfikacji dokonanej przez sekretarza konkursu pod względem spełnienia wymogów formalnych, a następnie podlegają ocenie merytorycznej dokonywanej przez członków komisji. Przy ocenie przestrzeni publicznych, komisja kieruje się następującymi kryteriami:

- adekwatności zrealizowanego przedsięwzięcia do specyfiki i kontekstu miejsca;
- funkcjonalności i uniwersalności zrealizowanego przedsięwzięcia dla różnych grup odbiorców;
- estetyki zrealizowanego przedsięwzięcia (przedsięwzięcia „twarde”);
- atrakcyjności i trwałości przedsięwzięcia (przedsięwzięcia „miękkie”);
- roli zrealizowanego przedsięwzięcia w strukturze miejscowości;
- wpływu zrealizowanego przedsięwzięcia na jakość życia lokalnej społeczności i wizerunek województwa;
- zgodności z zasadami kształtowania przestrzeni publicznych określonymi w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030.

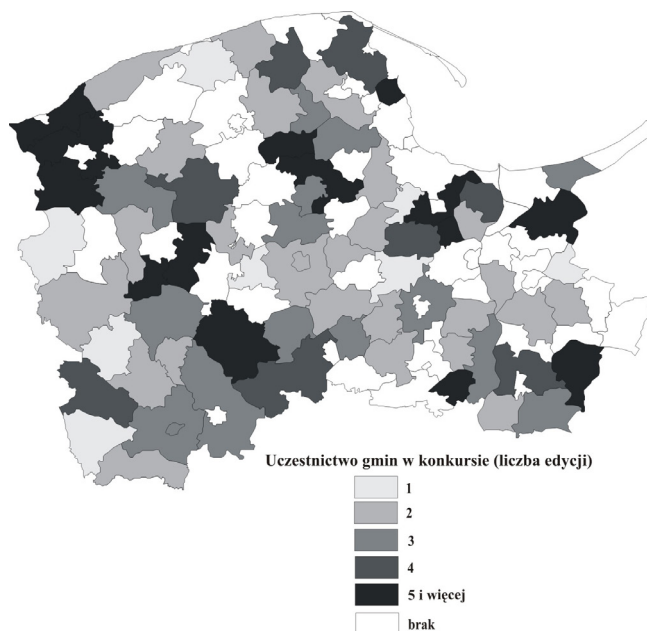
W konkursie przyznawana jest nagroda główna za realizację najlepszego przedsięwzięcia (dot. zarówno przedsięwzięć „twardych”, jak i „miękkich”) w przestrzeni publicznej; wyróżnienie I stopnia i II stopnia dla gmin wiejskich i gmin miejsko-wiejskich, za realizację najlepszego przedsięwzięcia „twardego” (infrastrukturalnego) w przestrzeni publicznej na obszarze wiejskim; wyróżnienie I stopnia i II stopnia dla gmin miejskich oraz gmin miejsko-wiejskich, za realizację najlepszego przedsięwzięcia „twardego” (infrastrukturalnego) w przestrzeni publicznej w granicach administracyjnych miasta; wyróżnienie I stopnia i II stopnia dla realizatorów przedsięwzięcia „miękkiego” (nieinfrastrukturalnego) w przestrzeni publicznej. Nagroda i wyróżnienia mają charakter honorowy i przyznawane są gminom, na terenie których zrealizowano najlepsze przedsięwzięcia w przestrzeni publicznej oraz zespołowi realizującemu. Komisja Konkursowa przyznaje nagrodę główną zwaną „Nagrodą Marszałka Województwa Pomorskiego za Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Pomorskiego”.

Dotychczas zrealizowano 12 edycji konkursu na „Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Pomorskiego”, a w sierpniu bieżącego roku zakończył się nabór wniosków do 13 edycji (2018 r.). Zaznaczyć należy, że z każdym rokiem wzrastała liczba gmin, zgłaszających ciekawe projekty zagospodarowania przestrzeni publicznej w miejscowościach zlokalizowanych na ich terenie. W pierwszych latach, kiedy organizowano konkurs, liczba uczestniczących gmin wiejskich i miejsko-wiejskich nie przekraczała 10, zaś w ostatnich edycjach projekty zgłaszało już blisko 40 gmin (ryc. 1). Zdecydowanie najmniejsza ich liczba uczestniczyła w konkursie w 2009 i 2010 roku (odpowiednio 4 i 6). Wśród jednostek najczęściej promujących swoje projekty, poprzez udział w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w ciągu realizowanych 12 edycji były: Tuchomie (udział w 8 edycjach), Bytów (7) oraz Ustka, Kobylnica, Słupsk, Pruszcz Gdański, Pszczółki, Smętowo Graniczne (udział w 6 edycjach) (ryc. 2). Biorąc pod uwagę dotychczasowe edycje konkursu, to łącznie wzięło w nich udział 70 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich z regionu, nie licząc gmin miejskich. Warto podkreślić, że istnieje zależność przestrzenna pomiędzy aktywnością gmin biorących udział w konkursie a ich położeniem.

Ryc. 1. Aktywność gmin wiejskich i miejsko-wiejskich w poszczególnych edycjach konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” na przestrzeni lat 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników poszczególnych edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017, Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego w Gdańsku

Ryc. 2. Gminy uczestniczące w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników 12 edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017, Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego w Gdańsku

Gminy uczestniczące najczęściej w poszczególnych edycjach konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”, skoncentrowane są głównie na obszarach o znaczących walorach przyrodniczych bądź krajobrazowych oraz w „sąsiedztwie” gmin miejskich.

W ciągu realizacji 12 edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017, jedynie jeden raz w 2015 roku, gmina wiejska zdobyła nagrodę główną Marszałka Województwa Pomorskiego. Była to gmina Stężyca, którą doceniono za projekt „Budowa Nadraduńskiego Centrum Turystyczno-Rekreacyjnego w Stężycy”. W pozostałych przypadkach były to wyróżnienia. Inwestycjom zrealizowanym na obszarach wiejskich 4-krotnie przyznano wyróżnienia I stopnia i 12-krotnie uhonorowano je wyróżnieniami II stopnia (tab. 1). Trzykrotnie tytuł laureata (wyróżnienie) przypadł gminie Smętowo Graniczne (2008, 2009, 2015 r.) i dwukrotnie – gminie Czarna Dąbrówka (2016, 2017 r.). Projekty gmin wiejskich, zgłoszone do konkursu, nie zostały nagrodzone w ogóle jedynie w trzech edycjach – 2006, 2010, 2011 roku.

Tabela 1. Laureaci konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017

Edycja	Rok	Nagrodzona gmina	Rodzaj nagrody	Nazwa projektu
2.	2007	Słupsk	wyróżnienie II stopnia	„Dolina Charlotty w Zamełowskim Młynie”
3.	2008	Gniewino	wyróżnienie I stopnia	„Kompleks turystyczno-rekreacyjny Kaszubskie Oko z wieżą widokową im. Jana Pawła II”
		Smętowo Graniczne	wyróżnienie II stopnia	„Utworzenie nowych miejsc zieleni”
4.	2009	Smętowo Graniczne	wyróżnienie II stopnia	„Utworzenie nowych miejsc zieleni”
7.	2012	Rzeczénica	wyróżnienie II stopnia	„Estetyzacja i modernizacja wsi Rzeczénica”
8.	2013	Lipusz	wyróżnienie II stopnia	„Zagospodarowanie parku wiejskiego, chodników, parkingów, urządzenie placu zabaw i zagospodarowanie skwerów”
		Projekt partnerski gmin: Przechlewo, miejskiej Człuchów, wiejskiej Człuchów, Debrzno, Koczała i Rzeczénica	wyróżnienie II stopnia	„Kraina Czystych Jezior i Rzek”

Edycja	Rok	Nagrodzona gmina	Rodzaj nagrody	Nazwa projektu
9.	2014	Starogard Gdański	wyróżnienie II stopnia	„Grodzisko Owidz”
		Kościerzyna	wyróżnienie II stopnia	„Centrum wsi Kaliska Kościerskie”
		Puck	wyróżnienie II stopnia	„Park Kulturowy – Osada Łowców Fok w Rzucewie”
10.	2015	Stężycza	nagroda główna	„Budowa Nadraduńskiego Centrum Turystyczno-Rekreacyjnego w Stężycy”
		Smętowo Graniczne	wyróżnienie I stopnia	„Budowa wiejskiego centrum historyczno-edukacyjnego w miejscowości Frąca wraz z rewitalizacją zabytkowego parku, infrastrukturą techniczną, małą architekturą, zielenią towarzyszącą, dojazdami, dojazdami i parkingiem”
		Stara Kiszewa	wyróżnienie II stopnia	„Przystań kajakowa nad rzeką Wierzyca w Starej Kiszewie wraz z targowiskiem”
11.	2016	Luzino	wyróżnienie I stopnia	„Rewitalizacja przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie centrum wsi Luzino”
		Czarna Dąbrówka	wyróżnienie II stopnia	„Budowa przystani wodnej wraz z zagospodarowaniem terenu przy jeziorze Jasień oraz zagospodarowanie parku wiejskiego w elementy małej infrastruktury turystycznej”
12.	2017	Stare Pole	wyróżnienie I stopnia	„Kształtowanie przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie terenu przy budynku wielofunkcyjnym w Starym Polu”
		Czarna Dąbrówka	wyróżnienie II stopnia	„Rewitalizacja miejscowości Nożyno poprzez poprawę wizerunku centrum wsi – remont ciągu pieszo-jezdnego”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników 12 edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w latach 2006–2017, Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego w Gdańsku.

W pierwszej edycji konkursu o Nagrodę Marszałka Województwa Pomorskiego w 2006 roku, zgłoszono łącznie 28 przedsięwzięć z gmin, na terenie których w okresie między 1 stycznia 2002 roku a 31 grudnia 2005 roku zakończono realizację projektów kreujących nowy charakter przestrzeni publicznych miast i wsi regionu pomorskiego. Do konkursu można było zgłaszać realizacje o różnym zasięgu przestrzennym i zróżnicowanym charakterze. Mogły to być nowo zakładane bądź rewitalizowane: place, ulice, aleje, parki czy inne tereny zieleni, tereny wypoczynku i rekreacji, miejsca o znaczeniu symbolicznym. Ważnym było także, by tworzyły one spójną przestrzeń publiczną, podnosiły jakość życia mieszkańców, stanowiły atrakcyjny element, służący budowie wizerunku miejscowości i przyczyniały się do jej dalszego rozwoju. Wśród laureatów 1. edycji zabrakło inwestycji z obszarów wiejskich.

W kolejnej edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w 2007 roku, zgłaszano jedynie przedsięwzięcia ukończone pomiędzy 1 stycznia 2005 roku a 31 grudnia 2006 roku, polegające na rewaloryzacji lub utworzeniu nowych wartości. Przedmiotem konkursu były inwestycje już zrealizowane, ponieważ tylko takie mogły być oceniane, zarówno pod kątem estetyki, walorów użytkowych oraz wpływu, jaki wywierają na poprawę jakości życia mieszkańców regionu (wzmacnianie lokalnej tożsamości i rozwój gospodarczy wsi). Spośród gmin wiejskich, które zgłosiły w konkursie swoje projekty, jedynie jednej z nich – gminie Słupsk, Komisja przyznała wyróżnienie II stopnia za realizację założenia „Dolina Charlotty w Zamełowskim Młynie”. W 3. edycji konkursu na Najlepszą Przestrzeń Publiczną Województwa Pomorskiego w 2008 roku, wyróżnienia otrzymały już 2 gminy wiejskie – gmina Gniewino za projekt pn. „Kompleks turystyczno-rekreacyjny Kaszubskie Oko z wieżą widokową im. Jana Pawła II” (wyróżnienie I stopnia) i gmina Smętowo Graniczne za „Utworzenie nowych miejsc zieleni” (wyróżnienie II stopnia). Jak już wcześniej wspomniano, w latach 2009–2010 zainteresowanie gmin udziałem w konkursie było niewielkie, toteż w 4. edycji do komisji konkursowej wpłynęło jedynie 12 zgłoszeń, w tym zaledwie cztery projekty z obszarów wiejskich (gminy: Słupsk, Ustka, Nowa Karczma, Smętowo Graniczne). Ponownie doceniono inwestycję gminy Smętowo Graniczne, przyznając wyróżnienie II stopnia za projekt pn. „Utworzenie nowych miejsc zieleni”.

Kolejne wyróżnienie przedsięwzięcia, zrealizowanego na terenach wiejskich, miało miejsce dopiero w 7. edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” (2012 r.). Wówczas wyróżnienie II stopnia otrzymała gmina Rzeczenica za projekt pn. „Estetyzacja i modernizacja wsi Rzeczenica”. W 2013 roku podczas międzynarodowego kongresu Smart Metropolis, organizowanego na AmberExpo w Gdańsku, rozstrzygnięto 8. edycję konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”. O Nagrodę Marszałka Województwa Pomorskiego ubiegało się łącznie 28 gmin, w tym 19 wiejskich, na

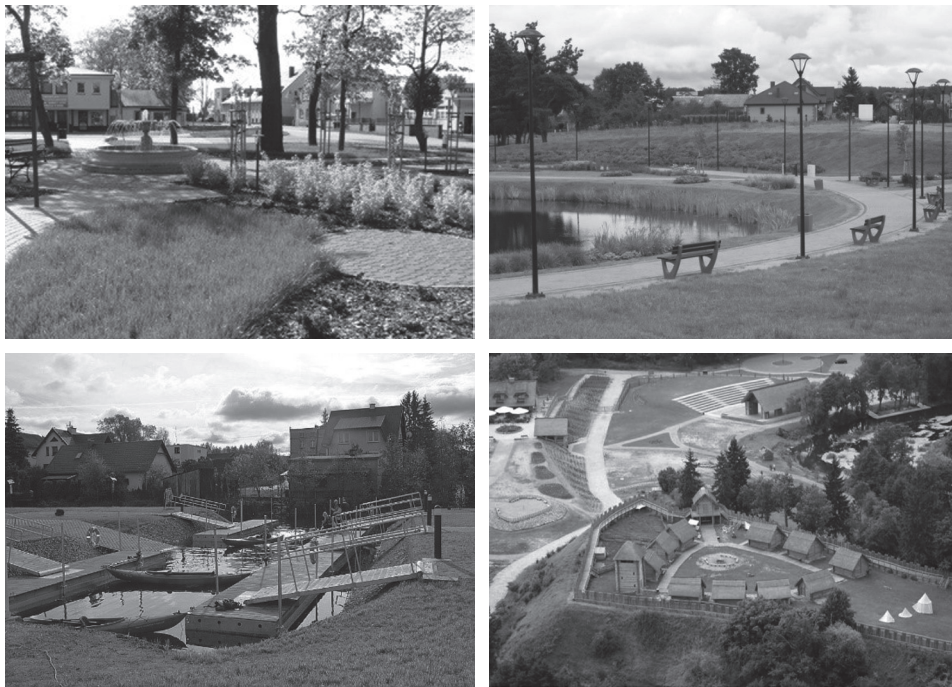

terenie których zrealizowano przedsięwzięcia mające podnieść wartość przestrzeni publicznych. Ocenie poddawane były place i ulice w centralnych obszarach miast i wsi, osie i ciągi widokowe, tereny nadwodne, parki, tereny spacerowe, bulwary, skwery, zieleńce, kompleksy rekreacyjno-wypoczynkowe. Wyróżnienia II stopnia przyznano: gminie Lipusz za „Zagospodarowanie parku wiejskiego, chodników, parkingów, urządzenie placu zabaw i zagospodarowanie skwerów” oraz za projekt partnerski gmin: Przechlewo, miejskiej Człuchów, wiejskiej Człuchów, Debrzno, Koczała i Rzeczenica „Kraina Czystych Jezior i Rzek” – budowa ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej. Wyróżnienie to przyznano za realizację spójnej koncepcji zagospodarowania przestrzeni niezwykle atrakcyjnej przyrodniczo i krajobrazowo, która umożliwi rozwój turystyki respektujący środowisko naturalne.

W 2014 roku podczas regionalnych obchodów Światowego Dnia Turystyki rozstrzygnięto 9. edycję konkursu, do którego zgłoszono 34 przedsięwzięcia zrealizowane w województwie pomorskim (18 na obszarach wiejskich). Wśród nich znalazły się także przestrzenie dotychczas zdegradowane, a w wyniku przeprowadzonej rewitalizacji zyskały nową jakość (fot. 1–4). Komisja przyznała gminom wiejskim trzy wyróżnienia II stopnia – za projekt „Grodzisko Owidz” – obejmującego rekonstrukcję XI-wiecznego grodu zlokalizowanego w miejscowości Owidz (gmina Starogard Gdański), „Centrum wsi Kaliska Kościerskie” (gmina Kościerzyna) oraz „Park Kulturowy – Osada Łowców Fok w Rzucewie” (gmina Puck).

W 2015 roku w trakcie zorganizowanej międzynarodowej konferencji „Vibrant Public Spaces – Przestrzenie Publiczne Tętniące Życiem”, komisja konkursowa wyłoniła zwycięzców 10. edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”. Konferencja była również okazją do promocji albumu podsumowującego wszystkie dotychczasowe edycje. Nagrodę główną otrzymała gmina Stężycza za projekt „Budowa Nadraduńskiego Centrum Turystyczno-Rekreacyjnego w Stężycy”. Nagrodzony projekt stancji turystycznej w miejscowości Stężycza jest przykładem przestrzeni publicznej charakteryzującej się wybitnymi walorami krajobrazowymi, promującej sporty wodne i funkcje turystyczne regionu (fot. 5–6). Proekologiczna propozycja zagospodarowania brzegów jeziora jest bardzo pomysłowa, a jednocześnie prosta. Realizacja efektownie wpisuje się w krajobraz i kreatywnie wykorzystuje potencjał środowiskowy otoczenia, wyznaczając właściwy, pozbawiony pretensjonalności kierunek myślenia o zagospodarowaniu brzegów licznych jezior w regionie⁵. Z uwagi na walory, bogatą ofertę możliwości spędzania wolnego czasu oraz położenie w atrakcyjnym turystycznie rejonie województwa, projekt ma szansę zaistnienia jako jedna z „ikon” promocyjnych, pozwalających na identyfikację województwa pomorskiego jako obszaru atrakcyjnej i nowoczesnej turystyki przyrodniczej.

⁵ <https://pbpr.pomorskie.eu> (dostęp: 17.08.2018).

Fot. 1–4. Przykłady projektów wyróżnionych w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” – w kolejności od lewej: wyróżnienie I stopnia w 2017 r. „Kształtowanie przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie terenu przy budynku wielofunkcyjnym w Starym Polu” (fot. 1), wyróżnienie I stopnia w 2016 r. „Rewitalizacja przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie centrum wsi Luzino” (fot. 2), wyróżnienie II stopnia w 2015 r. „Przystań kajakowa nad rzeką Wierzyca w Starej Kiszewie wraz z targowiskiem” (fot. 3), wyróżnienie II stopnia w 2014 r. „Grodzisko Owidz” (fot. 4)

Źródło: fotografie, materiały prasowe Pomorskiego Biura Planowania Regionalnego w Gdańsku; <https://pbpr.pomorskie.eu> (dostęp: 1.09.2018)

Natomiast wśród wyróżnionych gmin wiejskich znalazły się: gmina Smętowo Graniczne za projekt: „Budowa wiejskiego centrum historyczno-edukacyjnego w miejscowości Frąca wraz z rewitalizacją zabytkowego parku, infrastrukturą techniczną, małą architekturą, zielenią towarzyszącą, dojściami, dojazdami i parkingiem” (wyróżnienie I stopnia), gmina Stara Kiszewa za projekt: „Przystań kajakowa nad rzeką Wierzyca w Starej Kiszewie wraz z targowiskiem” (wyróżnienie II stopnia). Pierwszy z wyróżnionych projektów jest przykładem minimalistycznej i dyskretnej ingerencji w trakcie prowadzenia działań rewitalizacyjnych założenia parkowego. Wartością przekształconej przestrzeni jest oddziaływanie edukacyjne i kulturowe w zdegradowanym, zapomnianym obszarze popegeerowskiej miejscowości. Z kolei drugi wyróżniony w konkursie projekt

charakteryzuje się interesującym połączeniem funkcji zazwyczaj odrębnych przestrzennie – przystani kajakowej i targowiska. Inwestycja wykorzystwała istniejący akwen położony w centrum wsi, zmieniając jego przeznaczenie i wplatając w atrakcyjny sposób w przestrzeń wiejską. Miejsce to ma potencjał, aby stać się centrum różnorodnych działań wspólnotowych – jarmarków tematycznych, rajdów, konkursów, spotkań rodzinnych i towarzyskich. Obok nagrodzonych i wyróżnionych projektów, komisja konkursowa zwróciła także uwagę na ciekawe przedsięwzięcia gmin wiejskich: Przywidz „Skate park – park edukacyjny z częścią publiczną w Przywidzu” (przykład wielofunkcyjnej, odpowiadającej na potrzeby mieszkańców przestrzeni publicznej o walorach edukacyjnych), Gniewino „Zagospodarowanie zdegradowanej przestrzeni publicznej w miejscowości Nadole wraz z nadaniem jej funkcji turystyczno-rekreacyjnych” (przykład rekultywacji zdegradowanego terenu po oczyszczalni ścieków, gdzie stworzono otwartą przestrzeń publiczną, atrakcyjną dla mieszkańców i turystów), Czarna Dąbrówka „Budowa miejsc rekreacji i wypoczynku z elementami małej architektury, miejsc parkingowych wraz ze ścieżkami i drogami dojazdowymi przy jeziorze w miejscowości Rokity” oraz Gardeja „Modernizacja przestrzeni publicznej wraz z reorganizacją funkcji komunikacyjnej w centrum wsi Gardeja”.

Fot. 5–6. Projekt „Budowa Nadraduńskiego Centrum Turystyczno-Rekreacyjnego w Stężycy” – zdobywca nagrody głównej w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego” w 2015 r.

Źródło: fotografie, materiały prasowe Pomorskiego Biura Planowania Regionalnego w Gdańsku; <https://pbpr.pomorskie.eu> (dostęp: 1.09.2018)

W 11. edycji konkursu (2016 r.) wyróżniono dwie gminy wiejskie: gminę Luzino za projekt „Rewitalizacja przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie centrum wsi Luzino” (wyróżnienie I stopnia) oraz gminę Czarna Dąbrówka za projekt „Budowa przystani wodnej wraz z zagospodarowaniem terenu przy jeziorze Jasień oraz zagospodarowanie parku wiejskiego w elementy małej infrastruktury turystycznej” (wyróżnienie II stopnia). W pierw-

szym przypadku komisja konkursowa doceniła staranną organizację przestrzeni stanowiącej centrum wsi poprzez ukształtowanie wysokich walorów przestrzeni parkowej, sprzyjającej integracji społeczności lokalnej. Natomiast projekt gminy Czarna Dąbrówka wyróżniono przede wszystkim za wykształcenie proekologicznej, cechującej się wysokimi walorami estetycznymi przestrzeni publicznej, promującej funkcje turystyczne regionu.

W 12. edycji konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego 2017”, wyróżnienie I stopnia przyznano gminie Stare Pole za projekt „Kształtowanie przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie terenu przy budynku wielofunkcyjnym w Starym Polu”. W wyróżnionym projekcie w estetyczny sposób i w otoczeniu zieleni stworzono lokalną, przyjazną dla użytkownika przestrzeń do wypoczynku oraz spotkań mieszkańców miejscowości. Zastosowane rozwiązania zapewniają funkcjonalność i wygodę użytkowania (fot. 1). Zagospodarowanie terenu w sąsiedztwie ważnych gminnych instytucji publicznych i głównych ciągów komunikacyjnych jest wyróżniającym się przykładem stopniowego, wieloletniego i konsekwentnego kształtowania przestrzeni publicznych w centrum wsi. Miejsce, dotychczas pozbawione charakteru przestrzeni wspólnotowej, stało się miejscem integrującym mieszkańców i przyjezdnych. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo dobre wykorzystanie istniejącego zasobu zieleni i wzbogacenie go o atrakcyjne, nowo urządzone fragmenty. Nierzadko w procesie urządzania przestrzeni publicznych na terenach wiejskich, zieleni nie znajduje należnego uznania i dbałości o jej zachowanie. Sposób w jaki zagospodarowano centralny, wielofunkcyjny obszar w Starym Polu, buduje klimat miejsca sprzyjający społecznej integracji, co jest najlepszym weryfikatorem jakości przestrzeni publicznej. Wyróżnienie II stopnia komisja konkursowa przyznała gminie Czarna Dąbrówka za projekt „Rewitalizacja miejscowości Nożyno poprzez poprawę wizerunku centrum wsi – remont ciągu pieszo-jezdnego”. W ramach realizacji nietypowego przedsięwzięcia ujmującego prostotą, skalą i formą, podjęto udaną próbę wyjścia poza rutynowy zakres remontu pasa drogowego i wykreowano centralny punkt we wsi o charakterze rozproszonym, integrujący przestrzenie pomiędzy obiektami o szczególnym znaczeniu dla mieszkańców wsi – zespołem szkół, boiskiem, cmentarzem i sklepem. Dzięki wyróżnionemu projektowi poprawił się standard przestrzeni, a także zwiększyła się funkcjonalność oraz estetyka istniejącego połączenia codziennie użytkowanego przez mieszkańców. Usytuowanie wzdłuż wyremontowanego ciągu elementów małej architektury pozwoliło na stworzenie komfortowego miejsca odpoczynku i spotkań. Prowadzony we wsi Nożyno proces rewitalizacji, w ramach którego zrealizowano inwestycję, jest przykładem dbałości o jakość codziennego życia mieszkańców⁶. Tworzenie urządzonych przestrzeni publicznych, które często traktowane są jako zaple-

⁶ <https://pbpr.pomorskie.eu> (dostęp: 18.08.2018).

cze centralnych terenów w strukturze miejscowości, jednak przesądzających o jakości życia codziennego, jest dziś jednym z najbardziej pożądanym kierunków kształtowania obszarów wiejskich.

4. Podsumowanie

Przestrzeń publiczna jest miejscem o szczególnym znaczeniu, zwłaszcza na terenach wiejskich. Jest elementem tkanki osadniczej posiadającym kluczowe znaczenie społeczne (miejsce integracji mieszkańców) i przestrzenne (dominanta funkcjonalna i kompozycyjna). Decyduje o jakości życia, konkurencyjności i atrakcyjności regionu – turystycznej, osiedleńczej i inwestycyjnej. Zatem powinna ona stwarzać zarówno możliwości integracji społeczności lokalnej, jak i dogodne warunki dla osób przybywających w celach turystyczno-rekreacyjnych. Impulsem do dynamicznych zmian w przestrzeni wiejskiej są nowoczesne technologie, procesy gospodarcze i społeczne.

Zjawisko kreowania przestrzeni publicznej na obszarach wiejskich jest stosunkowo nowe i nie wykształciło jeszcze typowych dla siebie tradycji i wzorców przestrzeni reprezentacyjnych. Stosowane rozwiązania są często tuzinkowe i powielają błędy kompozycyjne, kompletnie nie odzwierciedlając wzorców kulturowych danej społeczności (Tomecka, Korzeniowska 2017). Istnieje zatem konieczność bardziej kompleksowego podejścia planistycznego i projektowego w procesie kształtowania miejsc publicznych, właściwego wykorzystania cech lokalnego krajobrazu, a także włączenie w ten proces społeczności lokalnej (Niedźwiedzka-Filipiak 2009; Kowicki 2010). Przestrzeń publiczna potrzebuje ludzi, gdyż to oni decydują o jej wartości w kontekście rozwoju kontaktów międzyludzkich. Znaczenie tych przestrzeni jest tym istotniejsze, im więcej funkcji one spełniają (Gehl 1987; Antosiewicz 2008; Bierwiazzonek, Nawrocki 2012).

W wielu wsiach regionu pomorskiego kwestie kształtowania przestrzeni publicznych stanowią jeszcze istotny problem, co wynika często z braku świadomości mieszkańców i samorządów względem roli, jaką pełni przestrzeń publiczna w funkcjonowaniu wsi, jakie ma znaczenie dla jakości życia mieszkańców, bądź też z braku zaangażowania społeczności lokalnej w jakiegokolwiek działania na rzecz swojej „małej ojczyzny”. Niekiedy problemem bywa brak funduszy własnych gminy na realizację tego typu przedsięwzięć czy też pomijanie zagadnienia już na etapie opracowywania dokumentów planistycznych dla terenów wiejskich. Podkreślić należy, że obecnie największy wpływ na kształtowanie przestrzeni publicznych w poszczególnych wsiach regionu mają inicjatywy finansowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), a dokumenty planistyczne stanowią tylko pewne ogólne wytyczne dla podejmowanych działań. W. Korbel (2017) podkreśla też znaczenie demokracji w systemie kształtowania gmin jako pierwszoplanowego zagadnienia determinującego jakość tworzonych lokalnie przestrzeni publicznych.

Przykładem dobrych praktyk w aspekcie kształtowania wiejskich przestrzeni publicznych badanego obszaru jest konkurs „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”, organizowany nieprzerwanie od 2006 roku. Jego celem jest promocja walorów ogólnodostępnych przestrzeni regionu oraz uhonorowanie gmin, na terenie których zrealizowane zostały najlepsze przedsięwzięcia związane z jej kształtowaniem. W konkursie doceniane są projekty prezentujące wysokiej jakości rozwiązania, dostosowane do charakteru otoczenia. Wyróżniane są działania uwzględniające poszanowanie zastanych wartości krajobrazowych oraz środowiska przyrodniczego, dzięki wprowadzeniu zieleni i małej architektury, zachęcającej mieszkańców do przebywania w tej przestrzeni oraz aktywnego współuczestniczenia w życiu lokalnej społeczności. Zdaniem D. Wantuch-Matli (2009), rolą przestrzeni publicznych jest nie tylko tworzenie atrakcyjnego wizualnie otoczenia, wykreowanie inspirującego środowiska, ale także sfera estetyczna, stymulująca zmysły przebywających w niej ludzi. Estetyka i funkcjonalność przestrzeni publicznych ma ogromne znaczenie zarówno dla atrakcyjności turystycznej miejscowości i regionu, jak i dla samopoczucia jej użytkowników. Wygląd przestrzeni publicznej jest zatem rezultatem połączenia architektury, norm i zwyczajów społecznych oraz aktywności inwestycyjnej. Niewątpliwie wskazanym byłoby wykorzystanie tej siły oddziaływania przestrzeni publicznej w kontekście zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich badanego regionu. Podkreślić też należy znaczenie działań samorządowych na rzecz kształtowania przestrzeni publicznej pomorskich wsi. Samorządy prężnie funkcjonujące w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego swojej gminy, posiadające kreatywnych włodarzy oraz skutecznie pozyskujące środki unijne na realizację inicjatyw związanych z przestrzenią publiczną, zdecydowanie chętniej biorą udział w konkursie. Jednakże powodzenie tych przedsięwzięć zależy od współpracy zarówno władz, jak i projektantów oraz mieszkańców. Zdaniem T. Antosiewicza (2008), wspólne podejmowanie decyzji dotyczących kształtowanych przestrzeni publicznych wymaga od przedstawicieli samorządów, architektów czy urbanistów umiejętności mediacyjnych i doradczych, od społeczności lokalnych – zaangażowania, od przedsiębiorców – szacunku dla wartości kulturowych, zaś od środowisk opiniotwórczych – odpowiedzialnych postaw.

Nagradsane w konkursie projekty z terenu obszarów wiejskich Pomorza są wzorem do naśladowania dla innych miejscowości, a sam konkurs jest formą motywacji dla samorządów lokalnych do podejmowania kolejnych ciekawych inwestycji i aranżowania przestrzeni publicznych we wsiach regionu pomorskiego.

Literatura

- Antosiewicz T., 2008, *Kształtowanie przestrzeni publicznej w związku z intensywnym rozwojem współczesnych miast: zarys problematyki*, Kultura i Polityka. Zeszyty Naukowe WSE im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie, 4: 34–45.
- Baranowski W., Buczek G., Chełmiński B., Jurek K., 2008, *Encyklopedia wiedzy o nieruchomościach*, Europejski Instytut Nieruchomości, Krakowski Instytut Nieruchomości, Warszawa–Kraków.
- Bierwiazzonek K., Nawrocki T., 2012, *Teoretyczne spojrzenie na przestrzeń publiczną*, [w:] Bierwiazzonek K., Lewicka B., Nawrocki T. (red.), *Rynki, malle i cmentarze. Przestrzeń publiczna miast śląskich w ujęciu socjologicznym*, Wydawnictwo Nomos, Kraków: 23–64.
- Burke P., 2009, *Kultura ludowa we wczesnonowożytnej Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Carmona M., Tiesdell S., Heath T., Oc T., 2010, *Public places spaces: The dimensions of urban design*, Architectural Press, UK.
- Chmielewski T.J., 2012, *Systemy krajobrazowe. Struktura – funkcjonowanie – planowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gehl J., 1987, *Life between buildings: using public space*, Van Nostrand Reinhold, N.Y.
- Górka A., 2010, *Przestrzeń publiczna osiedla wiejskiego*, [w:] Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), *Problemy kształtowania przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Heffernan E., Heffernan T., Pan W., 2014, *The relationship between the quality of active frontages and public perceptions of public spaces*, „Urban Design International”, 19(1): 92–102.
- Heffner K., 2015, *Przestrzeń jako uwarunkowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo”, 2(167): 83–103.
- Kamiński Z.J., 2008, *Współczesne planowanie wsi w Polsce – zagadnienia ruralisty*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- Karta przestrzeni publicznej*, 2009, III Kongres Urbanistyki Polskiej (opracowanie: L. Biegański, G. Buczek, S. Gzell, A. Kowalewski, T. Markowski, E. Cichy-Pazder), Poznań.
- Korbel W., 2017, *Uregulowania prawne współczesnego procesu kształtowania przestrzeni publicznych w świetle oczekiwań gminnych władz samorządowych w Polsce*, „Przestrzeń – Urbanistyka – Architektura”, 2: 323–339.
- Kowicki M., 2010, *Patologie/wyzwania architektoniczno-planistyczne we wsi małopolskiej. Studium na tle tendencji krajowych i europejskich*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Kupryś-Lipińska I., Kuna P., Wagner I., 2014, *Woda w przestrzeni miejskiej a zdrowie mieszkańców*, „Zrównoważony Rozwój – Zastosowania”, 5: 49–57.
- Mastalska-Cetera B., Krajewski P., Oleszek J., 2014, *Kształtowanie przestrzeni publicznych we wsiach na terenie Ślązańskiego Parku Krajobrazowego*, [w:] Włodarczyk A.M. (red.), *Tradycyjne i nowe przestrzenie publiczne na obszarach wiejskich*, Oficyna Wydawnicza PWSZ, Nysa: 47–56.

- Mongomery J., 1998, *Making a city: Urbanity, Vitality and Urban Design*, „Journal of Urban Design”, 3: 93–106.
- Niedźwiedzka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, Wrocław.
- Ossowicz T., 2009, *Przestrzenie publiczne w sferze dyskusji*, Poznań.
- Przestrzeń życia Polaków*, 2014, Raport Stowarzyszenia Architektów RP.
- Serafin P., 2014, *Waloryzacja przestrzeni publicznych miasta. Studium przypadku Wieliczki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, 12(936): 95–111.
- Soszyński D., Gadaj P., Kołodyńska M., Muda K., Szewczyk A., 2012, *Problemy funkcjonowania i kształtowania wiejskich przestrzeni publicznych na przykładzie wybranych wsi Gminy Uścimów na Polesiu Zachodnim*, „Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum”, 11(3): 227–237.
- Soszyński D., Sowińska-Świerkosz B., Gawryluk A., 2016, *Kształtowanie wiejskich przestrzeni publicznych – ocena rozwiązań krajobrazowych w wybranych gminach Polesia Zachodniego*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 34: 149–162.
- Tomecka J., Korzeniowska A., 2017, *Przestrzeń publiczna na wsi jako miejsce spotkań na przykładzie województwa podkarpackiego*, „Przestrzeń – Urbanistyka – Architektura”, 1: 329–340.
- Wantuch-Matla D., 2009, *Stymulująca rola miejskich przestrzeni publicznych*, „Przestrzeń i Forma”, 12: 373–384.
- Whyte W.H., 1980, *The Social Life of Small Urban Spaces*, Washington, D.C.

Akty prawne

- Uchwała nr 618/336/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 12 czerwca 2018 roku. *Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U., 2003, nr 80, poz. 717).
- Załącznik do Uchwały nr 618/336/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 12 czerwca 2018 roku – Regulamin konkursu „Najlepsza przestrzeń publiczna województwa pomorskiego 2018”.

Źródła internetowe

- <http://aktywnirazem.pl/3-4-1-wspolna-przestrzen-wspolna-duma/>
- <https://pbpr.pomorskie.eu>
- <http://www.tup.org.pl/download/KartaPrzestrzeniPublicznej.pdf>

SHAPING THE RURAL PUBLIC PLACES. EXAMPLE OF THE COMPETITION “THE BEST PUBLIC SPACE OF THE POMERANIAN VOIVODESHIP”

Abstract: Public space is a special place especially in rural areas because it has a key social significance (integration place of residents) and spatial. It determines the quality of life, competitiveness and attractiveness of the region – tourism, settlement and investment. In the article, on the example of the competition “The Best Public Space of the Pomeranian Voivodeship”, the problem of shaping public space in rural areas were presented. The competition has been organized uninterruptedly since 2006. The aim of this competition

---

is public assets of the Pomeranian region promotion and to honor the municipalities in which the best undertakings related to its development were implemented. Projects presenting high quality solutions adapted to the nature of the surroundings are awarded. This study presents the awarded and won projects in the competition of rural public spaces in the Pomeranian region.

Keywords: Public places, shaping the rural public places, competition, rural areas, Pomeranian Voivodeship.

Dr Gabriela Czapiewska
Instytut Geografii i Studiów Regionalnych
Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
Akademia Pomorska w Słupsku
e-mail: gabriela.czapiewska@apsl.edu.pl

Diana Rokita-Poskart

EKONOMICZNE KONSEKWENCJE ZMNIEJSZAJĄCEJ SIĘ LICZBY STUDENTÓW W OŚRODKACH AKADEMICKICH W POLSCE

Zarys treści: Zmniejszająca się liczba studentów w Polsce wpływa z jednej strony na funkcjonowanie całego systemu szkolnictwa wyższego oraz na sytuację poszczególnych szkół wyższych, z drugiej strony natomiast generuje szereg konsekwencji ekonomicznych dla miast akademickich. W opracowaniu na podstawie danych statystycznych GUS zaprezentowano zmiany w liczebności osób studiujących w wojewódzkich miastach akademickich w okresie 2006–2015 oraz podjęto próbę określenia charakteru ekonomicznych konsekwencji wynikających z ubytku liczby studentów w ośrodkach kształcenia na poziomie wyższym.

Słowa kluczowe: Studenci, zmiany demograficzne, miasta akademickie.

1. Wprowadzenie

Jednymi z najważniejszych czynników determinujących tzw. „boom edukacyjny”, przejawiający się we wzroście liczby osób podejmujących studia było, po pierwsze wkraczanie roczników wyżu demograficznego w wiek umożliwiający studiowanie (Antonowicz, Gorlewski 2011), a po drugie wzrost aspiracji edukacyjnych polskiego społeczeństwa, na zaspokajanie których pozwoliły zmiany systemowe dotyczące szkolnictwa wyższego w Polsce (Inglot-Brzęk 2012). Skutkiem tego był ponad pięciokrotny wzrost liczby studentów w Polsce – z poziomu 390 tys. na początku lat 90. XX wieku (*Szkolnictwo wyższe w Polsce* 2013) do prawie 2 mln w 2006 roku (Bank Danych Lokalnych) – roku rekordowego pod względem liczby osób studiujących. Jednak w kolejnych latach sukcesywnie dochodziło do spadku liczby osób studiujących – w 2015 roku liczba studentów w kraju wyniosła już 1,4 mln osób (Bank Danych Lokalnych)¹.

---

¹ Szerzej o przyczynach zmniejszającej się liczby studentów w: D. Rokita-Poskart (2017).

Wracając jednak do początków procesu umasowienia się studiów wyższych w Polsce należy zauważyć, że wzrost liczby osób studiujących generował szereg konsekwencji w skali makro, przejawiając się m.in. wzrostem udziału osób posiadających wykształcenie wyższe w całej populacji oraz wzrostem współczynnika skolaryzacji w poszczególnych grupach wiekowych (Górniak red. 2015), ale generował także szereg konsekwencji o charakterze mikro, determinując funkcjonowanie poszczególnych szkół wyższych (Inglot-Brzęk 2012). Masowy napływ studentów do ośrodków akademickich niósł za sobą również cały wachlarz skutków w skali lokalnej – przede wszystkim ich wpływ na funkcjonowanie poszczególnych miast: na przekształcenia przestrzeni miejskiej (Chatterton 1999; Allinson 2006; Markowski, Drzazga red. 2008; Wolański 2008; Haase, Grossmann, Steinführer 2012; Murzyn-Kupisz, Szmytkowska 2012), na przekształcenia rynku mieszkaniowego (Rugg, Rhodes, Jones 2000, 2002; Ogur 2011; Grabowska 2012; *Krakowski rynek nieruchomości* 2015; Murzyn-Kupisz, Szmytkowska 2015) oraz zmiany struktury podmiotów gospodarczych zlokalizowanych w lokalnej przestrzeni (Dembicka 2010; Kotus, Rzeszewski, Bajerski 2015; Murzyn-Kupisz, Szmytkowska 2015). Rosnąca liczba studiujących w miastach generowała także zmiany typowo ekonomiczne – poprzez wzrost liczby konsumentów studenci pobudzali lokalny popyt konsumpcyjny (Steinacker 2005; Marcinowicz, Kaczmarek, Gaczek 2006; Rokita-Poskart 2016a), poprzez fakt podejmowania pracy powiększali lokalne zasoby pracy i nade wszystko determinowali funkcjonowanie lokalnych przedsiębiorstw (Munro, Turok, Livingston 2009; Beblavý, Fabo 2015). Jednak w obliczu obserwowanych obecnie zmian demograficznych przejawiających się m.in. spadkiem liczby osób w wieku „akademickim” oraz spadkiem liczby studiujących, miasta akademickie w Polsce stają przez nowymi, nieznanymi dotąd wyzwaniem.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie zarówno zmian liczby studentów w wojewódzkich miastach akademickich w Polsce, jak i zasygnalizowanie będących następstwem tego procesu skutków w wymiarze mezoekonomicznym. W zaprezentowanej analizie, oprócz wykorzystania danych Głównego Urzędu Statystycznego dotyczących liczby studentów w polskich miastach wojewódzkich, wykorzystano również dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych funkcjonujących w tych miastach. W opracowaniu posłużono się także wynikami badań empirycznych prowadzonych w jednym z takich miast w Polsce – w Opolu.

Struktura niniejszego artykułu jest następująca. W pierwszej kolejności, wykorzystując dane statystyczne, ukazano zmiany absolutne oraz relatywne liczby osób studiujących w miastach akademickich w dziesięcioletnim okresie obejmującym lata 2006–2015. W dalszej kolejności przedstawiono analizę mechanizmu powstawania „strat” w lokalnej gospodarce wynikających z ubytku studentów,

koncentrując się przy tym na zmianach na lokalnym rynku towarowo-usługowym oraz rynku pracy miast akademickich. Zaprezentowano również wyniki analizy korelacji pomiędzy liczbą studentów a liczbą podmiotów gospodarczych w wybranych ośrodkach. Zaprezentowany w opracowaniu materiał analizowano przez pryzmat najważniejszych z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania teorii rozwoju lokalnego i regionalnego.

2. Zmiany liczby studentów w wojewódzkich miastach akademickich w latach 2006–2015²

W świetle przedstawionych we wstępie rozważań dotyczących uwarunkowań społeczno-demograficznych obserwowanych przemian w szkolnictwie wyższym, warto przyrzeć się nieco bliżej zmianom liczebności osób studiujących w wybranych do analizy miastach akademickich. Dane dotyczące tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 1.

Z danych zaprezentowanych w tabeli 1 wynika, że w samej Warszawie w 2006 r. studiowało ok. 280 tys. studentów. Z kolei w czterech innych jeszcze miastach liczba studentów przekraczała wówczas 100 tys. – były nimi Kraków, Wrocław, Poznań oraz Łódź. Z kolei miastami liczącymi najmniej studentów były dwa ośrodki zlokalizowane w województwie lubuskim – Gorzów Wielkopolski (ok. 11,2 tys. studentów) oraz Zielona Góra (19,3 tys. studentów). Jednak niezależnie od wielkości ośrodka akademickiego, w niemal każdym z nich w okresie 10 lat doszło to spadku liczby studentów. Co ciekawe, największy bezwzględny spadek liczby studentów nie nastąpił w mieście, które w okresie wyjściowym charakteryzowało się największą liczbą studentów, czyli w Warszawie (spadek o 36,2 tys. osób), lecz w Łodzi, gdzie liczba studentów w analizowanym okresie zmniejszyła się aż o 39,5 tys. Innymi miastami, które charakteryzowały się dużym spadkiem liczby osób studiujących były położone międzymetropolitalnie Kielce (spadek o 24,6 tys. osób) oraz położony peryferyjnie Szczecin (spadek o 24,4 tys. osób). Jak można było przypuszczać, najmniejsze bezwzględne spadki studentów odnotowano w Rzeszowie oraz w miastach liczących w okresie wyjściowym relatywnie niewiele studentów – w Zielonej Górze, Gorzowie Wielkopolskim,

² Uwzględnienie do analizy wyłącznie ośrodków wojewódzkich – wynikało z dostępności danych statystycznych. I tak biorąc pod uwagę ograniczoną dostępność danych zdecydowano się na prezentację liczby studentów podejmujących studia w Trójmieście, a nie w Gdańsku oraz pominięto, ze względu na brak dostępu do danych, liczbę studentów dla Gorzowa Wielkopolskiego oraz Zielonej Góry w 2007 roku. Z kolei wyjaśniając dziesięcioletni horyzont czasowy obejmujący lata 2006–2015 kierowano się chęcią porównania liczby studentów w roku kulminacyjnym pod względem tej liczby dla całego szkolnictwa wyższego w Polsce z najnowszymi dostępnymi danymi dla analizowanego zagadnienia.

Tabela 1. Liczba studentów podejmujących studia w analizowanych ośrodkach akademickich w latach 2006–2015 oraz relatywne zmiany liczby studentów w poszczególnych latach w stosunku do 2006 roku

Ośrodki/ Rok	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012 ^a		2013		2014		2015	
	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100	w tys.	= 100
Białystok	44,8	100	45,9	102	46,2	103	47,2	105	45,5	102	43,3	97	39,7	89	35,5	79	32,6	73	30,3	68
Bydgoszcz–Toruń	79,3	100	76,7	97	75,9	96	77,2	97	76,7	97	74,9	94	70,6	89	64,2	81	61,0	77	58,1	73
Gorzów Wlk.	11,2	100	b.d.	b.d.	6,0	53	5,3	47	4,7	42	3,9	35	4,6	41	3,9	35	3,4	31	3,1	27
Katowice	71,2	100	83,8	118	81,7	115	79,9	112	81,3	114	76,3	107	70,4	99	65,1	91	61,4	86	59,7	84
Kielce	50,9	100	49,6	97	48,3	95	46,6	92	44,6	88	41,3	81	37,5	74	33,0	65	29,4	58	26,3	52
Kraków	175,8	100	181,4	103	184,9	105	185,1	105	185,4	105	184,5	105	181,9	103	170,5	97	165,9	94	160,8	91
Lublin	83,5	100	85,4	102	85,9	103	86,3	103	84,2	101	80,8	97	77,2	92	71,9	86	69,7	83	67,3	81
Łódź	115,9	100	122,7	106	127,3	110	120,6	104	100,9	87	95,4	82	91,5	79	83,5	72	80,7	70	76,4	66
Olisztyn	44,9	100	46,3	103	43,3	96	41,9	93	40,0	89	38,1	85	37,9	84	33,8	75	31,0	69	28,7	64
Opole	31,6	100	32,8	104	34,3	108	36,0	114	35,3	111	34,0	107	31,0	98	27,9	88	25,0	79	22,6	72
Poznań	134,4	100	141,6	105	141,4	105	137,6	102	133,6	99	131,3	98	128,2	95	121,1	90	117,0	87	116,5	87
Rzeszów	49,2	100	52,1	106	55,5	113	55,9	114	54,9	112	54,0	110	52,1	106	48,2	98	45,9	93	43,9	89
Szczecin	63,8	100	61,3	96	61,2	96	59,5	93	56,5	89	52,3	82	48,4	76	45,1	71	42,1	66	39,4	62
Trójmiasto	89,1	100	91,4	103	93,9	105	94,8	106	96,3	108	95,8	108	98,7	111	95,2	107	92,2	104	90,2	101
Warszawa	279,5	100	285,3	102	285,4	102	278,0	99	270,1	97	258,9	93	268,6	96	255,3	91	247,5	89	243,3	87
Wrocław	138,0	100	141,7	103	144,5	105	146,0	106	143,2	104	137,4	100	134,4	97	125,8	91	122,1	89	120,0	87
Zielona Góra	19,3	100	b.d.	b.d.	16,8	87	16,2	84	16,2	84	15,4	80	14,5	75	13,3	69	12,8	66	12,1	63

^a – w roku 2012 nastąpiła zmiana metodologii liczenia studentów przez GUS. Dane do roku 2011 nie obejmują szkół resortu obrony narodowej oraz resortu spraw wewnętrznych oraz prezentowane są według faktycznej lokalizacji uczelni/jednostek zamiejscowych. Od 2012 roku liczba studentów uwzględnia szkoły resortu obrony narodowej oraz resortu spraw wewnętrznych oraz nie uwzględnia jednostek zamiejscowych polskich uczelni za granicą, które wcześniej były wykazywane w miejscu siedziby uczelni macierzystej.

Źródło: obliczenia własne na podstawie Banku Danych Lokalnych uzupelnione danymi z Vademecum Samorządowca – materiały udostępnione przez Wydział Analiz i Opracowań Regionalnych GUS.

Opolu. Z kolei najkorzystniejsza sytuacja pod względem zmian bezwzględnej liczby studentów w analizowanym okresie wystąpiła w Trójmieście – liczba studentów w analizowanym okresie wzrosła o prawie 2 tys. osób³.

Szczegółowa analiza relatywnych zmian liczby studentów w miastach akademickich w Polsce rzuca nowe światło na rozważane zagadnienie. Analiza ta wskazuje, że miastem w którym odnotowano największy procentowy spadek liczby studiujących jest Gorzów Wielkopolski – liczba studiujących w nim osób w dziesięcioletnim okresie zmniejszyła się dramatycznie, bo o ponad 70%. Innym miastem wyróżniającym się relatywnie dużym procentowym spadkiem liczby studiujących były także Kielce, gdzie liczba studentów zmniejszyła się o około 50%. W jeszcze innej grupie miast, do której po analizie relatywnej zmiany liczby studentów zakwalifikowano – Szczecin, Zieloną Górę, Olsztyn, Łódź, Białystok oraz Opole i Bydgoszcz–Toruń – wspomniane spadki oscylowały wokół 30–35%. Najmniejszym procentowym spadkiem liczby studentów – nieprzekraczającym 20% – charakteryzowały się takie miasta, jak: Lublin, Katowice, Poznań, Wrocław, Warszawa, Rzeszów oraz Kraków.

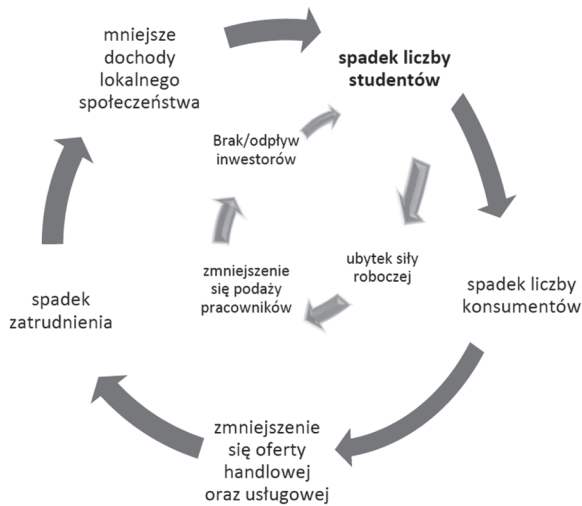
Analizowane zmiany tłumaczyć można przez pryzmat niektórych teorii rozwoju lokalnego i regionalnego – w tym miejscu zwłaszcza w kontekście teorii biegunów wzrostu (Grzeszczak 1999). Zgodnie z jej założeniami relatywnie niewielki spadek liczby studentów w silnych centrach metropolitalnych w Polsce – takich, jak Warszawa, Kraków, Wrocław czy Poznań analizować należy przez pryzmat lokalizacji biegunów wzrostu dla całego otoczenia społeczno-gospodarczego, a przede wszystkim dla całego szkolnictwa wyższego w Polsce. Miasta te nie dość, że są postrzegane jako „centra decyzji i kontroli” (Purchla 2011), w których dochodzi do polaryzacji „jednostek napędowych” (Piętaś 2014), to jeszcze zlokalizowane są w nich prestiżowe uczelnie, które przyciągają do miast studentów z całego kraju. W obliczu coraz mniej licznych roczników wkraczających w wiek uprawniający do studiowania, w silnych ośrodkach akademickich obserwuje się relatywnie najmniejszy spadek studiujących, bowiem przyciągają one także młodzież z innych regionów Polski. W tym przypadku część młodych osób rezygnuje ze studiowania w mniejszych ośrodkach na rzecz większych i silniejszych, nie tylko ze względu na prestiż uczelni, ale również, a może przede wszystkim, z uwagi na korzystniejszą sytuację na lokalnym rynku pracy metropolii (Jończy, Rokita-Poskart, Tanas 2013).

---

³ W Trójmieście, podobnie jak w kilku innych miastach, rokiem rekordowym pod względem liczby osób studiujących był rok 2012. Od tego momentu odnotowano w Trójmieście ubytek liczby studiujących o 8,5 tys. osób.

3. Wybrane ekonomiczne „straty” w miastach akademickich wynikające z mniejszej liczby studentów

Spadek liczby studentów obserwowany w niemal wszystkich analizowanych miastach akademickich niesie za sobą szereg istotnych konsekwencji. W tym miejscu zasygnalizowano jedynie te, które zachodzą na lokalnym rynku towarowo-usługowym oraz rynku pracy. Sekwencja następujących po sobie zmian porównana do mechanizmu „błędnego koła” została zaprezentowana na ryc. 1.

Ryc. 1. Mechanizm błędnego koła związany z ubytkiem liczby studentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie prowadzonych badań oraz T. Strykiewicz (2014: 14).

Ubytek liczby studentów traktować można jako impuls generujący kolejno następujący po sobie szereg konsekwencji. Z jednej strony spadek liczby studentów dotyka lokalnego rynku towarowo-usługowego – prowadzić może do mniejszej liczby konsumentów, co z kolei w dłuższej perspektywie oznaczać może pogorszenie się wyników finansowych przedsiębiorstw zaspokajających popyt studentów oraz zmniejszenie się oferty handlowej oraz usługowej w miastach. W następstwie wspomnianego procesu można obserwować spadek zatrudnienia oraz dochodów wśród lokalnego społeczeństwa.

Z drugiej strony ubytek studiujących może generować szereg konsekwencji dla lokalnego rynku pracy miast akademickich. Jak pokazują badania prowadzone w Opolu⁴, znaczna część studentów w trakcie nauki podejmuje pracę w miejscu

⁴ Badania na temat wpływu studentów na sytuację gospodarczą opolskiego ośrodka akademickiego prowadzono w Opolu w latach 2013–2015. Pokłosiem tych badań są m.in. publikacje D. Rokita-Poskart (2016a, 2016b).

podejmowania studiów, zatem ubytek studentów prowadzi w nich do strat siły roboczej oraz spadku podaży pracy. W następstwie tego ograniczony zostaje dostęp do specyficznej grupy niewykwalifikowanych jeszcze pracowników, deklarujących chęć pracy w elastycznych godzinach oraz posiadających niewygórowane oczekiwania finansowe. W dłuższej perspektywie, spadek liczby studiujących ograniczać może również dostęp do wykwalifikowanych absolwentów studiów wyższych oraz hamować możliwości miast w zakresie przyciągania oraz absorpcji inwestorów, prowadząc w konsekwencji do kształtowania się negatywnych trendów na lokalnym rynku pracy (Malecki 1985; Rees, Stafford 1986; Dziemianowicz 1997; Stryjakiewicz 2009; Szymańska, Płaziak 2014; Wierzbicka 2015). Wspomniane zmiany, zarówno na rynku towarowym oraz rynku pracy, mogą ograniczać możliwości przyciągania studentów przez ośrodki akademickie. Można przypuszczać, że opisane zdarzenia kumulują się zwłaszcza w tych miastach, w których odnotowano znaczne procentowe ubytki w liczbie studiujących. Sytuację tą dość dobrze można wytłumaczyć przez pryzmat teorii skumulowanej przyczynowości. W miastach tych daje się obserwować swoisty mechanizm „błędnego koła” przytaczany przez twórcę wspomnianej koncepcji – w związku z tym, że rozwój koncentruje się w silnych centrach (Grosse 2002), to mniejsze i jednocześnie słabsze ośrodki akademickie, m.in. takie, jak wspomniany już Gorzów Wielkopolski oraz Kielce, w których i tak dochodzi już do negatywnych procesów demograficzno-ekonomicznych, nie stanowią istotnego magnesu przyciągającego studentów. W tych miastach dochodzi do kumulowania się negatywnych zmian, w konsekwencji czego pograżają się one w jeszcze większej stagnacji zarówno w sensie ekonomicznym, jak i demograficznym.

Aby potwierdzić przypuszczenia o wpływie ubytku liczby studentów z niektórymi symptomami kryzysu lokalnej gospodarki, można posłużyć się analizą korelacji pomiędzy liczbą studentów a liczbą przedsiębiorstw. Do analizy tej wykorzystano dane statystyczne dotyczące liczby studiujących w wybranych miastach (x) oraz dane dotyczące liczby przedsiębiorstw w zakwalifikowanych do dwóch wybranych sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) – y . Zdecydowano się na wybór przedsiębiorstw z dwóch sekcji, które zgodnie z wynikami wspomnianych już w niniejszym opracowaniu badań są beneficjentami wydatków napływających do ośrodka studentów oraz, w których to podmiotach studenci podejmują pracę w trakcie studiów (Rokita-Poskart 2016a, 2016b). Zdecydowano się zatem na wybór przedsiębiorstw zakwalifikowanych do sekcji G działu 47 – handel detaliczny, z wyłączeniem handlu detalicznego pojazdami samochodowymi oraz sekcji I działu 56, do którego zakwalifikowano działalność usługową związaną z żywnością. W związku z dostępnością danych, analizę korelacji przeprowadzono dla wybranych zmiennych w latach 2009–2015. W analizie tej wykorzystano wzór na korelację liniową Pearsona:

$$\frac{cov(x, y)}{\sigma_x \times \sigma_y}$$

gdzie:

x – liczba studentów,

y – liczba przedsiębiorstw zakwalifikowanych do sekcji G dział 47 oraz sekcji

I dział 56 według PKD,

$cov(x, y)$ – kowariancja pomiędzy x i y ,

σ – odchylenie standardowe w populacji.

Wyniki tej analizy zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2. Wartości współczynnika korelacji Pearsona dla zmiennych x i y w wybranych ośrodkach akademickich

Wojewódzkie ośrodki akademickie	Współczynnik korelacji cech x i y
Białystok	-0,60554
Bydgoszcz-Toruń	0,96578
Gorzów Wielkopolski	0,882047
Katowice	0,889911
Kielce	0,973133
Kraków	-0,10845
Lublin	0,777578
Łódź	0,212321
Olsztyn	0,906112
Opole	0,947723
Poznań	-0,89058
Rzeszów	-0,75126
Szczecin	0,959318
Trójmiasto	0,155307
Warszawa	-0,79065
Wrocław	0,174082
Zielona Góra	-0,76614

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Analiza współczynnika korelacji Pearsona dowiodła, że w zasadzie w miastach, które odnotowały największe procentowe spadki liczby studentów wystąpiła silna korelacja pomiędzy wybranymi zmiennymi – liczbą studentów a liczbą podmiotów zakwalifikowanych do obu wybranych do analizy sekcji PKD. W tym miejscu szczególną uwagę zwrócić należy na takie miasta, jak Gorzów Wielkopolski, Kielce, Szczecin, Olsztyn oraz Opole, które w analizowanym okresie doświadczyły spadku liczby studentów przekraczający 30% i dla których współczynnik korelacji Pearsona dla obu zmiennych wyniósł odpowiednio 0,88, 0,97, 0,95, 0,90 oraz 0,94. Otrzymane wyniki analizy korelacji mogą świadczyć o zależności pomiędzy mniejszą liczbą studentów a mniejszą liczbą lokalnych przedsiębiorstw zaspokajających popyt studentów.

Prezentowane „straty”, będące następstwem zmian w liczbie osób studiujących, można analizować przez pryzmat jednej z najbardziej popularnych koncepcji rozwoju regionalnego – teorii bazy ekonomicznej. Według niej podstawowym źródłem rozwoju regionalnego jest działalność egzogeniczna, a jej podstawowym elementem pobudzającym procesy rozwoju staje się popyt zewnętrzny na produkty i usługi wytwarzane lokalnie i regionalnie (Grosse 2002). Napływających do miast akademickich studentów należałoby w tym przypadku traktować jako podmioty zewnętrzne, które zgłaszają popyt na produkty i usługi oferowane przez podmioty lokalnej gospodarki. W tym przypadku dokonuje się „sprzedaż” produktów i usług – przyjezdni studenci konsumują produkcję lokalną – zarówno usługi edukacyjne, jak i produkty i usługi oferowane na lokalnym rynku. Popyt ten inicjując może szeroko pojęte procesy rozwoju zarówno w sferze przedsiębiorczości, wpływając na większe zatrudnienie, dochody oraz wielkość produkcji. Tym samym w sytuacji obserwowanej obecnie zmniejszającej się liczby studentów w większości miast akademickich, zwłaszcza tych, które bazowały głównie na swej akademickości, regres ten może stanowić zagrożenie dla funkcjonowania wielu podmiotów gospodarczych oraz może prowadzić do ich likwidacji.

4. Zakończenie

W niniejszym artykule zasygnalizowano najważniejsze, w opinii autorki, ekonomiczne konsekwencje zmniejszającej się liczby studentów dla wojewódzkich miast akademickich w Polsce. Zaprezentowane zmiany dotyczą przede wszystkim rynku towarowo-usługowego, rynku pracy oraz funkcjonowania lokalnych przedsiębiorstw. W przypadku tych ostatnich, zmniejszająca się liczba studentów oznacza spadek przychodów, czasem tak duży, że zagrażający istnieniu niektórych podmiotów gospodarczych. Innymi, zasygnalizowanymi w niniejszym opracowaniu ekonomicznymi konsekwencjami spadku liczby studentów jest mniejsza podaż pracy potęgowana dodatkowo przez deficyty lokalnych zasobów pracy,

zwłaszcza w mniejszych, peryferyjnych ośrodkach, do których dochodzi na skutek procesów wewnętrznego bądź zewnętrznego odpływu ludności. Jeszcze inną konsekwencją ubytku studentów dla lokalnych rynków pracy miast akademickich może być zmniejszenie się popytu na pracę wśród lokalnych przedsiębiorstw – skoro bowiem dochodzi do spadku popytu na towary i usługi generującego spadek przychodów przedsiębiorstw, podważa to także sens funkcjonowania wielu miejsc pracy w lokalnej gospodarce miast akademickich.

Nie bez znaczenia jest również to, że wskazane w artykule konsekwencje nie dotyczą wyłącznie analizowanych – wojewódzkich ośrodków akademickich, ale dotyczą wszystkich bez wyjątku miast, w których zlokalizowane są szkoły wyższe. Są one jednak dużo bardziej dotkliwe, jak pokazuje przeprowadzona w niniejszym artykule analiza dla ośrodków peryferyjnych, których dotychczasowy rozwój w znacznej mierze opierał się na funkcji akademickiej. W przypadku takich miast „strategie rozwoju [...] były dotychczas w zbyt małym stopniu skorelowane z potencjałem strategicznym uczelni wyższych, działających na ich terenie” (Domański 2011) i wydaje się, że dopiero w momencie drastycznego ubytku studentów zaczęły one dostrzegać ich niepodważalną rolę w kreowaniu dalszego rozwoju lokalnego.

Na zakończenie należy jeszcze dodać, że wskazane konsekwencje stanowią jedynie wycinek zmian, do których może dojść w miastach w wyniku zmniejszającej się liczby studentów. Bez wątplenia, co warto podkreślić, zmniejszanie się ich liczby w ośrodkach nie należy postrzegać jedynie pejoratywnie. Ubytek ten może prowadzić do wielu pozytywnych zmian, takich jak zmniejszenie się liczby konfliktów studentów z dotychczasowymi mieszkańcami miast, ograniczeniem niekontrolowanego rozprzestrzeniania się studentów w ośrodkach akademickich (Smith 2002; Sage, Smith, Hubbard 2012; Bajerski 2015) czy też spadku cen na lokalnym rynku nieruchomości z korzyścią dla uczestników strony popytowej tego rynku.

Literatura

- Allinson J., 2006, *Over-educated, over-exuberant and over here? The impact of students on cities*, „Planning, Practice and Research”, 1: 79–94.
- Anderson J., 2013, *Studentification*, Cardiff Case Studies.
- Antonowicz D., Gorlewski B., 2011, *Demograficzne tsunami. Raport Instytutu Sokratesa na temat wpływu zmian demograficznych na szkolnictwo wyższe do 2020 roku*, Instytut Rozwoju Kapitału Intelktualnego im. Sokratesa. Warszawa.
- Bajerski A., 2015, *Student jako użytkownik miasta: brytyjskie doświadczenia studentyfikacji*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 31: 47–56.
- Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica>.
- Beblavý M., Fabo B., 2015, *Students in Work and their Impact of the Labour Market*, „CEPS Working Document”, 410: 1–31.

- Chatterton P., 1999, *University students and city centres – the formation of exclusive geographies. The case of Bristol, UK*, „Geoforum”, 2: 117–133.
- Dembicka A., 2010, *Funkcja akademiacka jako czynnik wpływający na rozwój usług w mieście Opolu*, [w:] Sitek S. (red.), *Stare i nowe problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej*, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Sosnowiec: 215–221.
- Domański T., 2011, *Rola uniwersytetów w promocji polskich miast i regionów – nowe wyzwania strategiczne*, [w:] Domański T. (red.), *Marketing akademicki. Rola uniwersytetów w promocji miast i regionów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 15–32.
- Dziemianowicz W., 1997, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 21(54).
- Górniak J. (red.), 2015, *Prognoza rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r.*, Część III: *Diagnoza szkolnictwa wyższego*, Warszawa: 1–119.
- Grabowska M., 2012, *Regeneration of the Post-Socialist Inner City. Social Change and Bottom-up Transformation in Gdańsk*, Gdańsk: 1–35.
- Grosse T.G., 2002, *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 1(8): 25–48.
- Grzeszczak J., 1999, *Bieguny wzrostu a forma przestrzeni spolaryzowanej*, „Prace Geograficzne”, 173, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Haase A., Grossmann K., Steinführer A., 2012, *Transitory urbanites: New actors of residential change in Polish and Czech inner cities*, „Cities”, 29: 318–326.
- Inglot-Brzęk E., 2012, *Przemiany demograficzne a rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 26: 216–229.
- Jończy R., Rokita-Poskart D., Tanas M., 2013, *Eksodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę*, Wojewódzki Urząd Pracy w Opolu, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Opole–Wrocław.
- Kotus J., Rzeszewski M., Bajerski A., 2015, *Przyjezdni w strukturach miasta – miasto wobec przyjezdnych: studenci i turyści w mieście w kontekście koncepcji city users*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Krakowski rynek nieruchomości 2014*, 2015, Urząd Miasta Krakowa, Kraków.
- Malecki E., 1985, *Industrial Location and Corporate Organization in High Technology Industries*, „Economic Geography”, 61: 345–369.
- Marcinowicz D., Kaczmarek M., Gaczek W., 2006, *Poznański Ośrodek Akademicki. Próba określenia wpływu studentów na rozwój miasta*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 162–170.
- Markowski T., Drzazga D. (red.), 2008, *Rola wyższych uczelni w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym miast*, KPZK PAN, Warszawa: 162–170.
- Munro M., Turok I., Livingston M., 2009, *Students in cities: a preliminary analysis of their patterns and effects*, „Environment and Planning”, A 41(8): 1805–1825.
- Murzyn-Kupisz M., Szymtkowska M., 2012, *Procesy studentyfikacji w przestrzeni polskich miast: na przykładzie Krakowa i Trójmiasta*, [w:] Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.), XXV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 199–219.
- Murzyn-Kupisz M., Szymtkowska M., 2015, *Studentification in the postsocialist context: The case of Cracow and the Tri-City (Gdansk, Gdynia and Sopot)*, „Geografie”, 120(2): 188–209.

- Ogur J.D., 2011, *The Impact of Colleges and Universities on Local Rental Housing Markets*, „American Journal of Economics and Sociology”, 32: 387–394.
- Piętak Ł., 2014, *Teoria biegunów wzrostu F. Perroux i implementacja jej założeń w Hiszpanii w latach 1964–1975*, „Ekonomia XXI wieku”, 1(1): 185–205.
- Purchla J., 2011, *Miasto i uniwersytet wobec wyzwań współczesności*, Tekst wykładu inauguracyjnego wygłoszonego na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie 3 października 2011 roku.
- Rees J., Stafford H., 1986, *Theories of Regional Growth and Industrial Location: Their Relevance for Understanding High-Technology Complex*, [w:] Rees J. (red.), *Technology, Regions and Policy*, Washington: 24–50.
- Rokita-Poskart D., 2016a, *Educational migration and the labour market*, „Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics”, 5(1): 6–17.
- Rokita-Poskart D., 2016b, *Studiować i pracować? Aktywność zawodowa studentów opolskiego ośrodka akademickiego (na podstawie wyników badań empirycznych)*, [w:] Zagórska A. (red.), *Edukacja młodzieży a rynek pracy*, Uniwersytet Opolski, WUP w Opolu, Opole: 128–137.
- Rokita-Poskart D., 2017, *Wojewódzkie miasta akademickie wobec zmian demograficznych w Polsce*, „Przegląd Nauk Stosowanych”, 12: 66–76.
- Rugg J., Rhodes D., Jones A., 2000, *The Nature and Impact of Student Demand on Housing Markets*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Rugg J., Rhodes D., Jones A., 2002, *Studying a niche market: UK students and the private rented sector*, „Housing Study”, 17(2): 289–303.
- Sage J., Smith D., Hubbard P., 2012, *The diverse geographies of studentification: living alongside people not like us*, „Housing Studies”, 27(8): 1057–1078.
- Smith D.P., 2002, *Patterns and processes of studentification in Leeds*, „Regional Review”, 12(1): 14–16.
- Steinacker A., 2005, *The Economic Effect of Urban Colleges on their Surrounding Communities*, „Urban Studies”, 42(7): 1161–1175.
- Strykiewicz T., 2009, *Lokalizacja firm i zachowania przestrzenne pracowników sektora informatycznego (na przykładzie poznańskiego obszaru metropolitalnego)*, Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, 13.
- Strykiewicz T. (red.), 2014, *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 14.
- Szkolnictwo wyższe w Polsce*, 2013, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Szymańska I., Płaziak M., 2014, *Klasyczne czynniki w procesie lokalizacji przedsiębiorstwa na wybranych przykładach*, „Przedsiębiorczość–Edukacja”, 10: 71–84.
- Wierzbička W., 2015, *Czynniki lokalizacji przedsiębiorstw w warunkach zmienności otoczenia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, 106: 239–250.
- Wolaniuk A., 2008, *Rola i miejsce wyższych uczelni wyższych w organizacji przestrzeni miast*, [w:] Markowski T., Drzazga D. (red.), *Rola wyższych uczelni w rozwoju społeczno-gospodarczym i przestrzennym miast*, Studia KPZK PAN, Warszawa.

ECONOMIC CONSEQUENCES OF “THE SHRINKING” NUMBER OF STUDENTS IN ACADEMIC CITIES IN POLAND

Abstract: The decline of students number in Poland affects, on the one hand, the whole higher education system and the situation of individual higher education institutions, but on the other hand, generates a number of economic consequences for academic cities. The study, based on GUS statistical data, presents changes in the number of students in the voivodeships capitals in the period 2006–2015. In the paper attempts were made to determine the economic nature of the consequences resulting from the loss of the number of students in Polish academic cities.

Keywords: Students, demographic changes, academic cities.

Dr Diana Rokita-Poskart
Katedra Polityki Regionalnej
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Politechnika Opolska
e-mail: d.rokita@po.opole.pl

Agnieszka Rochmińska, Katarzyna Leśniewska-Napierała

PERSPEKTYWY REWITALIZACJI ZAŁOŻEŃ PAŁACOWO-PARKOWYCH NA OBSZARACH WIEJSKICH – STUDIUM PRZYPADKU BRATOSZEWIC W GMINIE STRYKÓW

Zarys treści: Celem artykułu jest przedstawienie negatywnych przekształceń założenia pałacowo-parkowego w Bratoszewicach w gminie Stryków po zmianach własnościowych po II wojnie światowej, a także ocena obecnego zachowania kompleksu i wizji rozwoju tego obszaru w opinii mieszkańców badanej miejscowości. Wskazany cel został osiągnięty poprzez wykorzystanie triangulacji metodologicznej: 1) analizy danych zastanych odnoszących się do kompleksu pałacowo-parkowego w Bratoszewicach, 2) inwentaryzacji elementów zagospodarowania badanego kompleksu, 3) wywiadu kwestionariuszowego z mieszkańcami wsi, będącymi jednocześnie użytkownikami badanego kompleksu, 4) wywiadu swobodnego z burmistrzem miasta Strykowa przeprowadzonego podczas spaceru badawczego. Rewitalizacja kompleksu pałacowo-parkowego w Bratoszewicach nadal stoi pod znakiem zapytania. Dopóki nie pojawi się nowy właściciel obiektu dysponujący odpowiednimi środkami finansowymi i sprecyzowaną wizją rozwoju tego miejsca, trudno liczyć na jakiegokolwiek zmiany. Według Autorek, najlepszym rozwiązaniem byłoby przejęcie tego terenu przez gminę Stryków, a następnie przeznaczenie go zarówno dla lokalnych celów społecznych, jak i ekonomicznych – komercyjnych dla szerszej grupy odbiorców (funkcja endogeniczno-egzogeniczna jednocześnie).

Słowa kluczowe: Założenie pałacowo-parkowe, obszar wiejski, Bratoszewice, Stryków, rewitalizacja, studium przypadku.

1. Wprowadzenie

Przekształcenia funkcjonalne i przestrzenne mające miejsce w ostatnich dziesięcioleciach zapoczątkowały szereg niekorzystnych zjawisk w przestrzeni obszarów wiejskich. Choć część z tych przekształceń jest nieuniknionym elementem rozwoju, niepokój może budzić ich skala oraz dynamika. Jednym z nich jest m.in. masowy przyrost nowych obiektów nie wpisujących się w krajobraz wiejski.

Przez tego typu niekontrolowane procesy, konieczna staje się ochrona zabytkowych przestrzennych układów widokowo-funkcjonalnych wsi (Kupidura 2011). Jak zauważa R. Rouba (2010), polskie krajobrazy rustykalne, w odróżnieniu od zachodnioeuropejskich, charakteryzują się mnogością rezydencji szlacheckich. Zachowane na ziemiach polskich dwory i pałace pochodzą w znacznej większości z okresu od XVII wieku do lat 40. ubiegłego stulecia. Wynika to głównie z faktu, że rezydencje starsze, sprzed XVII wieku, budowane były z bardzo nietrwałych materiałów, np. drewna i do czasów współczesnych zachowały się już tylko nieznaczne budowle. Co więcej, współcześnie wiele obiektów podworskich jest opuszczonych i popada w ruinę. Jak zauważają D. Sochacka i M. Kraszewska (2007), jedynie ¼ rezydencji na obszarach wiejskich zagospodarowana jest zgodnie z jej pierwotną funkcją.

W wyniku reform po II wojnie światowej, część przejętych przez państwo obiektów pałacowych otrzymała nowe zadania oparte wyłącznie na ich wartości użytkowej, np. zostały zamienione na sierocińce, szpitale, szkoły, ośrodki wypoczynkowe czy biura i mieszkania służbowe dla pracowników Państwowych Gospodarstw Rolnych (Rouba 2010). Jak zauważa M. Wójcik (2008), zmiany przestrzenne w kompleksach pałacowo-parkowych zachodziły w dość łatwy sposób i polegały głównie na zmianach funkcji. Z kolei upaństwowienie tych obiektów doprowadziło do licznych zaniedbań, a nawet ich ruiny. Kompleksy tego typu były rozbudowywane i pojawiały się w nich nowe obiekty, np. zabudowania blokowe czy obiekty infrastruktury społecznej.

Zniszczenia wojenne i powojenne realizacje związane z odbudową obiektów dworskich oraz pałacowych w wielu przypadkach wprowadziły dysharmonię przestrzenną i architektoniczną. Złożyło się na to wiele przyczyn, w tym m.in. dekapi-talizacja budownictwa, nowe formy użytkowe zabudowy (funkcje), rozproszenie zabudowy mieszkaniowej i usługowej realizowane często na terenach upaństwowionych, nieskoordynowane działania inwestycyjne (w tym mieszkaniowe) i chaos przestrzenno-funkcjonalny. Na tego typu negatywne zjawiska zwrócił uwagę już Instytut Gospodarki Mieszkaniowej pod koniec lat 60. XX wieku wskazując, iż budynki o różnej funkcji są ze sobą przemieszane i nie tworzą harmonijnych zespołów, a stanowią jedynie odzwierciedlenie tendencji projektowych czasów, w których powstawały (Ignar 1974). Cechą powszechną osiedli Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) był chaos przestrzenny, spowodowany przemieszaniem stylów zabudowy mieszkaniowej, niski standard budynków i mieszkań oraz nieestetycznych pomieszczeń gospodarczych (Psyk-Piotrowska 2004).

W okresie PRL-u większość dworów i pałaców zagubiła swoją tożsamość i zaczęła funkcjonować w zupełnie innej strukturze przestrzennej wsi. Obiekty te straciły również swą podstawę utrzymania, czyli rolnicze zaplecze (Zachariasz 2013). Na założenia pałacowo-parkowe zaczęto zwracać większą uwagę dopiero w latach 60. XX wieku, kiedy zakończono długotrwały okres odbudowy kraju

i rozpoczęto prowadzenie pierwszych rejestrów zabytków (Sochacka, Kraszewska 2007). Jak zauważa M. Wiśniewska (1999: 65): „w wyniku realizacji powojennej reformy rolnej, parcelacji i przejęcia majątków przez państwo i PGR-y, układy dworsko/pałacowo-parkowe w większości uległy degradacji”. Z kolei w latach 90. ubiegłego wieku na skutek transformacji ustrojowej doszło do poważnych zmian funkcjonalnych na polskiej wsi. Konsekwencją tych procesów stał się szybki rozwój układów przestrzennych oraz zmiany fizjonomii osiedli wiejskich (Wójcik 2013).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie negatywnych przekształceń założenia pałacowo-parkowego w Bratoszewicach w gminie Stryków po zmianach własnościowych, które następowały po II wojnie światowej oraz ocena obecnego zachowania kompleksu i wizji rozwoju tego obszaru w opinii mieszkańców badanej miejscowości.

2. Rewitalizacja i odnowa na obszarach wiejskich

Uchwalona w 2015 roku w Polsce *Ustawa o rewitalizacji*¹ definiuje pojęcie rewitalizacji, jako „proces wyrowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji”. Zdaniem M. Furtaka (2012), rewitalizacja ma na celu poprawienie wartości technicznych, estetycznych, funkcjonalnych, ale również ekonomicznych, społecznych, kulturowych, demograficznych, psychologicznych czy środowiskowych danego obiektu. Do celów szczegółowych rewitalizacji na obszarach wiejskich zalicza się m.in.: ożywienie społeczno-gospodarcze, zmniejszenie dysproporcji w zagospodarowaniu przestrzennym, wzmocnienie tożsamości lokalnej mieszkańców czy wsparcie społecznych grup inicjatywnych na rzecz rozwoju (Kozuch 2010).

Pojęciem bliskim rewitalizacji jest także odnowa wsi stanowiąca proces, który oprócz poprawy standardu i jakości życia, prowadzi do budowania tożsamości lokalnej przy równoczesnym dostosowywaniu obszarów wiejskich do współczesnych wyzwań (Rogatka i in. 2017). Odnowa wsi to proces stałego ulepszania warunków życia mieszkańców z uwzględnieniem modernizacji, odnowy obiektów, odnowy społeczności i duchowości oraz zrównoważonego rozwoju (Idziak, Wilczyński 2013). Jak zauważa R. Rzeszotarska-Pałka (2017), z uwagi na fakt, że rewitalizacja i odnowa wsi to procesy długotrwałe, identyfikacja i waloryzacja zachowanych elementów krajobrazu kulturowego może stać się podstawą formułowania założeń programów i projektów rewitalizacji.

¹ Dz.U., 2015, poz. 1777, art. 2.

Z kolei pojęcie adaptacji odnosi się do przekształcenia obiektu poprzez przystosowanie go do innych celów niż te, którym do tej pory służył. W odniesieniu do zabytkowej architektury wiąże się to głównie z wprowadzeniem nowych funkcji do danego obiektu oraz z przekształceniem bezpośredniego jego otoczenia (Janicka 2014). W. Cudny i R. Rouba (2012), podkreślają swego rodzaju determinizm architektoniczno-funkcjonalny, który zachowaniu elementów zabytkowych podporządkowuje wprowadzenie nowych funkcji. Rodzi to różnego rodzaju konsekwencje produktowe (nowa funkcja jest odpowiedzią na postulatory potencjalnych klientów i inwestora), organizacyjne (istotnym interesariuszem działań inwestycyjnych jest wojewódzki konserwator zabytków) i kosztowe (koszty inwestycyjne w przypadku wprowadzania nowych funkcji do obiektu zabytkowego są przeważnie znacznie wyższe).

Wszelkie zmiany w obiektach pałacowych powinny być prowadzone pod nadzorem konserwatora zabytków i uwzględniać historyczne aspekty rozwoju terenów. Jak pisze M. Wiśniewska (1999: 59) „istniejące układy zabudowy osiedli wiejskich w działalności planistycznej muszą być poddawane analizie wartości kompozycyjnych w celu ich zachowania lub odtworzenia, a niekiedy wzbogacenia. Nadrzędnym celem kompozycji przestrzennych jest tworzenie ładu i harmonii wszystkich elementów oddziałujących na człowieka, zarówno widoków bliskich, jak i dalekich”. Z kolei jak wskazują K. Leśniewska-Napierała i T. Napierała (2017), z perspektywy budżetu gminy rewitalizacja zabytkowych założeń pałacowo-parkowych jest dużym obciążeniem. W związku z powyższym bez zaangażowania w ten proces prywatnego inwestora takie działanie jest mocno utrudnione. M. Kozak (2008) zauważa, iż w dzisiejszych czasach na materialne dziedzictwo kulturowe należy patrzeć nie tylko jako pomnik historii, ale przede wszystkim jako zasób rozwojowy. Zaś B. Krakowiak i J. Latosińska (2009) zaznaczają, że obok wielu funkcji jakie pełnią obecnie założenia pałacowo-parkowe, to właśnie funkcja muzealna jest tą najbardziej właściwą dla tego typu obiektów. Podnosi ona nie tylko ich wartość poznawczą, ale wydaje się być jednocześnie najbardziej pierwotną funkcją ich wykorzystania.

3. Zespoły pałacowo-parkowe i dworsko-pałacowe jako element krajobrazu wsi

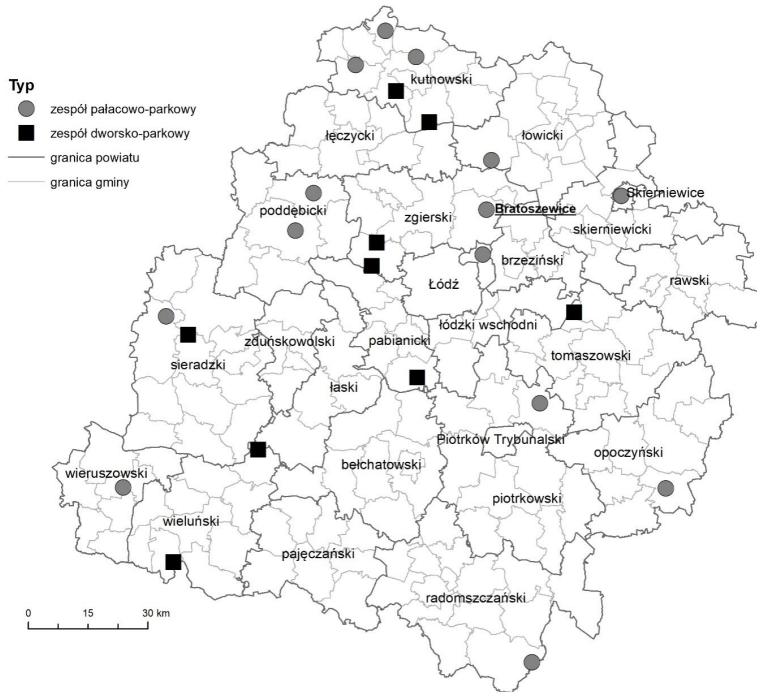
Założenie dworskie czy pałacowe to termin określający „zespół wzajemnie powiązanych elementów, na które składają się: dwór czy pałac wraz z drogą dojazdową do nich, inne obiekty mieszkalne (np. oficyny, czworaki), część gospodarza często związana ze stawami, ogrody użytkowe (m.in. warzywnik, ogród ziołowy, sad, pasieka), ogrodzenie z bramą i najbliższe otoczenie” (Więckowska 1991: 89–101). Elementy te tworzą dworski krajobraz, czyli zestaw charaktery-

stycznych elementów o wyróżniających się cechach przestrzennych. Krajobraz dworski wpisany był w strukturę agrarną, rozłóg pól, a dwór czy pałac zwykle były, obok kościoła, drugą znaczącą dominantą wsi (Zachariasz 2017).

Jak zaznacza M. Wiśniewska (1999), przy tworzeniu majątków ziemskich kierowano się zupełnie odrębnymi zasadami kompozycji. Głównym elementem takiego majątku był dwór lub pałac z towarzyszącym mu parkiem oraz elementy, takie jak zwierzyniec, ogród warzywny, sad czy dodatkowe zabudowania gospodarcze lub mieszkaniowe dla służby folwarcznej. Cechą charakterystyczną tego typu układów była przede wszystkim przejrzystość komunikacyjna oraz wprowadzanie dodatkowych elementów kompozycji przestrzennej w postaci alej i osi widokowych.

Współcześnie założenia pałacowo-parkowe mogą stanowić istotny element oferty turystycznej. Z kolei ich wartości architektoniczne i historyczne oraz związki z ważnymi wydarzeniami lub osobami sprawiają, że są to obiekty interesujące i posiadające wyraźny kontekst poznawczy, co dodatkowo podnosi ich wartość (Cieślak 2017). Krajobraz dworski niewątpliwie stanowi obecnie w dużym stopniu utracony element dziedzictwa kulturowego. W wielu miejscowościach można odnaleźć jedynie jego ślady, nie tylko w postaci samego obiektu architektonicznego, ale także pod postacią pozostałości parku dworskiego z wyróżniającą się zielenią (Zachariasz 2013). Założenia pałacowo-parkowe z jednej strony stanowią istotną część polskiego dziedzictwa, z drugiej zaś ich funkcje uległy znacznym przekształceniom. Nie są one już siedzibami najzamożniejszych właścicieli ziemskich, lecz coraz więcej z nich pełni nowe funkcje, np. hotelowe, restauracyjne, muzealne, kulturalne czy publiczne (Kozak 2008). Warto wspomnieć, że współcześnie część założeń pałacowo-parkowych ocalało tylko dzięki funkcjom, jakie zostały do nich wprowadzone w okresie powojennym po zmianie własności (Gancarz-Żebracka 2013).

W przestrzeni województwa łódzkiego wciąż czytelne pozostają elementy o zachowanym historycznym układzie rozplanowania, tworzące krajobraz kulturowy regionu. Jednakże postępujące procesy urbanizacyjne oraz pogłębiający się chaos przestrzenny, przyczyniają się do ich degradacji. Na terenie województwa łódzkiego zachowały się liczne obiekty zabytkowe, które świadczą o tożsamości miejsca i mają szansę stać się wizytówkami regionu. Należą do nich m.in. obiekty sakralne, zespoły rezydencjonalne, budowle obronne, a także budynki użyteczności publicznej. Obiekty te, przede wszystkim ze względu na swój stan techniczny, wymagają podjęcia działań konserwatorskich. W *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016–2019* znalazły się 23 obiekty o charakterze zespołów pałacowo-parkowych lub dworsko-parkowych, w tym kompleks w Bratoszewicach (ryc. 1).

Ryc. 1. Zespoły pałacowo-parkowe i dworsko-pałacowe w województwie łódzkim
 Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016–2019* (2016).

Autorzy *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016–2019* (2016) wskazują, że bardzo dużym problemem jest niewielka świadomość społeczna w zakresie ochrony obiektów zabytkowych wpisanych do ewidencji zabytków. Fakt ten pogarsza jednocześnie niewielka dbałość władz gminnych o ochronę obiektów tego typu. Spośród 205 obszarów i obiektów reprezentatywnych województwa łódzkiego, wskazanych przez autorów wspomnianego dokumentu, bardzo dobrym stanem technicznym odznacza się zaledwie 51 obiektów. Natomiast 14 obiektów, będących w złym stanie technicznym, powinno zostać poddane pilnemu remontowi. Wśród nich znajduje się m.in. pałac w Bratoszewicach.

Kompleks w Bratoszewicach, po szczegółowych studiach i analizie diagnostycznej zasobów dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim, został zaklasyfikowany do kategorii – obszary i obiekty reprezentatywne o znaczeniu ponadlokalnym, najcenniejszych dla województwa łódzkiego. Uznanie obszaru czy obiektu zabytkowego za reprezentatywny świadczy o tożsamości miejsca oraz jego znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego nie tylko regionu, ale i kraju (*Wojewódzki Program... 2016*).

4. Metodyka studium przypadku

Studium przypadku stanowi badanie empiryczne, które zgłębia dane zjawisko poprzez czerpanie dowodów z wielu źródeł. Metoda ta pozwala na zachowanie perspektywy holistycznej w badaniach, jednocześnie pozwalając na użycie wielu technik badawczych (Yin 2015). Zakres przestrzenny niniejszego studium przypadku stanowi obszar kompleksu pałacowo-parkowego Rzewuskich w Bratoszewicach w gminie Stryków.

Niniejsze opracowanie zostało wykonane w oparciu o triangulację następujących metod: 1) analizy danych zastanych odnoszących się do kompleksu pałacowo-parkowego Rzewuskich, 2) inwentaryzacji elementów zagospodarowania badanego kompleksu, 3) wywiadów kwestionariuszowych z mieszkańcami Bratoszewic, będącymi jednocześnie użytkownikami badanego kompleksu, 4) wywiadu swobodnego z burmistrzem miasta Strykowa przeprowadzonego podczas spaceru badawczego.

Analiza danych zastanych to metoda polegająca na zebraniu danych już istniejących o charakterze ilościowym lub jakościowym, które mogą być przydatne do dalszych rozważań. Powinna ona stanowić pierwszy etap projektu badawczego, jednocześnie będąc punktem wyjścia do dalszych analiz (Makowska, Boguszewski 2013). Na potrzeby niniejszego opracowania, w analizie danych zastanych skupiono się na przeglądzie literatury dotyczącej przekształceń założeń pałacowo-parkowych na obszarach wiejskich oraz historii wsi Bratoszewice.

Kolejną wykorzystaną metodą była bezpośrednia inwentaryzacja terenowa, która z założenia powinna służyć do zbierania danych stanowiących materiał źródłowy do dalszych analiz (Siejkowska-Koberidze 2012; Leśniewska-Napierała, Napierała 2017). Wspomniana metoda składała się z trzech etapów, tj. 1) prac przygotowawczych polegających na rozpoznaniu terenu przy użyciu aparatu kartograficznego oraz przygotowaniu karty inwentaryzacyjnej i podkładów, 2) bezpośrednich prac terenowych z użyciem przygotowanych narzędzi badawczych, 3) przetworzenia i zdigitalizowania materiału zebranego w terenie (wykorzystano metody opisane w: Ratajski 1973; Saliszczew 1998). Badanie to zostało wykonane w skali mikro, tj. w skali pojedynczego kompleksu pałacowo-parkowego. Podczas inwentaryzacji obszaru opracowania, badaniu zostały poddane m.in. funkcje terenu oraz obiektów znajdujących się na obszarze kompleksu Rzewuskich w Bratoszewicach.

Jedną z głównych metod wykorzystanych w opisywanym badaniu był wywiad kwestionariuszowy przeprowadzony wśród mieszkańców Bratoszewic². Kwestionariusz wywiadu składał się z 22 pytań zasadniczych (8 otwartych,

---

² Badania kwestionariuszowe przeprowadzili studenci I roku studiów magisterskich z Gospodarki Przestrzennej w czerwcu 2017 roku pod kierunkiem A. Rochmińskiej i K. Leśniewskiej-Napierały.

6 półotwartych, 8 zamkniętych) oraz 9 pytań metryczkowych (płeć, wiek, stan cywilny, wykształcenie, miejsce zamieszkania, źródło utrzymania, liczba osób w gospodarstwie domowym, ocena statusu materialnego, odległość zamieszkania od kompleksu Rzewuskich). Pytania podstawowe dotyczyły z jednej strony postrzegania jakości życia w Bratoszewicach, a z drugiej zagospodarowania terenu założenia pałacowo-parkowego Rzewuskich, w tym szczególnie przyszłej własności i nowych form zagospodarowania pałacu i parku. W badaniu wzięło udział 100 osób w wieku od 14 do 74 lat, co stanowi ok. 9% mieszkańców sołectwa. Wśród badanych znalazło się 46 kobiet oraz 54 mężczyzn, największa liczba respondentów posiadała wykształcenie średnie. Ankietowani zadeklarowali dobrą znajomość swojego miejsca zamieszkania (aż 61% respondentów oceniło swoją znajomość Bratoszewic bardzo dobrze lub dobrze, zaś 32% udzieliło odpowiedzi, że średnio).

Ważnym także z punktu widzenia poznawczego okazał się spacer badawczy pod kierunkiem burmistrza Strykowa, który emocjonalnie związany jest z tym kompleksem (tu się uczył). Posiadając dużą wiedzę na temat założenia pałacowo-parkowego i jego przekształceń okazał się cennym źródłem informacji. Należy jednak pamiętać, że jako reprezentant opcji przejęcia tego kompleksu przez władze gminy, nie do końca może być obiektywny w swoich sądach.

5. Założenie pałacowo-parkowe w Bratoszewicach – rozwój i przekształcenia

Wieś Bratoszewice stanowi jedno z 35 sołectw w gminie Stryków w powiecie zgierskim w województwie łódzkim. Położone jest ono w północno-wschodniej części gminy. Najbliższymi ośrodkami miejskimi są Stryków (oddalony o ok. 5 km) i Głowno (6 km) oraz nieco dalej położona Łódź (22 km) i Łowicz (28 km). Przez wieś przebiega droga krajowa nr 14 relacji Łódź–Łowicz oraz znajduje się przystanek Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej, który w 2013 roku został zmodernizowany (*Strategia Rozwoju Gminy...* 2013).

Nazwa wsi Bratoszewice wywodzi się od nazwiska pierwszych właścicieli i mieszkańców tych ziem – rodu Bratoszewskich (Król-Kamińska 2008). Miejsco-wość ta stanowi jedną z najstarszych jednostek osadniczych w gminie Stryków. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z okresu 1341–1376. Natomiast w 1458 roku pojawia się informacja mówiąca o istnieniu miasta Bratoszewice, którego ranga w regionie była stosunkowo niewielka. Wynikała ona m.in. z sąsiedztwa kilku konkurujących ze sobą miast, tj. Brzezin, Strykowa czy Głowna. Podczas potopu szwedzkiego Bratoszewice zostały doszczętnie zniszczone i ostatecznie utraciły prawa miejskie w drugiej połowie XVII wieku (Lamprecht 2009).

Bratoszewice posiadają bardzo rozbudowany układ przestrzenny, który wynika z ich bogatej historii – można je zaliczyć do typu wielodrożnicy. Do dziś

zachowały się cechy miejskiego układu przestrzennego wyrażające się przede wszystkim w promienistym układzie ulic, zbiegających się w centrum wsi oraz intensywnej zabudowie tworzącej w centralnej części Bratoszewic zwarte pierzeje wzdłuż ulic. Najcenniejszym obiektem wsi jest wpisany do rejestru zabytków kompleks pałacowo-parkowy rodziny Rzewuskich z przełomu wieków XIX i XX (Lamprecht 2009).

Majątek folwarczny w Bratoszewicach w ciągu wielowiekowej historii przechodził z rąk do rąk. W 1852 roku właścicielem został Kazimierz Lemański, którego córka – Stefania, w 1885 roku wyszła za mąż za Wacława Rzewuskiego, dzięki czemu majątek dostał się w ręce rodziny Rzewuskich (Lamprecht 2009). W okresie tym majątek folwarczny składał się z 7 stawów, lasów i pól uprawnych, łąk, tartaku, młyna i gorzelnii (Sulimierski, Chlebowski, Walewski 1895). Syn Wacława – Kazimierz, który w drodze dziedziczenia przejął całość majątku w 1911 roku, rozpoczął budowę pałacu wraz z założeniem parkowym. Pałac został zaprojektowany jako budynek parterowy z poddaszem użytkowym na planie prostokąta przez warszawskiego architekta Juliusza Nagórskiego, który osobiście nadzorował prace budowlane (fot. 1) (Król-Kamińska 2008).

Fot. 1. Pałac Rzewuskich w 1944 roku

Źródło: http://fotopolska.eu/Bratoszewice/b39059,Palac_Rzewuskich.html?f=923633-foto (dostęp: 30.06.2018).

Dzięki spadkom terenu część pałacu została podpiwniczona. W ramach projektu przewidziano m.in. salę balową, salę kolumnową, oranżerię, pokój bilardowy i wewnętrzne patio. Elewacje pałacowe były w kolorze tynku wapiennego, dach natomiast pokryto czerwoną dachówką. Wejście umieszczono od strony

południowej i ozdobiono 4 kolumnami. Aleja wiodąca do pałacu została obsadzona kasztanowcami (fot. 2). Park przy bratoszewickiej rezydencji zaprojektowany został równoległe z nią, jako integralny element całego założenia (Król-Kamińska 2008).

Fot. 2. Aleja kasztanowa w parku przy pałacowym w Bratoszewicach
fot. A. Rochmińska (2017)

Całość założenia pałacowo-parkowego zlokalizowana została w centralnej części Bratoszewic. Założenie zostało wzniesione na kompozycyjnym zamknięciu dwóch dróg biegnących z południowego-zachodu i północnego-zachodu. Pierwsza droga po II wojnie światowej zmieniła swój przebieg omijając centrum sołectwa. Część zachodnia wokół pałacu stanowiła regularny ogród, którego siatka ścieżek opierała się na układzie trapezów i trójkątów. Po stronie wschodniej pałacu, regularny ogród stopniowo przechodził w park. Oś północ-południe z założenia wyznaczała aleja kasztanowa biegnąca od bramy głównej, która za stawami rozwidlała się w dziedziniec przed pałacem (*Zmiana studium...* 2010).

Pod koniec II wojny światowej niemieccy żołnierze zaadaptowali pałacowe zabudowania na potrzeby magazynu sprzętu medycznego (Ossowski 2017). Po przejściu frontu wojennego i nastaniu nowej polskiej władzy w 1945 roku, w pałacu powstało Liceum Handlowe³, natomiast część majątku została rozparcelowana wśród rolników w ramach reformy rolnej, a pozostała część stała się własnością Skarbu Państwa i weszła w skład PGR. Od tego momentu cały kompleks zaczął zatracać swój pierwotny charakter (Król-Kamińska 2008; Lamprecht 2009).

---

³ Następnie w kompleksie powstawały inne szkoły, głównie o profilu rolniczym. W 1978 roku na bazie istniejących szkół utworzono Zespół Szkół Rolniczych (od 1983 roku im. Batalionów Chłopskich) istniejący do dziś, http://www.zs1bratoszewice.pl/s_historia_kalendarz.html (dostęp: 5.05.2018).

W wyniku zmian własnościowych i związanych z tym zmian funkcjonalnych założenie pałacowo-parkowe zostało w znaczny sposób przekształcone. Na fizjonomię i morfologię tego obszaru wpłynęły głównie lokalizacje na jego terenie nowej zabudowy, związanej z pełnionymi funkcjami oraz likwidacje niektórych starszych obiektów przypałacowych. W okresie socjalizmu, w ramach reformy rolnej część majątku rozparcelowano, zaś pozostała część przeszła na własność Skarbu Państwa. W oparciu o tereny wykorzystywane rolniczo stworzono tu PGR. Pałac zmieniwszy właściciela i sposób użytkowania zaczął ulegać powolnej dewastacji. W 1950 roku zaadaptowany został na Ośrodek Szkolenia Rolniczego, a w 1958 roku przekształcony w Szkołę Rolniczo-Gospodarską dla Dziewcząt, zaś kilka lat później w Technikum Wodno-Melioracyjne (Król-Kamińska 2008, 2017; Lamprecht 2009).

W 1958 roku wzniesiono budynek mieszkalny, natomiast w 1969 roku nowy budynek szkolny w stylu „PRL-owskim”, przy okazji zasypując fragment środkowego stawu i łącząc istniejącą tam wyspę ze stałym lądem. Ponadto na omawianym terenie wybudowano dom nauczyciela, dodatkowe zabudowania gospodarcze i warsztaty oraz boisko sportowe. W części parku urządzono plac do ćwiczeń nauki jazdy ciągnikiem, a nieopodal pałacu ustawiono silosy, natomiast w 1997 roku w zachodniej części parku wybudowano nowy internat dla młodzieży (Lorenc-Karczewska 1997; Lamprecht 2009).

Pomimo nowych inwestycji oświatowych, w tym budowy nowego obiektu szkolnego, budynek pałacowy nadal był wykorzystywany na rzecz Zespołu Szkół Rolniczych jako internat oraz jako mieszkania dla nauczycieli do lutego 1985 roku, kiedy część pomieszczeń spłonęła. Od tego momentu obiekt stoi opuszczony i niszczeje. W 1999 roku sama szkoła została przejęta przez Starostwo Powiatowe w Zgierzu, które od tej pory jest organem prowadzącym placówkę. Warto wspomnieć, że ze względu na swoje znaczenie i walory już w 1978 roku cały kompleks został wpisany do rejestru zabytków⁴.

Na terenie założenia zachował się folwarczny budynek mieszkalny z cegły i kamienia, a na południe od pałacu położony jest czworobok zabudowań gospodarczych. Jeszcze w latach 50. XX wieku na terenie kompleksu istniały drewniane czworaki o konstrukcji zrębowej, zbudowane na rzucie kwadratu z około połowy XIX wieku. Zachowała się także znaczna część ceglano-kamiennego muru obwodowego opasującego całe założenie, a w narożniku północno-wschodnim ruiny bastei (Lorenc-Karczewska 1997). W 1984 roku pożar poważnie uszkodził dach pałacu. W 1988 roku rozpoczęto jego remont, przerwany jednak dwa lata później z braku środków (Król-Kamińska 2008, 2017; Lamprecht 2009).

Transformacja ustrojowa w 1989 roku umożliwiła dzieciom Kazimierza Rzewuskiego starania o zwrot nieruchomości zespołu pałacowo-parkowego, co nastąpiło w 2013 roku (właścicielem od 1999 roku do tego momentu było zgier-

⁴ http://www.zs1bratoszewice.pl/s_historia_kalendarz.html (dostęp: 5.05.2018).

skie starostwo powiatowe). Rodzeństwo zakupiło kompleks za sumę 3,7 mln zł (ostatnia rata wpłacona została w sierpniu 2013 roku). W tym samym miesiącu nowi właściciele sprzedali obiekt Fundacji Widzew Łódź „Akademia Futbolu”, która to – w wyniku nabycia nieruchomości zmieniła nazwę na „Fundacja Pałac Bratoszewice – Akademia Futbolu w Bratoszewicach”. Po likwidacji spółki Klubu Sportowego S.A. istniejącej do 2015 roku, pałac ponownie został wystawiony na sprzedaż za cenę 5,6 mln zł. Jego nabyciem zainteresowały się władze Strykowa, ale ostatecznie radni nie wyrazili zgody na zakup. W efekcie pałac nadal należy do wspomnianej fundacji i niszczeje (Ossowski 2017).

W skład zabytkowego zespołu Rzewuskich w Bratoszewicach wchodzi m.in. pałac w stylu francuskiego renesansu (fot. 3–8), zabudowania gospodarcze, ogród i park o łącznej powierzchni ok. 28 ha (fot. 9). Parterowy budynek pałacowy z frontowym dziedzińcem flankowym został zbudowany na planie podkowy i zaprojektowany wraz podpiwniczeniem i użytkowym poddaszem. Pałac posiada boczne skrzydła alkierzowe (fot. 5), mansardowy dach z lukarnami (fot. 8) oraz wewnętrzne przeszklone patio. Całość uzupełnia frontowy portyk kolumnowy w stylu palladiańskim wraz z balkonem (fot. 6) (*Zmiana studium uwarunkowań...* 2010; *Wojewódzki Program...* 2016).

Fot. 3. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – front

fot. A. Rochmińska (2017)

Fot. 4. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – widok od strony parku

fot. A. Rochmińska (2017)

Fot. 5. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – skrzydło z wieżami alkierzowymi

fot. A. Rochmińska (2017)

Fot. 6. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – portyk z balkonem

fot. A. Rochmińska (2017)

Fot. 7. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – portyk wewnętrzny
fot. A. Rochmińska (2017)

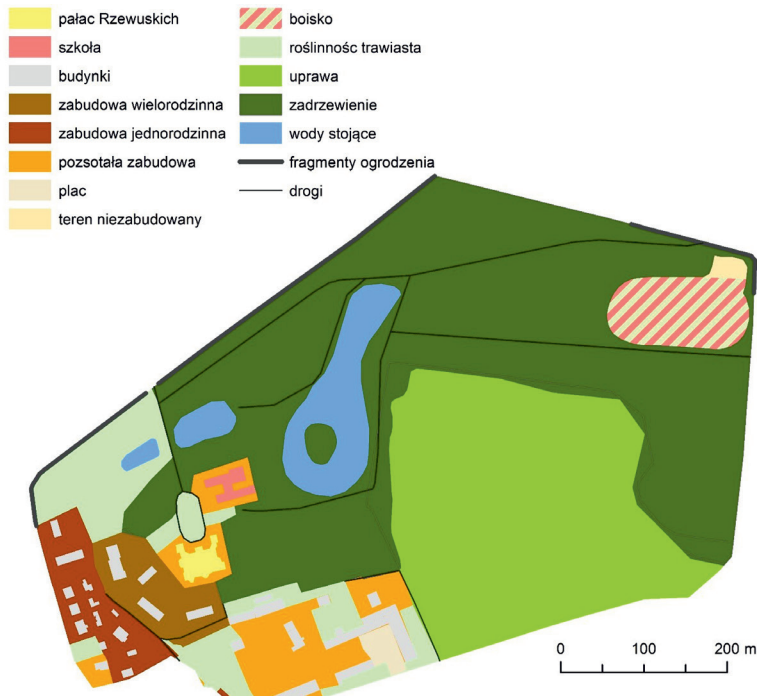
Fot. 8. Pałac Rzewuskich w Bratoszewicach – dach mansardowy z lukarnami
fot. A. Rochmińska (2017)

Fot. 9. Staw w parku przypałacowym w Bratoszewicach
fot. A. Rochmińska (2017)

Obecnie na terenie kompleksu znajdują się, oprócz pałacu również m.in. zabudowania mieszkaniowe, gospodarcze, placówka oświaty, zaś część obiektów jest nieużytkowana. Obszar to teren ogólnodostępny, którego znaczna część jest ogrodzona murem wykonanym z kamienia oraz cegły. Większość obszaru założenia stanowią tereny zieleni zarówno wysokiej, jak i niskiej (ryc. 2). Park pełni funkcję rekreacyjną oraz wypoczynkową zarówno dla mieszkańców Bratoszewic, jak i pobliskich miejscowości. Obecnie w parku nie ma wydzielonych ciągów pieszych co skutkuje wydeptaniem ścieżki (tzw. przedepty). Założenie urbanistyczne parku zostało zaburzone. W celu odtworzenia historycznego układu należy posiłkować się materiałami archiwalnymi. Na badanym obszarze znajdują się zanieczyszczone trzy zbiorniki wodne. Brak regularnych zabiegów pielęgnacyjnych zieleni oraz akwenów wodnych w sposób znaczący obniża walory estetyczne parku.

Na południe od pałacu znajdują się tereny, na których zlokalizowana jest zabudowa dawnego folwarku w postaci budynków z cegły i kamienia oraz budynki o nieco późniejszym rodowodzie. Jest to głównie zabudowa pełniąca funkcję gospodarczą. Część z nich przeznaczona została na magazyny. Budynki te charakteryzują się średnim oraz dobrym stanem technicznym. Duży wpływ na to ma fakt, iż zabudowa ta jest częścią dużego gospodarstwa rolnego nadal

Ryc. 2. Współczesne formy zagospodarowania zespołu pałacowo-parkowego w Bratoszewicach

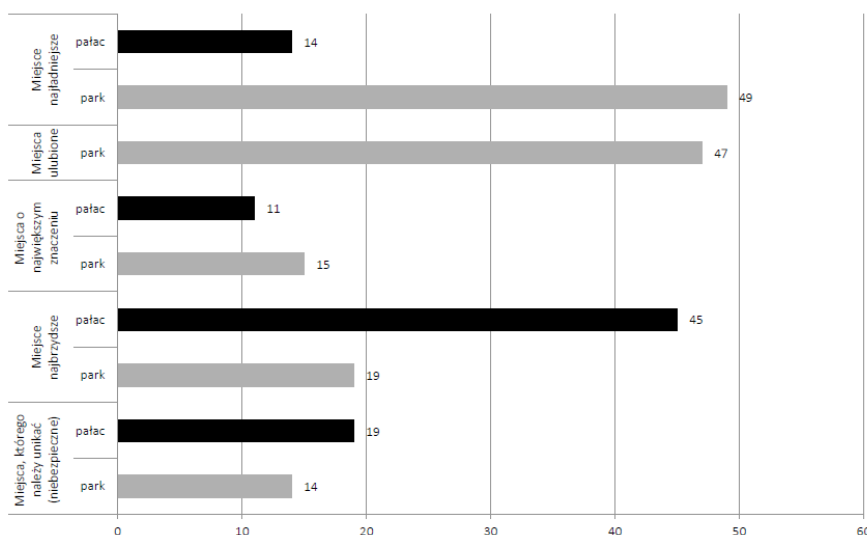
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDOT oraz badań terenowych.

wykorzystywana w produkcji rolniczej. Ponadto na terenie byłego folwarku zlokalizowane są silosy zbożowe oraz szereg innych urządzeń infrastrukturalnych służących produkcji.

Zabudowa na tym terenie jest rozproszona i nieregularna. Analizowany obszar charakteryzuje się zróżnicowaniem pod względem funkcjonalnym. Zlokalizowane są tutaj zarówno wielorodzinne budynki mieszkaniowe, jak również usługowe czy obiekty użyteczności publicznej. Na terenie objętym analizą znajduje się budynek Zespołu Szkół Nr 1 im. Batalionów Chłopskich, a obok zlokalizowany jest budynek internatu. Część terenu stanowią pustostany i nieużytkowane pomieszczenia gospodarcze. We wschodniej stronie kompleksu znajdują się dwa boiska szkolne, jednakże ich stan nie jest zadowalający. W zachodniej części obszaru rozmieszczone są budynki wielorodzinne. Są one w dobrym bądź średnim stanie technicznym. Na całym terenie nie wyznaczono miejsc parkingowych, przez co mieszkańcy pozostawiają samochody na trawnikach. Droga prowadząca do zespołu szkół jest oświetlona, niestety niedostatek oświetlenia występuje przy budynkach mieszkaniowych. Głównie w północno-zachodniej części obszaru znajdują się tereny niezagospodarowane, które wymagają uporządkowania.

6. Kierunki rewitalizacji zespołu pałacowo-parkowego w Bratoszewicach w opinii mieszkańców

Zespół pałacowo-parkowy wzbudza dość ambiwalentne odczucia wśród badanych mieszkańców Bratoszewic. Przypałacowe założenie parkowe jest dla wielu respondentów miejscem najładniejszym (49) i ulubionym (47), ale jednocześnie najbrzydszym (45) i którego należy unikać (14). Znacznie gorzej postrzegany jest pałac, który aż dla 45 osób jest najbrzydszym obiektem w miejscowości, a dla 19 wręcz niebezpiecznym. Ani jedna osoba nie wskazała go jako miejsce ulubione. Dzięki swojej wartości historycznej, cennym walorom architektonicznym i monumentalności wywołuje on wśród nielicznych mieszkańców wrażenia pozytywne: najładniejszy (14) i o największym znaczeniu (11) (ryc. 3). Zły stan zespołu pałacowo-parkowego był również przez mieszkańców wymieniany jako wada w zagospodarowaniu miejscowości (19). To m.in. niekorzystny wygląd badanego założenia wpływa na to, że mieszkańcy wsi Bratoszewice uważają, że gmina Stryków powinna stać się właścicielem zarówno pałacu (63), jak i parku (70).

Ryc. 3. Postrzeganie pałacu i parku w Bratoszewicach przez mieszkańców miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań społecznych.

Z badań społecznych wynika, że kompleks pałacowo-parkowy jest dla lokalnej społeczności bardzo ważnym elementem struktury funkcjonalno-przestrzennej miejscowości. Jednakże kompleks, który powinien być wizytówką wsi, w wyniku zaniedbań wynikających z braku działań naprawczych i pielęgnacyjnych stał się negatywnym przykładem zachowań w zakresie „opieki nad zabytkami” (obecny wygląd i zagospodarowanie jest niezadawalające dla 76 respondentów). Zdaniem

mieszkańców do najważniejszych i pożądaných zmian na terenie pałacowo-parkowym powinny należeć gruntowne odrestaurowanie obiektu zabytkowego (42). Prace remontowe powinny obejmować m.in.: wymianę stolarki okiennej i drzwiowej, naprawę konstrukcji dachu i ścian zewnętrznych, wymianę lub wzmocnienie stropów, remont elewacji, w tym szczególną uwagę należy zwrócić na wyeksponowanie pięknych detali architektonicznych obiektu.

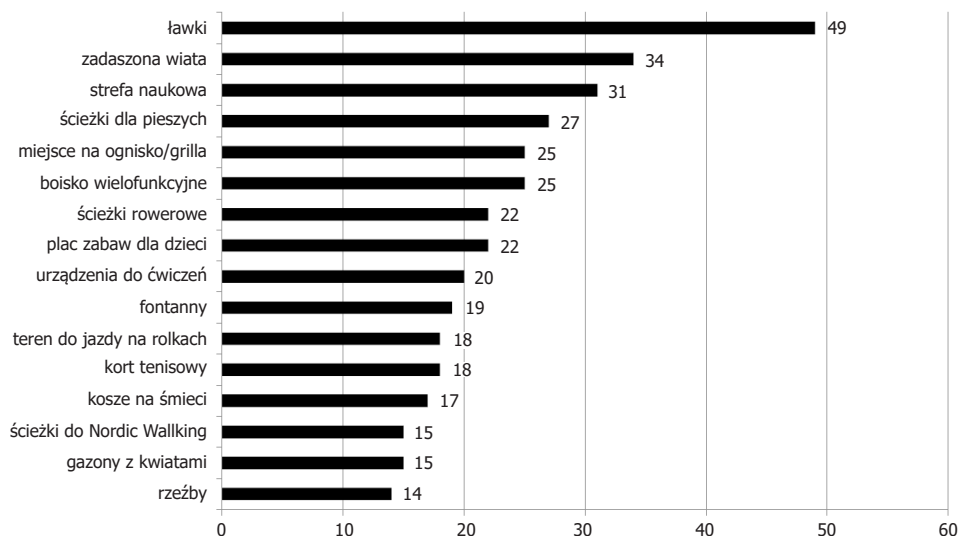
Respondenci na pytanie o to, jaką funkcję po modernizacji powinien pełnić ten zabytkowy obiekt odpowiadali, że najbardziej optymalną formą funkcjonalną mógłby być dom kultury (23), hotel (16) lub muzeum (11). W opinii respondentów przekształcenia modernizacyjno-funkcjonalne pałacu przyczynią się do wykreowania nowego atrakcyjnego obiektu w miejscowości, który będzie jej wizytówką oraz wypełni lukę w zakresie usług związanych z infrastrukturą społeczną. Część mieszkańców upatruje szansę dla zaniedbanego pałacu w funkcjach endogenicznych, np. dom kultury. Wynika to z ewidentnych braków infrastrukturalnych w miejscowości (zwłaszcza tereny rekreacyjne), natomiast inni wskazywali na funkcje egzogeniczne, np. muzeum, hotel – upatrując szansę w rozpropagowaniu miejscowości jako atrakcyjnej turystycznie.

W przypadku założenia parkowego, według respondentów najważniejszym działaniem, które należałoby zrealizować w pierwszej kolejności, jest renowacja i uporządkowanie tego obszaru (73). Zdaniem połowy ankietowanych park powinien zostać zagospodarowany jako teren zieleni urządzonej z przewagą roślinności wysokiej, z alejkami i wzbogacony o dodatkowe elementy, np. ławki (49), zadaszone wiaty do integracyjnych spotkań (34), strefę naukową (31), najlepiej o tematyce przyrodniczej (20) lub historycznej związanej z I wojną światową, kompleksem pałacowo-parkowym lub Bratoszewicami (11), ścieżki dla pieszych (27), boisko wielofunkcyjne (25), miejsce na ognisko lub grilla (25), ścieżki rowerowe (22), plac zabaw dla dzieci (22) oraz urządzenia do ćwiczeń na powietrzu (20) (ryc. 4).

Mieszkańcy uważają, że park powinien pozostać utrzymany w znacznej mierze w pierwotnej formie z dominacją wysokiej roślinności drzewiastej (53) oraz krzewiastej (46) z takimi elementami, jak fontanny (19), gazony na kwiaty (15), strefa rekreacyjna. Zaledwie 14 osób proponowało przekształcenie parku w typowy teren sportowo-rekreacyjny, a 11 w teren zieleni nieurządzonej.

Podsumowując, zmiany wprowadzane na terenie parku powinny doprowadzić do wykreowania miejsca przyjaznego dla mieszkańców, dającego możliwość spędzania czasu wolnego. Projekt powinien wpisywać się w naturalne otoczenie. Niezależnie od przyjętej ostatecznie docelowej koncepcji zagospodarowania kompleksu, powinno się zadbać o to, żeby nie powstały tu miejsca odizolowane, które mogłyby stać się potencjalnie niebezpieczne. Konieczny jest również remont bramy i ogrodzenia. Należałoby wyeksponować także wejścia do obiektu i zadbać o zagospodarowanie terenów wokół nich. Przy wejściach na obszar

Ryc. 4. Potencjalne elementy wyposażenia parku według respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań społecznych.

parku mogłyby pojawić się tablice informacyjne dotyczące historii założenia pałacowo-parkowego. Przebudowy wymagają także przystanki znajdujące się przy drodze krajowej nr 14, należałoby je ujednolicić i dopasować do ogrodzenia. Stworzenie miejsca wspólnych spotkań przyczyniłoby się do zacieśniania więzi pomiędzy sąsiadami, a ponadto działania mające na celu ożywienie terenu pałacowo-parkowego poprawiłyby wizerunek analizowanego obszaru.

7. Podsumowanie

Proces rewitalizacji zabytkowych założeń pałacowo-parkowych na obszarach wiejskich może pełnić kilka funkcji, na co wyraźnie wskazują zrealizowane badania. Założenie pałacowo-parkowe w Bratoszewicach to teren o ogromnym potencjale, który obecnie niestety tworzy negatywny wizerunek zarówno sołectwa, jak i całej gminy. Badania przeprowadzone wśród mieszkańców wsi Bratoszewice wykazały, że bardzo niską ocenę (w skali od 1 do 5) uzyskały m.in. dostępność do: placówek gastronomicznych (2,1), miejsc wspólnych spotkań (np. świetlice, domy/sale kultury) (2,7), terenów rekreacji (2,7), obiektów sportowych (2,8), placów zabaw dla dzieci (2,9), terenów/obiektów do spędzania czasu wolnego (2,9). W związku z powyższym nowe zagospodarowanie terenu pałacowo-parkowego może uzupełnić lukę w zagospodarowaniu miejscowości w miejsca spędzania czasu wolnego i integrujących lokalną społeczność. Podjęcie przez władze działań w tym kierunku z pewnością pozwoli na polepszenie komunikacji na linii

samorząd–mieszkańcy, a także zwiększony potencjał społeczny sołectwa, który będzie mógł być wykorzystany w procesie przekształcania parku i pałacu. W tej sytuacji zasadnym staje się przejęcie tego terenu we władanie gminy.

Perspektywy rewitalizacji kompleksu pałacowo-parkowego w Bratoszewicach nadal znajdują się niestety tylko w sferze „życzeń mieszkańców”. Dopóki nie pojawi się nowy właściciel obiektu ze sprecyzowaną wizją rozwoju i dysponujący odpowiednimi środkami finansowymi, obiekt będzie dalej niszczał. Według Autorek, najlepszym rozwiązaniem jest przejęcie tego terenu przez władze gminy, które mogą przeznaczyć go zarówno dla lokalnych celów społecznych, jak i ekonomicznych – komercyjnych dla szerszej grupy odbiorców (funkcja endogeniczno-egzogeniczna jednocześnie). Powiązanie celów społecznych z ekonomicznymi przecież nie musi być ze sobą sprzeczne, ale może się uzupełniać przynosząc korzyści różnym grupom odbiorców, w tym także lokalnej społeczności (mieszkańcom samych Bratoszewic oraz gminy), a także władzy gminy generując docelowo zyski ekonomiczne. Nadal pozostaje jednak pytanie, jakie funkcje powinien pełnić pałac, a jaką park tak, żeby potrzeby społeczne i interesy ekonomiczne zostały uwzględnione. Nie ulega wątpliwości, że tego typu założenia powinny być „wizytówką” miejscowości, a nie elementem odstrasającym.

Literatura

- Cieślak A.B., 2017, *Dwory i pałace powiatu poddębickiego jako potencjał rozwoju turystyki uzdrowiskowej*, „Biuletyn Uniejowski”, 6: 26–49.
- Cudny W., Rouba R., 2012, *Hotelarstwo jako sposób na rewitalizację zabytkowych obiektów militarnych pochodzących z XIX i XX wieku*, „Ochrona Zabytków”, 3–4: 107–122.
- Furtak M., 2012, *Problematyka rewitalizacji zespołów pałacowo-parkowych na przykładzie projektu rewitalizacji muzeum w Przeworsku*, „Przestrzeń i Forma”, 17: 215–226.
- Gancarz-Żebracka J., 2013, *Współczesne adaptacje historycznych zespołów pałacowo-parkowych. Wybrane przykłady*, Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, 9/2: 32–42.
- Idziak W., Wilczyński R., 2013, *Odnowa wsi – przestrzeń, ludzie, działania*, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.
- Ignar S., 1974, *Pracownicy Państwowych Gospodarstw Rolnych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Janicka K., 2014, *Adaptacja zabytkowych pałaców Kotliny Jeleniogórskiej na cele hotelowe*, „Świat Nieruchomości”, 88: 39–44.
- Kozak M., 2008, *Dwory, pałace i zamki – kosztowne pamiątki czy zasób w rozwoju?*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 32: 92–111.
- Kożuch A., 2010, *Rewitalizacja a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, „Zarządzanie Publiczne”, 1–2(9–10): 77–90.

- Krakowiak B., Latosińska J., 2009, *Muzea w dawnych rezydencjach – zamkach, pałacach i dworach*, „Turyzm”, 1 (2): 43–50.
- Król-Kamińska A., 2008, *Z dziejów Bratoszewic*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Król-Kamińska A., 2017, *Bratoszewice. Czasy i ludzie*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Kupidura A., 2011, *Kształtowanie przestrzeni wiejskiej a koncepcja zrównoważonego rozwoju*, [w:] Kupidura A., Łuczewski M., Kupidura P. (red.), *Wartość krajobrazu. Rozwój przestrzeni obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: 14–19.
- Lamprecht M., 2009, *Bratoszewice*, [w:] Marszał T., Lamprecht M. (red.), *Monografia miasta i gminy Stryków*, WIST, Łódź: 18–28.
- Leśniewska-Napierała K., Napierała T., 2017, *The Function of Hotels in Revitalizing Rural Areas: Case Studies in Pomerania Province*, „Turyzm”, 27 (2): 63–72.
- Lorenc-Karczewska A., 1997, *Dwory i pałace okolic Łodzi*, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Łodzi, Łódź.
- Makowska M., Boguszewski R., 2013, *Analiza danych zastanych – zagadnienia wstępne*, [w:] Makowska M. (red.), *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Ossowski P., 2017, *Pałac w Bratoszewicach*, <http://kliolodz.blogspot.com/2017/03/paac-w-bratoszewicach.html> (dostęp: 10.04.2018).
- Psyk-Piotrowska E., 2004, *Spoleczne konsekwencje przekształceń własnościowych w rolnictwie państwowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Ratajski L., 1973, *Metodyka kartografii społeczno-gospodarczej*, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa.
- Rogatka K., Grzelak-Kostulska E., Kwiatkowski M., Biegańska J., Feltynowski M., Chodkowska-Miszczuk J., 2017, *Odnowa i rewitalizacja wsi w kontekście realizacji polityki spójności UE na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 48: 105–117.
- Rouba R., 2010, *Hotelarstwo w zabytkowych rezydencjach jako czynnik modyfikujący otoczenie*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Rzeszutarska-Pałka M., 2017, *Model rewitalizacji krajobrazu kulturowego wsi popegeerowskich z uwzględnieniem stopnia jego dewastacji*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 48: 137–150.
- Saliszczew K.A., 1998, *Kartografia ogólna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Siejkowska-Koberidze A., 2012, *Studia inwentaryzacji urbanistycznej*, [w:] Liszewski S. (red.), *Geografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa: 409–428.
- Sochacka D., Kraszewska M., 2007, *Zespoły dworsko-folwarczne w strukturze i krajobrazie wsi*, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi PAN, Kraków.
- Strategia Rozwoju Gminy Stryków na lata 2014–2020*, 2013, Rada Miejska w Strykowie.
- Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W., 1895, *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Tom 1, nakładem F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, Warszawa.
- Więckowska J., 1991, *Założenia pałacowe i dworskie – spójność kompozycji i odrębność w krajobrazie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- Wiśniewska M., 1999, *Osadnictwo wiejskie*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016–2019, 2016, Łódź.
- Wójcik M., 2008, *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wójcik M., 2013, *Przemiany społeczno-przestrzenne osiedli wiejskich. Studium przypadku Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Yin R.K., 2015, *Studium przypadku w badaniach naukowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Zachariasz A., 2013, *Zespół dworski jako integralny element krajobrazu wsi. Problemy ochrony i współczesnego użytkowania (na wybranych przykładach z Polski południowej)*, „Architektura Krajobrazu”, 2: 4–29.
- Zachariasz A., 2017, *Dlaczego warto ocalić dwór w krajobrazie. O ochronie zespołów dworskich i pałacowych na wybranych przykładach z Polski południowej*, „Topiarus. Studia Krajobrazowe”, 2: 194–213.
- Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stryków*, 2010, Rada Miejska w Strykowie.

Akty prawne

Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku (Dz.U., 2015, poz. 1777).

Źródła internetowe

http://www.zs1bratoszewice.pl/s_historia_kalendarz.html, Zespół Szkół nr 1 im. Batalionów Chłopskich w Bratoszewicach (dostęp: 10.04.2018).

http://fotopolska.eu/Bratoszewice/b39059,Palac_Rzewuskich.html?f=923633-foto (dostęp: 5.08.2017).

PERSPECTIVES OF REVITALIZATION OF PALACE AND PARK COMPLEXES IN RURAL AREAS – A CASE STUDY OF BRATOSZEWICE IN STRYKÓW MUNICIPALITY

Abstract: The aim of this article is to present the negative transformations of the palace and park complex in Bratoszewice after the ownership changes after II World War and to assess the current preservation of this complex and vision of the development of this area in the eyes of the inhabitants of Bratoszewice. This goal has been achieved by using the triangulation of the following methods: 1) desk research of existing data relating to the palace and park, 2) cartographic inventory of the development of elements in the studied complex, 3) survey with Bratoszewice inhabitants, which are also users of the park and palace complex, 4) interview with the mayor of Stryków municipality during a research walk. The revitalization of the palace and park complex in Bratoszewice is still in doubt. Until the new owner appears, with financial resources and a clear vision of the development of this place, it is difficult to expect any changes. According

to the Authors' opinion, the best solution for this area would be the acquisition by the Stryków commune, and then using it for local social and economic purposes – commercial for a wider group of recipients (endogenous and exogenous function at the same time).

Keywords: Palace and park complex, rural areas, Bratoszewice, Stryków, revitalization, case study.

Dr hab. Agnieszka Rochmińska, prof. UŁ

Dr Katarzyna Leśniewska-Napierała

Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej

Wydział Nauk Geograficznych

Uniwersytet Łódzki

e-mail: agnieszka.rochminska@geo.uni.lodz.pl

e-mail: katarzyna.lesniewska@geo.uni.lodz.pl

*Anna Galecka-Drozda, Magdalena Szczepańska
Agnieszka Wilkaniec, Ewa de Mezer*

ASPEKTY KULTUROWE, KOMPOZYCYJNE I PERCEPCYJNE W OPRACOWANIACH DOTYCZĄCYCH IDENTYFIKACJI CHARAKTERU KRAJOBRAZU NA POZIOMIE LOKALNYM

Zarys treści: Zapisany w ustawie krajobrazowej obowiązek sporządzania audytów krajobrazowych jest efektem wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. Ograniczenie audytu do skali regionalnej (mezoregionów) nie sprzyja identyfikacji lokalnej specyfiki krajobrazu, zwłaszcza w odniesieniu do jego aspektów kulturowych, kompozycyjnych i percepcyjnych. Jeżeli audyt krajobrazowy ma być rzeczywistym narzędziem służącym ochronie krajobrazu w planowaniu przestrzennym, niezbędne jest sporządzanie go również dla jednostek niższego rzędu (mikroregionów), kompatybilnych ze skalą planowania miejscowego, uwzględniając perspektywę człowieka – obserwatora. Aspekty kulturowe, kompozycyjne i percepcyjne w znacznym stopniu decydują o przywiązaniu do miejsca oraz społecznej akceptacji krajobrazu. Powinny one stanowić podstawę prawidłowej jego ochrony i kształtowania na poziomie lokalnym, zwłaszcza w odniesieniu do krajobrazu nie uznawanego za „priorytetowy”, lecz „zwyczajny”, „codzienny”. Artykuł stanowi przegląd przykładów zastosowania metod z zakresu architektury krajobrazu, uwzględniających lokalną specyfikę przestrzeni i wykazujących możliwość jej uwzględnienia w planowaniu miejscowym.

Słowa kluczowe: Percepcja krajobrazu, krajobraz Wielkopolski, krajobraz „codzienny”, audyt krajobrazowy.

1. Wprowadzenie

Koncepcja regionalizacji rozumianej jako procedura podziału przestrzeni na jednostki kompleksowo jednorodne pod względem fizjonomii i genezy nie jest nowa. U. Myga-Piątek (2012) opisuje bezpośrednią korelację między tożsamością regionalną a specyficznym krajobrazem kulturowym. Jak zauważył J. Solon (2008, 2014), przy tworzeniu systemów klasyfikacji typologicznej krajobrazu coraz częściej bierze się pod uwagę wskaźniki odnoszące się do czynników antropogenicznych. Nadal jednak zbyt rzadko wykorzystuje się takie kryteria,

jak struktura osadnictwa i podziały własnościowe, historię terenu i zróżnicowanie regionalne. Na gruncie polskim wyróżniają się: metoda jednostek i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WAK), polegająca na wyznaczeniu obszarów homogenicznych pod względem ukształtowania, pokrycia oraz uwarunkowań historycznych (Bogdanowski i in. 1973), metoda wyróżników krajobrazowych (Niedźwiecka-Filipiak 2009), mapa krajobrazów kulturowych Polski autorstwa U. Mygi-Piątek (2012) oraz podejście do regionalizacji krajobrazów kulturowych prezentowane w pracach F. i J. Plitów (2015, 2016). Rozwinięciem i uszczegółowieniem klasycznych od dawna stosowanych metod analiz krajobrazu w odniesieniu do konkretnych przypadków problemowych są aktualnie powstające metodologie wykorzystujące dostępne bazy danych i badania terenowe (Senetra 2017; Badora i Jakubiec 2018).

Natomiast w Wielkiej Brytanii i Danii regionalizację krajobrazu przeprowadza się przy użyciu metody Landscape Character Assessment (LCA). LCA ma na celu identyfikację, klasyfikację i charakterystykę jednorodnych jednostek krajobrazowych. Umożliwia ona przeprowadzenie oceny oraz daje podstawę do opracowania strategii dla planowania krajobrazu w różnych skalach (Swanwick 2002). W duńskiej wersji metody LCA podział krajobrazu jest podporządkowany temu, czy dana jednostka wyróżnia się z otoczenia pod względem właściwości kompozycyjno-wizualnych (Stahlschmidt i in. 2017). Integralnym elementem charakterystyki jednostek krajobrazowych jest skala, stopień otwarcia i złożoność krajobrazu oraz czytelność granic krajobrazowych, które wpływają na postrzeganie krajobrazu przez człowieka oraz determinują kompozycję krajobrazową.

Uchwalona w 2015 roku *Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu*, została opracowana, aby dostarczyć instrumentów umożliwiających poprawę jakości krajobrazu i zapewniających lepszą jego ochronę (szczególnie tzw. krajobrazów priorytetowych). Jednym z nowych narzędzi jest audyt krajobrazowy, wykonywany obligatoryjnie dla wszystkich województw. Opracowywana obecnie metodologia wykonywania audytu wykorzystuje typologię aktualnych krajobrazów Polski (Chmielewski i in. 2015). Zdaniem autorek, oprócz ogólnej typologii zaproponowanej w metodyce dotyczącej audytu, należy przygotować uzupełniające metody uszczegółowionych analiz krajobrazu odnoszących się do aspektów kulturowych, kompozycyjnych i percepcyjnych. Pozostawienie analiz wyłącznie na proponowanym poziomie ogólności, może uniemożliwić właściwą identyfikację **charakteru krajobrazu**. Zgodnie z metodą LCA charakter krajobrazu jest rozumiany jako specyficzny, wyrazisty i spójny układ elementów, takich jak ukształtowanie terenu, gleby, roślinność, użytkowanie ziemi, sieć osadnicza i struktury agrarne, który wpływa na to, że dany obszar różni się od innego (Majchrowska 2013).

Pojęcie krajobrazu, w myśl Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (EKK), stawia ludzką percepcję na pierwszym miejscu. Definicja EKK jest zbieżna ze

sposobem rozumienia i interpretowania krajobrazu przez architektów krajobrazu. Podejście to różni się od innych dyscyplin, w których często bada się tylko mierzalne cechy fizjonomiczne krajobrazu, a wyniki przedstawia się za pomocą statystyk. Zależność ta nabiera szczególnego znaczenia przy badaniu krajobrazu „zwyczajnego”, „codziennego”, czyli krajobrazu kulturowego, związanego z bezpośrednim otoczeniem zamieszkania, traktowanego jako przeciwieństwo dla miejsc chronionych, a więc przestrzeni do zawładnięcia (Wiśniewska 2002). Krajobraz taki, przy wstępnym rozeznaniu, nie posiada cech krajobrazów „priorytetowych” i w statystykach będzie przedstawiał wartość przeciętną. Kluczem dla zachowania ładu przestrzennego i tożsamości krajobrazu jest opracowanie i wdrożenie strategii zarządzania krajobrazem „codziennym”, która uwzględni trudno mierzalny czynnik ludzkiej percepcji i poczucia przynależności do miejsca. Aby w pełni wykorzystać typologię krajobrazu (Chmielewski i in. 2015) – przygotowaną na potrzeby audytu krajobrazowego – niezbędne jest poszukiwanie metod zapewniających przeniesienie wyników na poziom lokalny, właściwy dla planowania przestrzennego (Myga-Piątek 2007).

Celem artykułu jest zaprezentowanie przykładów zastosowania metod i analiz, które uwzględniają lokalną specyfikę krajobrazu i które mogą być przydatne w uzupełnianiu efektów audytów krajobrazowych. Ponadto zwrócenie uwagi na konieczność przeniesienia rezultatów audytu na lokalny poziom planowania przestrzennego. W opracowaniu omówiono trzy odmienne podejścia do analiz krajobrazu, które znajdują zastosowanie w najczęściej występujących sytuacjach: analizy krajobrazu w aspektach wizualnych i kompozycyjnych przy lokalizacji inwestycji; klasyfikacji krajobrazu miasta i ochrony jego walorów oraz analizy na poziomie gminnym (podział na strefy krajobrazowe w SUIKZP w celu przypisania im konkretnych wytycznych planistycznych).

2. Aspekty kompozycyjne i percepcyjne w ocenach oddziaływania na środowisko

Aspekty kompozycji i percepcji krajobrazu nabierają szczególnego znaczenia w przypadku lokalizacji nowych inwestycji o przewidywanym dużym oddziaływaniu na krajobraz. Wprowadzając nowe obiekty w krajobrazie trzeba wziąć pod uwagę, że zmiana niektórych jego jednostek znacząco wpłynie na orientację i emocje mieszkańców. Natomiast w innych miejscach lokalizacja nowych elementów nie wywołuje zmian w warstwie znaczeniowej krajobrazu oraz nie zakłóci jego odbioru (Rylke 2017).

W podziałach krajobrazu konieczne jest zidentyfikowanie jednostek o wyraźnie zarysowanej tożsamości, czytelnej kompozycji oraz istotnych powiązaniach i osiach widokowych (np. tak jak w duńskiej wersji metody LCA – Stahlshmidt i in. 2017). W procesie delimitacji jednostek istotną rolę powinny odgrywać

granice makronętrz krajobrazowych, stanowiące jednocześnie granice widoczności, a także określenie skali i stopnia otwarcia krajobrazu. Wszystkie te cechy są możliwe do zidentyfikowania tylko na poziomie lokalnym przy wykorzystaniu badań terenowych. Działania te pozwalają na wyróżnienie jednostek krajobrazowych wrażliwych na nowe inwestycje.

Ustalenie wpływu na krajobraz jest częścią oceny oddziaływania przedsięwzięć na środowisko. Wytyczne Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska (RDOŚ) dotyczące zakresu badania krajobrazu ściśle wynikają z definicji Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, uwzględniając m.in. określenie charakteru i typów krajobrazu. Ponadto integralnym elementem opracowania jest wyróżnienie charakterystycznych cech krajobrazu, na które inwestycja może wpłynąć. Percepcja człowieka–obserwatora została włączona do analiz przez narzucenie pokazania punktów widokowych oraz wizualizacji planowanej inwestycji w panoramach krajobrazowych i ciągach widokowych. Zakres oceny oddziaływania na krajobraz jest zbieżny z architektoniczno-krajobrazowym podejściem do badania krajobrazu, gdzie na uprzywilejowanym miejscu jest człowiek, który ten krajobraz postrzega. Narzucony przez RDOŚ zakres analiz wyklucza wykonanie ekspertyzy zdalnie, bez badań terenowych. Studia w terenie pozwalają na identyfikację charakteru krajobrazu, poprzez rozpoznanie charakterystycznych układów osadniczych i ich przekształceń, architektury lokalnej, form zieleni wysokiej oraz relacji elementów kulturowych w stosunku do naturalnych, a przede wszystkim powiązań widokowych, na które inwestycja może wpłynąć.

Dla zakresu wymaganego do tej pory przez RDOŚ sprawdzają się metody wchodzące w warsztat badawczy architektury krajobrazu. Dla określenia typów i cech charakterystycznych warto wykorzystać tradycyjną metodę jednostek architektoniczno-krajobrazowych (JARK) (Bogdanowski 1990). Podział krajobrazu na jednostki, jednorodne pod względem fizjonomii i genezy pozwala na zastosowanie ujednoliconej waloryzacji i wytycznych w kontekście zamierzeń inwestycyjnych.

Za przykład opracowania uwzględniającego aspekty kompozycji i percepcji w podziale na jednostki może posłużyć ocena oddziaływania na krajobraz turbin wiatrowych w powiecie brzezińskim (Wilkaniec i in. 2014). Informacje dotyczące charakteru krajobrazu, pozyskane w toku studiów kameralnych i terenowych, zebrano i przeanalizowano przy wykorzystaniu zmodyfikowanej metody JARK. Ze względu na specyfikę opracowywanego zagadnienia, do opisu jednostek dodano punkt „charakterystyka widoczności”. Uwzględnia ona charakter krajobrazu odczytywany pod kątem ekspozycji widokowej, co w znacznym stopniu determinuje percepcję przestrzeni. W „charakterystyce widoczności” wyróżniono „widok ograniczony” (występują sekwencje widoków ograniczonych, np. w terenie zabudowanym) oraz „widok rozległy” (występują widoki rozległe – panoramiczne, np. w krajobrazie pól uprawnych wielkopowierzchniowych).

W procesie delimitacji i charakterystyki krajobrazu dla opisywanego przypadku istotny był fakt wyraźnego zróżnicowania pomiędzy makrownętrzem i mikrownętrzem krajobrazowym, w których planowana jest lokalizacja inwestycji (fot. 1–2). Różnica w ocenie krajobrazowej wewnątrz zauważalna była na wszystkich etapach prowadzonych prac, począwszy od obserwacji w terenie i wstępnych analiz dostępnych materiałów kartograficznych, poprzez wykonanie map poglądowych zawierających interpretację obserwowanych zjawisk, jak również wygenerowanie wizualizacji i prognoz oddziaływania widokowego inwestycji na krajobraz.

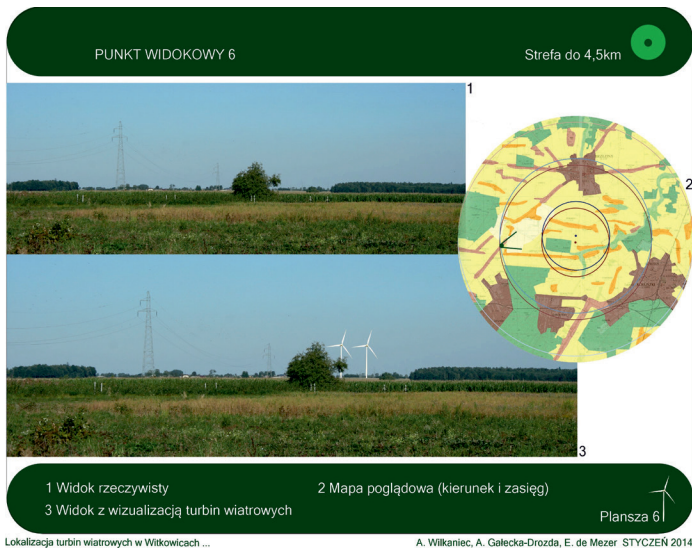

Fot. 1–2. Makrownętrze i mikrownętrze krajobrazowe, w którym planowana była lokalizacja turbin wiatrowych

Źródło: archiwum własne.

Jako makrownętrze krajobrazowe potraktowano wydzielony fragment krajobrazu, w obrębie którego położona jest wieś z planowaną lokalizacją inwestycji. Granice makrownętrza wyznaczono za pomocą zasięgu widoczności, który tworzą skupiska zwartej zabudowy, lasy oraz ukształtowanie terenu. Przez mikrownętrze krajobrazowe rozumiano sprzężone ze sobą, za pomocą otwarć widokowych, niewielkie przestrzenie między skupiskami zabudowy siedliskowej i zadrzewieniami śródpolnymi, w sąsiedztwie których planowana jest lokalizacja turbin wiatrowych. W procesie oceny oddziaływania na krajobraz osobno rozpatrywano oddziaływanie turbin wiatrowych na mikro- i makrownętrze krajobrazowe. Nie stwierdzono dominującego lub istotnego wpływu inwestycji na przeważającym obszarze makrownętrza ze względu na występowanie licznych elementów degradujących krajobraz. Wykazano, że charakter mikrownętrza krajobrazowego w wyniku lokalizacji inwestycji zostanie znacząco zmieniony (ryc. 1).

Włączenie w proces delimitacji krajobrazu zagadnień percepcji (m.in. w zakresie zasięgów widoczności) jest kluczowe dla właściwego planowania krajobrazu, oceny pojemności widokowej dla nowych inwestycji oraz zachowania charakterystycznych cech krajobrazu. Powyższy przykład wskazuje, że w zależności od celu (lokalizacja elementów wysokościowych) oraz lokalnej specyfiki (wyraźne

Ryc. 1. Wizualizacja oddziaływania turbiny wiatrowej na krajobraz

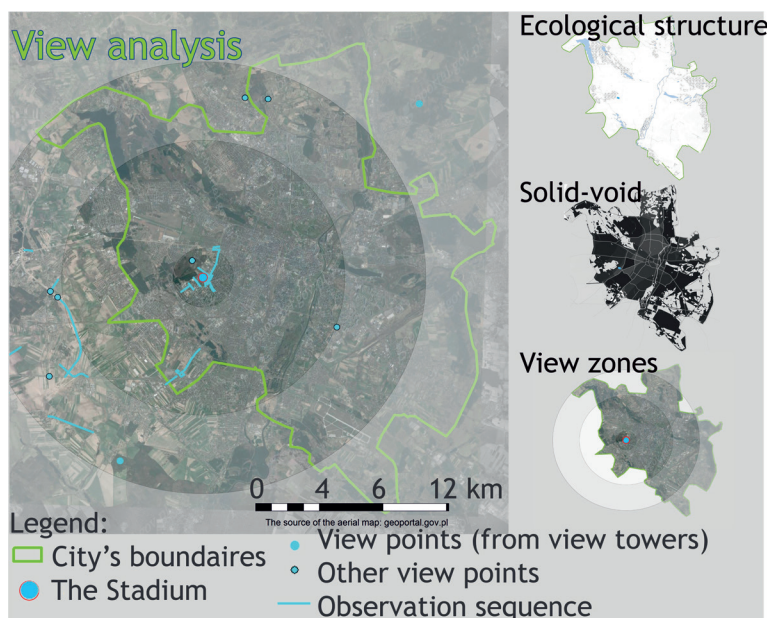
Źródło: A. Wilkaniec, A. Gałęcka-Drozda, E. de Mezer (2014).

zróżnicowanie na mikro- i makrownętrze) konieczne jest stosowanie zmodyfikowanych metod służących rozpoznaniu specyfiki krajobrazu. Trudno stosować jedną, nierozłączną klasyfikację przy badaniu tak zmiennego zjawiska, jakim jest krajobraz, zadaniem badacza jest swobodne dostosowywanie wypracowanych metod do celu badań i zastanej specyfiki przestrzeni.

3. Aspekty kulturowo-historyczne w analizach krajobrazu miasta

Miasta są niejednorodnymi i skomplikowanymi przestrzennie twórcami, które nie łatwo poddać klasyfikacji krajobrazowej, wobec konieczności znacznej generalizacji. Krajobraz miejski stanowi szczególny przypadek, w którym elementy antropogeniczne i uwarunkowania historyczno-kulturowe w największym stopniu decydują o charakterze krajobrazu (Kłosek-Kozłowska 2007). W odniesieniu do krajobrazu miejskiego kryteria jego klasyfikacji oparte na zagadnieniach kulturowych wydają się być szczególnie ważne (ryc. 2).

Właściwie wykorzystane audyty krajobrazowe, mogłyby stanowić narzędzie umożliwiające skuteczniejszą niż do tej pory ochronę wartości kulturowych istotnych dla krajobrazu miast. Zawarte w nich informacje na temat fragmentów krajobrazu kulturowego mogłyby być przenoszone do opracowań niższego rzędu, aż do najniższego, ale najistotniejszego poziomu planowania miejscowego. Aby audyt był w tym przypadku skutecznym instrumentem, musi spełnić kilka warunków: szczegółowość zastosowanej klasyfikacji i typologii powinna odpowiadać

Ryc. 2. Przykład analiz widokowych prowadzonych w przestrzeni miasta. Analizy oddziaływania widokowego Stadionu Miejskiego w Poznaniu

Źródło: E. de Mezer, A. Gałęcka-Drozda (2013).

poziomowi skomplikowania struktury krajobrazu miejskiego, powinien opierać się na dobrym rozpoznaniu zagadnień historyczno-kulturowych, wykorzystana skala opracowania powinna umożliwiać przeniesienie zawartości audytu do poziomu planowania przestrzennego, co stanowi istotny problem w przypadku opracowań wykonywanych w skali województwa.

Z powodu konieczności generalizacji (skala województwa) w typologii zawartej w propozycji metodologii dotyczącej audytu krajobrazowego dla dużego miasta, trudno jest ująć część spośród typów krajobrazu występujących na terenie dużych polskich miast. Dla przykładu, dawne układy ruralistyczne, majątki i tereny rolnicze pozostałe po wsiach wchłoniętych przez miasta¹, co oczywiście, nie mieszczą się w grupie C „Krajobrazy kulturowe, w których struktura i funkcja są w pełni ukształtowane przez działalność ludzką”, typ 10 „Wielkomiejskie”. Zaproponowana klasyfikacja typologiczna pozwala na umieszczenie ich w grupie B typach: 6 „Wiejskie”, 7 „Mozaikowe” lub 8 „Podmiejskie i rezydencjalne” w różnych podtypach. Nie w pełni oddaje to jednak złożony charakter tych krajobrazów – z jednej strony kształtowanych przez rolnictwo oraz wartościowych pod względem kulturowym i historycznym, z drugiej strony pozostających w ścisłych

¹ Jak podają W. Sroka (2014) i P. Krzyk (2009), obecnie ok. 44% powierzchni polskich miast zajmują użytki rolne.

relacjach ze współczesnymi elementami przestrzennymi miasta (np. ciągami komunikacyjnymi, kompleksami intensywnej zabudowy o różnych funkcjach). Walory historyczno-kulturowe są ujmowane jako istotna cecha krajobrazów, decydująca o miejscu w klasyfikacji, np. w podtypie C10a „Zespoły urbanistyczne o zachowanych założeniach historycznych” lub B8e „Wielkoobszarowe zespoły pałacowo-parkowe i klasztorne oraz inne komponowane układy architektury, zieleni i wód”², jednak opis charakterystyki podtypów nie odpowiada charakterystyce struktur takich, jak układy ruralistyczne. Być może przy wykonywaniu audytów pojawiają się problemy z zakwalifikowaniem określonych krajobrazów do proponowanego układu typologicznego można wykorzystać jako wskaźnik obszarów wymagających szczególnej uwagi: niejednorodnych, o skomplikowanym układzie powiązań pomiędzy elementami tworzącymi krajobraz. Wystąpienie tego rodzaju komplikacji mogłoby wskazywać na konieczność objęcia danego obszaru opracowaniem z zastosowaniem rozszerzonej metodologii na poziomie SUiKZP. *Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* przewiduje, że „rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów” dotyczyć mają krajobrazów wskazanych jako priorytetowe oraz objętych już ochroną, jednak występujący nadal brak rozporządzenia określającego metody wykonywania audytu pozostawia możliwość dostosowania tych metod do istniejących potrzeb. Rozporządzenie powinno określić „szczegółowy zakres i metodologię audytu krajobrazowego” (*Projekt Rozporządzenia...* 2016). Być może dobrym rozwiązaniem byłoby uzupełnienie oceny zidentyfikowanych na terenie województwa krajobrazów o uwagi odnoszące się np. do konieczności przeprowadzenia szczegółowych analiz krajobrazowych przy wykonywaniu opracowań planistycznych. Metodami, które można zastosować w tym przypadku są analiza jednostek i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (Bogdanowski i in. 1973), analiza panoram oraz szczegółowa analiza urbanistyczna, określająca jakie obiekty i układy przestrzenne zachowały swoją czytelność i reprezentują wartości historyczne (Dankowska i in. 2016). Pozwoliłoby to pełniej panować nad kształtowaniem krajobrazów, również tych nie uznanych za priorytetowe. W myśl ww. ustawy, za krajobrazy priorytetowe mają zostać uznane krajobrazy szczególnie cenne. Natomiast zdaniem autorek niezwykle ważne byłoby, aby zwiększyć kontrolę również nad krajobrazami o przeciętnej wartości, ale np. ulegających intensywnym przekształceniom.

Przykład odnoszący się do niewystarczająco skutecznej ochrony walorów kulturowych, które mogłyby stać się przedmiotem zainteresowania audytu jako cenne elementy krajobrazu, mogą stanowić układy ruralistyczne i dawne majątki,

---

² Podtyp ograniczony jest do tych struktur, które obejmują powierzchnię powyżej 50 ha, co jest zrozumiałe ze względu na skalę audytu, odnoszącą się do województwa, ale może spowodować wyeliminowanie informacji dotyczących mniejszych kompleksów przestrzennych, posiadających jednak istotne znaczenie dla krajobrazu kulturowego.

pozostałych po wsiach włączonych w granice Poznania. Układy te zostały uwzględnione w aktualnie obowiązującym *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania* (2014, dalej SUiKZP), jednak okazuje się, że informacje na temat ich wartości nie są skutecznie transponowane do poziomu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Na rysunku Studium zostały ujęte jako cenne kulturowo fragmenty części siedliskowej dawnych wsi, w niektórych przypadkach wraz z siedzibą majątku, w liczbie 27. Dla poszczególnych kategorii układów ruralistycznych, w zależności od stopnia przekształcenia i czytelności, przewidziano różne formy postępowania przy sporządzaniu planów miejscowych. Dla przykładu, w przypadku dawnych wsi zalecenia zawierają: przeciwdziałanie rozwojowi chaotycznej zabudowy w otoczeniu historycznej wsi, zapewnienie ochrony układu przestrzennemu i autentycznej zabudowy, dostosowanie nowopowstającej zabudowy do tradycyjnych form i kolorystyki budynków historycznych, dążenie do zachowania fragmentów przestrzeni o historycznym charakterze, eksponowanie historycznych dominant i akcentów oraz ochronę ich stref widokowych. Studium przewiduje również zachowanie jako terenów wyłączonych z zabudowy znacznych powierzchni dawnych rozłogów pól należących do części wsi³. Zapisy Studium teoretycznie stanowią dobrą podstawę do stworzenia mechanizmów ochronnych, które mogą pojawiać się w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, jednak postanowienia MPZP pozostawiają wiele wątpliwości. Jedyne pojedyncze opracowania odnoszą się do walorów krajobrazowych i widokowych związanych z dawnymi wsiami i majątkami. Stopień szczegółowości zapisów jest w przeważającej części MPZP niewielki i niewystarczający, np. orientacyjnie oznaczany jest obszar, który powinien podlegać ochronie, ale brak precyzyjnych zaleceń na czym miałyby polegać działania ochronne. Po części wynika to prawdopodobnie z fragmentaryczności danych wyjściowych jakimi dysponują twórcy planów. Przeważająca większość spośród opisywanych, historycznych układów przestrzennych nie posiada wpisu do rejestru zabytków, co wiązałoby się z gromadzeniem materiałów na ich temat w odpowiednim urzędzie konserwatorskim. Przedstawione w SUiKZP walory poszczególnych układów są ujęte syntetycznie, co wynika z natury tego opracowania. Poznań nie posiada również gminnej ewidencji zabytków, która poszerzyłaby informacje na temat występujących obiektów o walorach historycznych, poza tymi, które posiadają wpis do wojewódzkiego rejestru. Szansą na powstanie zapisów dotyczących cennych fragmentów krajobrazu dawnych wsi zachowanych na terenie miasta, które musiałyby być uwzględniane w powstających dokumentach planistycznych, dawałoby umieszczenie ich w audycie krajobrazowym, np. jako krajobrazów priorytetowych lub wskazanych do opracowania szczegółowych analiz krajobrazowych.

³ Radojewo, Morasko, Nowa Wieś Górna, Umultowo, północna część Strzeszyna, dolina Głuszynki, okolice Sypniewa i Michałowa.

4. Charakter krajobrazu i jego ochrona na przykładzie Studium gminy Rokietnica

W 2016 roku Rada Gminy Rokietnica, położonej w powiecie poznańskim, uchwaliła *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rokietnica* (Uchwała nr XVIII/181/2016 Rady Gminy Rokietnica), w którym przyjęto za kluczowe kierunki działań związane ze stanowaniem ładu przestrzennego na terenie gminy. Dokument powstał jako odpowiedź na postępującą degradację krajobrazu, związaną z rabunkową gospodarką przestrzenną, którą dopuszczała poprzednia wersja studium.

Określenie charakteru krajobrazu, na potrzeby Studium, polegało na wyznaczeniu czterech zróżnicowanych stref krajobrazowych: Urbanizacji, Wschodniej Otuliny Doliny Samicy Kierskiej, Krajobrazu Otwartego, Krajobrazu Rolniczego (*Studium...* 2016). W strefie Urbanizacji obserwuje się tendencję do akumulacji zabudowy w powiązaniu z infrastrukturą komunikacyjno-transportową oraz techniczną, a założenia polityki przestrzennej przewidują sukcesywne wygaszanie aktywności rolniczych. Strefa Wschodniej Otuliny Doliny Samicy Kierskiej to obszar predysponowany do lokalizacji strategicznych rezerw, dotyczących zabudowy mieszkaniowej, usługowej i techniczno-produkcyjnej. W tej strefie pożądaną tendencją będzie konsolidacja terenów rolniczej produkcji. Dla Strefy Krajobrazu Otwartego Studium ustala ochronę i zachowanie wysokiej klasy gruntów na potrzeby produkcji rolniczej. Ze względów przyrodniczych ochrona ta dotyczy również gleb IVa, IVb i gorszych, bowiem zainwestowanie na tych terenach w najbliższej perspektywie doprowadzi do deprecjacji cennych gruntów rolnych, a także przerwie istotne dla bioróżnorodności i prawidłowego funkcjonowania środowiska przyrodniczego ciągi ekologiczne. Strefa Krajobrazu Rolniczego to teren predestynowany do utrzymania profilu rolniczego. Studium ustala ochronę tego obszaru i zachowanie wysokiej klasy gruntów na potrzeby produkcji rolniczej, z jednej strony przez terytorialne ograniczenie ekspansji inwestycyjnej, z drugiej przez zakaz zabudowy obejmujący zakaz zabudowy siedliskowej.

W opisywanym przypadku Studium autorzy opracowania nie posługiwali się konkretną wcześniej opisaną w literaturze przedmiotu metodą. Natomiast dobrali szereg kryteriów dostosowanych do istniejących lokalnych uwarunkowań i stworzyli procedurę delimitacji poszczególnych stref. Jest to przykład elastycznego podejścia do metodologii przygotowania studium (Barełkowski, Wojtyra 2018). Kryteria wydzielenia stref były różnorodne, związane z identyfikacją charakteru istniejącego krajobrazu. Wśród tych kryteriów znalazły się m.in.: sposób dotychczasowego zagospodarowania, poziom przekształcenia i jakość krajobrazu, jakość gleb, powiązania funkcjonalne pomiędzy poszczególnymi jednostkami osiedleńczymi i elementami systemu przyrodniczego. Przytoczony przykład pokazuje, że klasyfikacje krajobrazu, realizowane w niewielkiej skali w oparciu o elastycznie

dobrane kryteria pozwalają uchwycić cechy charakterystyczne krajobrazu, decydujące o jego wartości i być przydatne w kształtowaniu polityki przestrzennej samorządów. Przykład Rokietnicy jest o tyle istotny, że opisywana gmina nie posiada wybitnych walorów krajobrazowych w skali województwa, umożliwiającą ich ochronę w ramach wyznaczenia krajobrazów priorytetowych. Jednak istnieje możliwość wskazania krajobrazów o wysokiej wartości w skali gminnej oraz takich, które są reprezentatywne dla krajobrazu rolniczego Wielkopolski. Utrzymanie i ochrona jakości tych „codziennych” krajobrazów jest szczególnie istotna z punktu widzenia lokalnej społeczności.

5. Podsumowanie

W sytuacji, kiedy audyt krajobrazowy ma być narzędziem służącym ochronie krajobrazu w planowaniu przestrzennym, niezbędne jest dostosowanie jego zapisów i metod tworzenia również do poziomu jednostek niższego rzędu (mikroregionów), a więc kompatybilnych ze skalą planowania miejscowego i uwzględniających perspektywę człowieka–obserwatora. Skala audytu, przewidziana przez ustawodawcę, wykonywanego dla województw, znacząco różni się od skali stosowanej w planowaniu przestrzennym. Może stanowić barierę przy próbach przenoszenia informacji z audytu do SUIKZP i MPZP. Rozwiązaniem mógłby być system różnoskalowych analiz krajobrazu, łączący zaproponowaną typologię krajobrazu w skali województwa z uszczegółowionymi studiami uwzględniającymi aspekty kulturowe, kompozycyjne i percepcyjne. Można go oprzeć na hierarchicznym modelu metody LCA, który przewiduje kilka poziomów klasyfikacji krajobrazu. Takie podejście umożliwiłoby przełożenie wizji trójwymiarowej przestrzeni na odpowiednie formuły prawne i zapisy planistyczne oraz ochronę również „codziennych” krajobrazów, pozbawionych wybitnych walorów w skali województwa.

Przedstawione w artykule trzy odmienne podejścia do analiz krajobrazu wskazują na konieczność dostosowania skali i kryteriów klasyfikacji do celu analiz i charakteru krajobrazu. W przypadku analiz oddziaływania widokowego na krajobraz, istotny będzie podział krajobrazu na jednostki różniące się wrażliwością na nową inwestycję oraz rozbudowane analizy widokowe, które pozwolą na rozpoznanie skali i stopnia zwartości krajobrazu (mikro- i makrownętrza). Dla miasta konieczne jest rozbudowanie typologii z uwzględnieniem cech niemiejskich, reliktowych, które w znaczący sposób oddziałują na postrzeganie krajobrazu oraz włączenie tych elementów do planowania miejscowego. Studia gminne, w zależności od specyfiki krajobrazu, powinny stosować elastyczne kryteria, wynikające z lokalnych uwarunkowań niemożliwych do rozpoznania na poziomie województwa.

Literatura

- Badora K., Jakubiec U., 2018, *Zastosowanie metodyki audytu krajobrazowego do identyfikacji krajobrazów w skali lokalnej na przykładzie gminy Szczyrk*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”.
- Barełkowski R., Wojtyra B., 2018, *Programowanie sanacji przestrzeni wiejskiej. Autorskie mechanizmy planistyczne na rzecz zrównoważonego kształtowania obszarów wiejskich*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, 32: 31–49.
- Bogdanowski J., 1990, *Metoda jednostek i wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK WAK) w studiach i projektowaniu*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków.
- Bogdanowski J., Łuczyńska-Bruzda M., Novak Z., 1973, *Architektura krajobrazu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., Solon J., 2015, *Typologia aktualnych krajobrazów Polski*, „Przegląd Geograficzny”, 87(3): 377–408.
- Dankowska M., Koter M., Saciuk M., Tomczak A., 2016, *Czytelność dawnych układów ruralistycznych w planie współczesnego miasta na przykładzie Łodzi*, „Topiariusz”, 1: 176–192.
- de Mezer E., Gałęcka-Drozda A., 2013, *Popular culture in the contemporary city spatial structure – view analysis of the Municipal Stadium in Poznań*, Poster prezentowany podczas konferencji LE: NOTRE Landscape Forum 2013 Rome.
- Kłosek-Kozłowska D., 2007, *Ochrona wartości kulturowych miast a urbanistyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Krzyk P., 2009, *Obszary rolne jako element systemu przyrodniczego miasta Krakowa*, „Problemy Rozwoju Miast”, 3: 47–61.
- Majchrowska A., 2013, *Doświadczenia innych krajów w identyfikowaniu typów krajobrazowych*, [w:] *Identyfikacja i waloryzacja krajobrazów – wdrażanie Europejskiej Konwencji Krajobrazowej*, Referaty konferencyjne, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Myga-Piątek U., 2007, *Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych*, [w:] *Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 19: 101–110.
- Myga-Piątek U., 2012, *Krajobrazy kulturowe – aspekty ewolucyjne i typologiczne*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Niedźwiedzka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Plit F., Plit J., 2015, *Hierarchiczna regionalizacja krajobrazów kulturowych. Założenia wstępne*, Poziomy 1 i 2: *Cywilizacje i domeny kulturowe*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 30: 19–34.
- Plit F., Plit J., 2016, *Hierarchia regionów krajobrazów kulturowych*, Poziomy 3–10: *Państwa krajobrazowe i regiony krajobrazowe niższych szczebli*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, 31: 9–24.

- Projekt Rozporządzenia w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych z dnia 28 września 2016 roku (Dz.U., 2016, poz. 778).
- Rylke J., 2017, *Teoria i zasady projektowania dla architektów krajobrazu*, „Sztuka Ogrodu, Sztuka Krajobrazu”, 1(17).
- Senetra A., 2017, *Zmiany przestrzenno-czasowe wartości estetycznych krajobrazów obszarów pojeziernych na potrzeby ich audytu i ochrony na przykładzie gminy Pozezdrze*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”.
- Solon J., 2008, *Typy krajobrazu kulturowego Polski*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 20.
- Solon J., 2014, *Przegląd wybranych podejść do typologii krajobrazu*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, 20: 25–33.
- Sroka W., 2014, *Definicje oraz formy miejskiej agrokultury*, „Więś i Rolnictwo”, 3(164): 85–103.
- Stahlschmidt P., Nellemann V., Primdahl J., Swaffield S., 2017, *Landscape Analysis: Investigating the potentials of space and place*, Routledge, New York.
- Swanwick C., 2002, *Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland*, The Countryside Agency, Scottish Natural Heritage.
- Wilkaniec A., Gałęcka-Drozda A., de Mezer E., 2014, *Lokalizacja turbin wiatrowych w Witkowicach – ocena wpływu przedsięwzięcia na krajobraz*, Opracowanie wykonane na zlecenie inwestora w związku z koniecznością spełnienia wymogów RDOŚ (maszynopis).
- Wiśniewska W., 2002, *Krajobrazy codzienne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej”, 903, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, Łódź.

Akty prawne

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rokietnica*, Załącznik nr 1 do Uchwały nr XVIII/181/2016 Rady Gminy Rokietnica z dnia 29 lutego 2016 roku, http://bip.rokietnica.pl/public/get_file_contents.php?id=353550.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania*, Uchwała nr LXXII/1137/VI/2014 z dnia 23 września 2014 roku, <http://bip.poznan.pl/bip/uchwaly/uchwala-nr-lxxii-1137-vi-2014-z-dnia-2014-09-23,53822/>.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (Dz.U., 2015, poz. 774).

CULTURAL, COMPOSITIONAL AND PERCEPTUAL ASPECTS OF LANDSCAPE IN STUDIES REGARDING IDENTIFICATION OF ITS CHARACTER AT THE LOCAL LEVEL OF MANAGEMENT

Abstract: The obligation to prepare landscape audits registered in the Landscape Act is the result of the implementation of the European Landscape Convention. Limiting the audit to the regional scale (mesoregions) is not conducive to the identification of the local landscape specificity, especially with regard to its cultural, compositional and perceptual aspects. If landscape audits are to be an effective tool for protection of landscape in spatial planning, it is necessary also to conduct them for lower-order units (microregions). Such strategy would be consistent with the scale of local planning and take into account the

perspective of a human – the observer. The cultural, compositional and perceptual aspects of landscape greatly affect the sense of belonging to a place and its social acceptance. These elements should constitute the basis for its proper protection and development at the local level, especially in relation to the landscape not considered as “priority”, but to the “ordinary”, “everyday” landscape. The article is an overview of examples of application of landscape architecture methods that take into account the local specificity of space and can be included in local planning.

Keywords: Landscape perception, Greater Poland voivodeship landscape, everyday landscapes, landscape audit.

Mgr inż. Anna Gałęcka-Drozda
Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
e-mail: ktzganna@up.poznan.pl

Dr inż. Magdalena Szczepańska
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: szmagda@amu.edu.pl

Dr inż. Agnieszka Wilkaniec
Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
e-mail: ktzagawi@up.poznan.pl

Dr Ewa de Mezer
Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu Oddział Wielkopolski
e-mail: edemezer@gmail.com

Beata Żuraw, Małgorzata Szymańska, Mirosław Żydek

AKTYWIZACJA I INTEGRACJA MIESZKAŃCÓW GMINY KONOPNICA W ODNIESIENIU DO MOCNYCH I SŁABYCH STRON (ANALIZA SWOT)

Zarys treści: Artykuł dotyczy aktywizacji i integracji mieszkańców podmiejskiej gminy Konopnica położonej we wschodniej Polsce. Jednym z elementów funkcjonowania sfery społecznej jest sieć organizacji pozarządowych i różnorodnych form współpracy ze środowiskiem NGO, których rozwój przyczynia się do aktywizacji mieszkańców gminy. Działania skupione są na zachęcaniu miejscowej ludności do angażowania się w prace zespołów sportowych, grup artystycznych, kulinarnych oraz kulturalno-edukacyjnych. Środki na działania aktywizujące pozyskiwane są z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW na lata 2014–2020).

Słowa kluczowe: Konopnica, województwo lubelskie, aktywizacja, integracja.

1. Wprowadzenie

1.1. Aktywizacja społeczności wiejskiej

W Polsce, podobnie jak w całej Europie, wsie przekształcają się w osiedla wielofunkcyjne, w których tylko niewielki procent mieszkańców utrzymuje się z rolnictwa. Rdzenni mieszkańcy zasilani są przez dotychczasowych mieszkańców miast, którzy poszukują lokalizacji zapewniającej spokojny tryb życia, jak również pogłębienia życia społecznego (Heffner, Klemens 2012). Świadomi mieszkańcy obszarów wiejskich potrzebują zmian, rozwoju i poprawy warunków życia. K. Heffner i B. Klemens (2012) zwracają uwagę na aktywności, postawy przedsiębiorcze i inicjatywy przekładające się na przekształcanie wsi przy wykorzystaniu procesu budowy więzi społecznych, gospodarczych i kulturowych. Do czynników mających znamiona uwarunkowań rozwoju Z. Brodziński (2011) zalicza: cechy społeczno-kulturowe społeczności lokalnej, zasoby środowiska przyrodniczego, poziom infrastruktury i korzyści związane z położeniem.

D. Rosiński i A. Rosińska (2011) stwierdzają, że „[...] W dobie dużej dynamiki przemian społeczno-gospodarczych szczególne zainteresowanie wzbudzają zasoby i umiejętności sprzyjające adaptacji oraz aktywnemu włączaniu się mieszkańców w przekształcanie środowiska. Te zasoby są tworzone, testowane, eksplloatowane i wzmacniane w różnego typu relacjach. Zasoby kształtują relacje, a równocześnie dzięki tym relacjom możliwe jest urzeczywistnianie i rozwijanie zasobów. Same relacje są równocześnie jednym z podstawowych zasobów społecznych [...]”. Pobudzenie aktywności lokalnej wymaga wiele wysiłku, jednakże jeden pozytywny przykład jest początkiem lawinowo postępujących po sobie pozytywnych zmian. Oddolny ruch wymaga jednak wsparcia i koordynacji jednostek nadrzędnych w postaci gminy oraz właściwych urzędów (Niedźwiecka-Filipiak 2009; Niedźwiecka-Filipiak, Kuriata 2010). Programy finansowane ze środków polityki strukturalnej sprzyjają tworzeniu dogodnych warunków dla działań prorozwojowych na terenach wiejskich. Jednym z nich jest program LEADER wprowadzony jako metoda pobudzania aktywności lokalnych społeczności oraz ich zaangażowania w poszukiwanie i wykorzystanie drzemącego na obszarach wiejskich potencjału. Zamierzenia te realizowane są przez Lokalne Grupy Działania (LGD), czyli podmioty (stowarzyszenia), w skład których wchodzi przedstawiciele władz lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców wprowadzających w życie projekty korzystne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich, najczęściej na terenach kilku gmin. Przykładem korzystnego działania programu LEADER są tereny województw lubelskiego i podlaskiego (Kołodziejczak 2011), śląskiego (Kutkowska, Pilawka 2012), wielkopolskiego (Hoffmann, Hoffmann 2018). Program LEADER pozwala społeczności obszarów wiejskich bezpośrednio decydować o celu, na jaki zostaną przeznaczone środki. Realizacja społecznie pożądaných inicjatyw przyczynia się do zrównoważonego rozwoju społeczno-ekonomicznego i aktywizuje ludność miejscową (Zolik 2010; Hadynski, Borucka 2015). Kapitał społeczny jest kategorią zakorzenioną w lokalnej społeczności, nie ma zatem charakteru uniwersalnego i uwarunkowany jest lokalną specyfiką. Uaktywnienie jego kapitału następuje często w sytuacji zagrożenia interesu lokalnej wspólnoty (Gwiaździńska-Goraj i in. 2017). Zaangażowanie mieszkańców może wykazywać wartości ujemne, co stwierdzono w badaniach prowadzonych na terenach wiejskich województwa zachodniopomorskiego (Bedzik, Golab 2018). Pożyteczny przykład aktywizacji rozwoju ekonomiczno-społecznego w układach lokalnych zaobserwowano natomiast w trzech powiatach Lubelszczyzny (Adamowicz 2015).

Warunkiem rozwoju jest wyartykułowanie i chęć dążenia do wspólnego dobra oraz zaistnienie szczególnej okoliczności wyzwalającej potencjał do realnego działania (Marks-Krzyszowska, Jeziorska-Biel 2017). W budowanie kapitału społecznego duży wkład wnoszą instytucje szczebla regionalnego realizując

m.in.: szkolenia, doradztwo oraz konferencje i seminaria nt. wykorzystania funduszy UE, rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej, bioróżnorodności, promocji dziedzictwa kulturowego wsi i inne (Mis 2013). Często jednak brakuje mieszkańcom bodźca, który skłoniłby ich do aktywnego uczestnictwa w partycypacji społecznej (Pawlewicz, Kruk 2015). Funkcjonowanie stanowisk ds. komunikacji i animacji w strukturze biur LGD sprzyja zwiększaniu aktywności w realizowanej przez LGD polityce włączenia społecznego (Guzal-Dec, Zwolinska-Ligaj 2017). Do LGD przystępują osoby aktywne społecznie, wzmacniając komponent sieci kapitału społecznego LGD (Zajda 2017). Coraz liczniej powstające instytucje i organizacje działające na rzecz osób starszych, realizują programy promujące zdrowy styl życia wśród tej grupy społecznej, zgodnie z wytycznymi światowych i narodowych programów zdrowia. Ich głównym celem, poza działalnością oświatową i organizacyjną, jest aktywizacja ruchowa seniorów, promująca aktywne formy wypoczynku i rekreacji (Pocztarska-Dec, Bergier 2012).

1.2. Gmina Konopnica

Konopnica jest podmiejską gminą położoną na zachodnich peryferiach miasta wojewódzkiego Lublin, a zarazem największego ośrodka miejskiego we wschodniej Polsce. Krajobraz wielkiego miasta zmienia się na obraz osiedli domów jednorodzinnych i przechodzi w typowo wiejskie obszary zabudowy zagrodowej, sadów, pól, łąk i lasów (fot. 1). Gmina jest bardzo dobrze skomunikowana. Przez jej obszar przebiega droga ekspresowa nr S19 (fragment obwodnicy miasta Lublin), droga krajowa nr 19 Lublin–Kraśnik oraz aktualnie modernizowana linia kolejowa Lublin–Warszawa. Gmina położona jest w pobliżu odcinka drogi ekspresowej S17 prowadzącej z Lublina do Warszawy. Rolniczy charakter sołectw ulega coraz bardziej radykalnym przekształceniom, wynikającym głównie z nasilających się procesów suburbanizacji (*Studium...* 2010). Obecnie gmina ta jest jedną z najprężniej rozwijających się gmin w województwie lubelskim. Świadczy o tym fakt, że zajęła ona trzecie miejsce w Rankingu Gmin Lubelszczyzny, ogłoszonym przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej – Regionalny Ośrodek w Lublinie¹. Ponadto według danych Departamentu Finansów Samorządu Terytorialnego w Ministerstwie Finansów, wskaźnik (G) podstawowych dochodów podatkowych na jednego mieszkańca gminy Konopnica, przyjęty do obliczania subwencji wyrównawczej na 2018 rok, wynosi 1714,67 zł², co lokuje gminę Konopnica w grupie 20 najbogatszych gmin województwa lubelskiego.

¹ <http://www.dziennikwschodni.pl> (dostęp: 11.01.2019).

² <http://www.mf.gov.pl> (dostęp: 11.01.2019).

Fot. 1. Krajobraz wsi Motycz
w gminie Konopnica
fol. J. Szymański (2017)

1.3. Mocne i słabe strony działań aktywizujących mieszkańców gminy Konopnica w obrazie analizy SWOT

W ocenie działań aktywizujących mieszkańców gminy Konopnica dokonanych metodą SWOT (*Strategia... 2016*) wśród mocnych stron wymieniane są:

- wdrożone standardy współpracy gminy z organizacjami pozarządowymi;
- duża liczba Ochotniczych Straży Pożarnych i ich członków;
- aktywność organizacji pozarządowych z terenu gminy oraz aktywność NGO spoza gminy realizujących swoje projekty na terenie gminy Konopnica;
- udział gminy w Lokalnej Grupie Działania;
- istnienie obiektów i placówek kulturalnych (Dom Kultury w Motyczu, Biblioteka Gminna i jej filie, Ośrodek Działań Twórczych) stymulujących rozwój kulturalny;
- liczne imprezy kulturalne organizowane w gminie, takie jak dożynki, święto wieprzowiny, dni miejscowości gminnych, konkursy nalewek, festyny;
- obecność lotniska w Radawcu Dużym jako miejsca imprez, przede wszystkim dożynek o zasięgu wojewódzkim, powiatowym i pokazów nie tylko z dziedziny lotnictwa;
- obecność prywatnych inicjatyw w dziedzinie turystyki i rekreacji (agroturystyka, jazda konna, mała skocznia narciarska);
- obecność obiektów zabytkowych na terenie gminy.

Pośród słabych stron działań aktywizujących występują:

- niewielka liczba organizacji pozarządowych w gminie;
- mała różnorodność działań sektora NGO;

- niewystarczająca liczba lokali wykorzystywanych na cele aktywizacji społecznej (świetlic, klubów seniora, miejsc spotkań itp.);
- niska aktywność społeczna seniorów;
- zmniejszanie poziomu dofinansowania ze źródeł zewnętrznych dla inwestycji gminnych oraz na utrzymanie istniejących obiektów;
- brak zarejestrowanych produktów regionalnych kojarzonych z gminą;
- niedostateczna promocja inicjatyw kulturalnych z terenu gminy;
- niedostateczna liczba lokali gminnych przeznaczonych na cele kulturalne (ośrodki działań twórczych, domy kultury, świetlice środowiskowe);
- niewystarczająca liczba świetlic wiejskich.

1.4. Cel i zakres badań

Celem pracy było zweryfikowanie mocnych i słabych stron aktywizacji społeczeństwa gminy Konopnica wykonanej metodą analizy SWOT. Oceny dokonano przy wykorzystaniu *Strategii Rozwoju Gminy na lata 2016–2022* oraz *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*, jak również materiałów zamieszczonych w informatorze gminnym „Echo Konopnicy”.

2. Wyniki

2.1. Porozumienie gmin LOF

Porozumienie gmin Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego (LOF) o współpracy w zakresie realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) w perspektywie finansowej UE 2014–2020, zostało zawarte w dniu 30 marca 2015 roku na mocy art. 74 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym*³. W 2017 roku Lider Projektu podpisał umowę o dofinansowanie projektu pn. „Poprawa spójności przestrzennej, społecznej i kulturowej Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego poprzez rewitalizację”, którego celem było przyspieszenie zrównoważonego rozwoju. W ramach projektu gmina Konopnica prowadzi kompleksowe działania w zakresie przestrzeni, zagospodarowania terenu i adaptacji zdegradowanych obiektów w celu nadania im nowych funkcji. W wyniku materializacji projektu, na terenie gminy Konopnica, w miejscowości Marynin rozbudowywany jest budynek świetlicy wiejskiej i budynki towarzyszące, które będą stanowić jedną bryłę przestrzenną łączącą funkcje Ochotniczej Straży Pożarnej, świetlicy wiejskiej, klubu seniora oraz części mieszkalnej (mieszkania socjalne). Realizacja zadania umożliwi prowadzenie zajęć mających na celu nabywanie nowych umiejętności, wyrównanie szans edukacyjnych osób pochodzących z terenów wiejskich, organizację zajęć o tematyce skierowanej do osób starszych

³ Dz.U., 2013, poz. 594, z późn. zm.

i samotnych. Aktualnie rozbudowywany jest budynek Zakładu Opieki Zdrowotnej Motycz z zamierzeniem stworzenia ośrodka dziennego pobytu dla osób starszych i niepełnosprawnych oraz ośrodka rehabilitacji. W ramach tego samego projektu, w Radawcu Dużym aktualnie prowadzona jest rozbudowa zdemolowanego budynku po byłej Spółdzielni Usług Rolniczych oraz zmiana zagospodarowania terenu wokół budynków. Po zakończeniu inwestycji umieszczona zostanie tam Filia Biblioteki Gminnej oraz wydzielone dwa mieszkania socjalne. Zachętą do aktywności mieszkańców stała się realizacja projektu pn. „Zagospodarowanie placu ćwiczeń OSP Radawiec Duży – boisko, piłkochwyty, ciągi piesze, plac manewrowy, tereny zielone, plac zabaw, altany, ogrodzenie”. W miejscowości Konopnica natomiast rozpoczęte zostały prace związane z budową targowiska wraz z parkingiem i infrastrukturą. W tym miejscu planowana jest promocja lokalnych produktów oraz przedsiębiorczości (*Strategia...* 2016).

2.2. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Istotnym elementem prawidłowego funkcjonowania sfery społecznej w gminie Konopnica jest 15 organizacji pozarządowych: Lokalna Grupa Działania na Rzecz Rozwoju Gmin Powiatu Lubelskiego „Kraina Wokół Lublina”, 12 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, Pracownia Twórczych Działań, Stowarzyszenie SKAUT. Do stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Kraina wokół Lublina” należy 50 członków reprezentujących sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy. Udział LGD w programie LEADER i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) pozwoliły na pozyskanie środków z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, m.in. dla gminy Konopnica. Zadaniem LGD w perspektywie na lata 2009–2015 był wybór projektów do realizacji w ramach środków przyznanych na wdrożenie strategii. Ze środków przeznaczonych na realizację celów LSR w ramach programu LEADER dofinansowywane były następujące przedsięwzięcia:

- wsparcie dla firm (tworzenie nowych i modernizacja istniejących przedsiębiorstw, chcących wprowadzić nowe technologie i poszerzać swoje rynki zbytu, wspólne działanie promocyjne);
- oferty spędzania wolnego czasu (budowa i modernizacja placów zabaw, organizacja imprez kulturalno-edukacyjnych dla dzieci);
- rozbudowa bazy sportowej i promocja imprez sportowych (budowa i modernizacja obiektów sportowo-rekreacyjnych, organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych, szkoleń i warsztatów, zakup strojów, sprzętu dla klubów oraz zespołów sportowych itp.);
- rozwój kultury (budowa i modernizacja obiektów kulturalnych, organizacja imprez rekreacyjno-kulturalnych, szkoleń i warsztatów, tworzenie muzeów, izb regionalnych itp., zakup strojów i instrumentów dla zespołów artystycznych, wydawanie publikacji o charakterze kulturalnym, związanych z lokalną historią, kultywowaniem tradycji itp.);

- tworzenie szlaków turystycznych „Kraina Wokół Lublina” (tworzenie nowych i modernizacja istniejących gospodarstw agroturystycznych, zagospodarowanie i odnowa centrów wsi i miejsc znajdujących się na szlakach turystycznych, wytyczanie oraz oznakowanie tras turystycznych itp.).

W ramach działania jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej wieloletnią tradycją jest opłatek strażacki i konkurs pt. „Karp Po Strażacku” (Wójtowicz 2016b; Wójtowicz 2017).

Do prężnie działających organizacji zaliczane jest „Stowarzyszenie Pracownia Twórczych Działań”, aktywne na terenie Ośrodka Działań Twórczych Gminy Konopnica w Radawczyku Drugim. Powadzi ono cieszące się powodzeniem szkolenia i wykłady na temat chorób i ich profilaktyki (Skowronek-Skałecka i in. 2015).

Stowarzyszenie SKAUT z siedzibą w Lublinie realizuje projekt „Pobudzenie aktywności obywatelskiej poprzez nabywanie nowych umiejętności podczas warsztatów kulturalno-społecznych na rzecz środowiska i społeczeństwa gminy Konopnica”. Organizuje również kolonie, zimowiska dla dzieci, często w partnerstwie z Urzędem Gminy. Przy udziale Stowarzyszenia SKAUT, projekt PAS (Program Aktywności Samorządowej) pozwolił na przeprowadzenie zajęć rękodzieła artystycznego przy zastosowaniu techniki *decoupage*, wyrobów z ceramiki, malarstwa artystycznego, przedstawień przygotowanych w konwencji teatru cieni. Projekty te od kilku lat są reaktywowane w semestrze jesiennym i wiosennym. W ramach wymienionego projektu wdrożono nowy system monitorowania oraz angażowano mieszkańców w proces konsultowania i podejmowania decyzji w sprawach dotyczących lokalnej społeczności. Wdrożenie modelu zarządzania PAS sprawiło, że pracownicy administracji zyskali wiedzę jak skutecznie reagować na głos obywatelski. Dzięki temu przy współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadzono zajęcia dla seniorów pn. „Promocja zdrowia wśród seniorów”, gimnastykę i *nordic walking*. W trakcie 15 spotkań 40 godzinnych, zaaranżowano dla 40 osób pobyt w jaskiniach solnych oraz trening relaksacyjny (*Strategia...* 2016).

Wśród innych organizacji pozarządowych działających na terenie gminy wymienić należy: Klub Sportowy „Sokół Konopnica”, Fundację „Szkoła Przyszłości”, Towarzystwo „Nowa Kuźnia”, UKS „Widok”, Klub „OYAMA Karate Lublin” oraz „KS Uniszowice” (*Strategia...* 2016).

W celu wypracowania modelu współpracy jednostek samorządowych z działającymi na ich terenie organizacjami pozarządowymi stworzono projekt „Wdrożenie standardów współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi”. W ramach wdrażania projektu, w gminie Konopnica włączono standardy zarządzania w oparciu o podręcznik K. Więckiewicza i A. Wardęgi (2012) – *Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych*. Z opisanego w nim modelu współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych wybrano 6 następujących obszarów:

- W płaszczyźnie I – Współpraca samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych przy diagnozowaniu lokalnych problemów i wyzwań:
  - Obszar 2 – Wzajemne informowanie się samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych o planach, zamierzeniach i kierunkach działań;
  - Obszar 4 – Konsultowanie założeń projektów i aktów normatywnych oraz zasad realizacji innych przedsięwzięć;
- W płaszczyźnie II – Współpraca samorządu z organizacjami pozarządowymi w zakresie realizacji zadań publicznych:
  - Obszar 1 – Realizacja zadań publicznych z wykorzystaniem form finansowych;
  - Obszar 3 – Partnerstwo projektowe w realizacji zadań publicznych;
- W płaszczyźnie III – Infrastruktura współpracy, tworzenie warunków do społecznej aktywności:
  - Obszar 1 – System wspierania inicjatyw obywatelskich i organizacji pozarządowych;
  - Obszar 3 – Partnerstwo lokalne.

Każdemu z obszarów przypisano szereg wskaźników pomiaru (minimalnych oraz zalecanych) oraz wzorców realizacji. Stworzono dodatkowe wskaźniki opisujące jakość współpracy pomiędzy stronami. Wdrażanie odbywało się w oparciu o zasady ogólne wynikające z *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*⁴, takie jak: efektywność, pomocniczość, jawność, suwerenność stron, uczciwa konkurencja, partnerstwo, równość szans. Wdrażanie standardów odbywało się w toku spotkań trzyosobowego zespołu roboczego ds. wdrażania. Konsultacje te rozpoczęły się w maju 2014 roku, a zakończyły w marcu 2015 roku. Efektem prac stało się 6 procedur opisujących i regulujących współpracę JST (Jednostek Samorządu Terytorialnego) i NGO w wymienionych obszarach, Roczny Program Współpracy Gminy z Organizacjami Pozarządowymi na 2015 rok oraz Wieloletni Program Współpracy Gminy z Organizacjami Pozarządowymi na lata 2015–2018 (*Strategia...* 2016).

Wynikiem współpracy gminy Konopnica z organizacjami pozarządowymi jest wysoka aktywność mieszkańców w dziedzinach: kultury, sportu i rekreacji. Na terenie gminy Konopnica działają grupy i zespoły artystyczne umożliwiające mieszkańcom gminy realizowanie swoich pasji. Jednym z nich jest „Zespół Śpiewaczy Rola” działający w obrębie „Domu Kultury Motycz”. Członkinie zespołu zapraszane są do Akademickiego Centrum Kultury „Chatka Żaka” w Lublinie na spotkania promocyjne kolejnych numerów „Pisma Folkowego” oraz do Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie w celu uświetniania organizowanych tam imprez, takich jak „Dzień Wiatraka”, „Noc Muzeów”, „Sianokosy”, „Jarmark Koński”, „Noc Świętojańska”, „Niedziela z Lnem” (Kusto 2016; Sulisz 2017c).

---

⁴ Dz.U., 2017, poz. 573.

Wdziałającym Domu Kultury w Motyczu powstała grupa teatralna „Stacja Teatr”, której członkowie uczą się świadomości gry, technik cielesnych, głosowych od aktorów zawodowych teatru im. Juliusza Osterwy w Lublinie. Adeptci amatorskiej sztuki teatralnej występują nie tylko na deskach amfiteatru w Motyczu, ale również uczestniczą w znanym w Polsce Europejskim Festiwalu Smaku organizowanym w Lublinie (Sulisz 2016d).

Muzykujący pasjonaci z Kapeli Maki w latach 2016–2017 występowali na dużej scenie w Łęcznej na XX Jubileuszowym Festiwalu Kapel Ulicznych i Podwórkowych, XXIV Muzykowaniu Na Ludową Nutę, Lubartowskim Przeglądzie Kultury Żydowskiej, II Lubartowskim Przeglądzie Kultury, Smaków i Rękodzieła Ziemi Lubelskiej, na Święcie Jagody w Szydłowcu, na IV Międzynarodowym Festiwalu „Łączy nas kultura” w Łopienniku Nadrzecznym, na Europejskim Festiwalu Smaku w Lublinie oraz na stoisku promocyjnym gminy Konopnica w wiosce Lokalnej Grupy Działania „Kraina wokół Lublina” (Zawadzka 2017).

Grupa baletowa Arabeski w 2016 roku zakończyła roczny projekt współfinansowany przez Urząd Gminy Konopnica. Uczestniczki wzięły udział w warsztatach z mistrzami baletu – absolwentami Państwowej Szkoły Baletowej w Gruzji⁵.

Na terenie Motycza działa grupa „Malarki z Konopnicy”, która w 2017 roku przygotowała wystawę prac pt. „Motycz w obrazach” (fot. 2), zaprezentowaną podczas uroczystości 700-lecia Motycza (Sulisz 2017g).

Fot. 2. Plener grupy „Malarki z Konopnicy”
fot. J. Szymański (2017)

Dom Kultury w Motyczu regularnie zaprasza mieszkanki gminy do udziału w warsztatach pn. „Przełącz tradycję” organizowanych w celu m.in. kultywowania tradycji tworzenia palm wielkanocnych i wieńców dożynkowych (Sulisz 2016e). Prowadzone są pokazy kulinarne pt. „Pierogi Motyckie” oraz „Turniej Nalewek” (Sulisz 2017j). Wyjątkowo uroczystości obchodzone są Złote Gody 50-letnich par małżeńskich, w trakcie których jubilatkom wręczane są medale nadawane przez Prezydenta RP (Wójtowicz 2016a). Dwa razy w miesiącu przy muzyce na żywo

⁵ <http://www.facebook.com/arabeski.konopnica> (dostęp: 11.01.2017).

integrują się seniorzy oraz biorą udział w organizowanych co kwartał wycieczkach krajoznawczych (Sulisz 2016a, 2016b).

W ramach działań współfinansowanych ze środków Rządowego Programu na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, realizowanych przez Stowarzyszenie HELIO „Kultura oczami 2 pokoleń” oraz przez Fundację Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich „Aktywny Senior w aktywnej Gminie” zrealizowane zostały warsztaty aktywności społecznej oraz E-mobilny senior, warsztaty z rękodzieła – malowanie na szkle, w ramach własnych inicjatyw – zdrowe gotowanie, warsztaty teatralne/wokalne oraz wizyta studyjna – zwiedzanie Roztocza. Kilkunastu seniorów, wspólnie z seniorami z gminy Niemce i Niedzrwica Duża, uczestniczyło w wycieczce – Karpacz, Jelenia Góra, Drezno. Seniorzy mają możliwość korzystania z propozycji Pracowni Działań Twórczych w Radawczyku Drugim w ramach projektu „Zdrowy junior, zdrowy senior” dotowanych przez gminę Konopnica. Wśród ofert znalazły się dotychczas: wycieczka do Kopalni Soli w Wieliczce, piknik pokoleniowy, seans w jaskini solnej, trening pamięci oraz warsztaty *eco* (Wróblewska 2018). Wśród cyklicznych imprez integrujących mieszkańców należy wymienić „Motycki Hubertus”, w czasie którego dzieci mają możliwość zaprezentowania swoich osiągnięć przed lokalną publicznością (Radzik, Hetman 2016; Wilczek 2017). Dużą aktywność wykazują kobiety zrzeszone w 12 Kołach Gospodyń Wiejskich (Niedziałek 2016).

Mieszkańcy gminy w 2017 roku wzięli udział w akcji pn. „Dawny portret ślubny mieszkańców gminy Konopnica”, dzięki której stworzono wystawę fotograficzną w plenerze (Staszak 2017). W tym samym roku zrealizowano projekty: „Konopnickie pasje” (Wróblewska 2016), „Zdrowy junior, zdrowy senior” oraz współfinansowany przez Starostwo Powiatowe w Lublinie projekt „Twórcze pasje” (Sulisz 2017h). Na terenie Aeroklubu Lubelskiego w Radawcu co roku odbywa się Święto Plonów (fot. 3), w czasie którego oceniane są wieńce dożynkowe (Sulisz 2017e).

Fot. 3. Panie z Koła Gospodyń Wiejskich w Sporniaku w czasie Święta Plonów
fot. J. Szymański (2017)

2.3. Efekty programu LEADER

Udział LGD w programie LEADER i realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) pozwoliły na pozyskanie środków z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich dla gminy Konopnica, a także innych, wchodzących w skład stowarzyszenia. Lokalna Strategia Rozwoju LGD była realizowana w latach 2009–2015 i obejmowała działania w czterech obszarach. Jeden z nich dotyczył odnowy i rozwoju wsi, drugi obejmował małe projekty dedykowane gminom i organizacjom pozarządowym (*Strategia...* 2016). Ze środków przeznaczonych na realizację celów LSR w ramach programu LEADER dofinansowywane były przedsięwzięcia w zakresie: wsparcia dla firm (tworzenie nowych i modernizacja istniejących przedsiębiorstw z różnych branż, chcących wprowadzać nowe technologie i poszerzać swoje rynki zbytu; wspólne działania promocyjne), poprawy oferty spędzania wolnego czasu (budowa i modernizacja placów zabaw, organizacja imprez kulturalno-edukacyjnych dla dzieci), wzmocnienia bazy sportowej i promocji imprez sportowych (budowa i modernizacja obiektów sportowo-rekreacyjnych, organizacja imprez sportowo-rekreacyjnych, szkoleń i warsztatów, zakup strojów, sprzętu dla klubów oraz zespołów sportowych i in.), kultury (budowa i modernizacja obiektów kulturalnych, organizacja imprez rekreacyjno-kulturalnych, szkoleń i warsztatów, tworzenie muzeów, izb regionalnych itp., zakup strojów i instrumentów dla zespołów artystycznych, wydawanie publikacji o charakterze kulturalnym, związanym z lokalną historią, kultywowaniem tradycji itp.), tworzenia szlaków turystycznych „Kraina Wokół Lublina” (tworzenie nowych i modernizacja istniejących gospodarstw agroturystycznych, zagospodarowanie i odnowa centrów wsi i miejsc znajdujących się na szlakach turystycznych, wytyczanie oraz oznakowanie tras turystycznych itp.), promowania lokalnej sztuki kulinarnej (tworzenie nowych przedsiębiorstw branży przetwórstwa rolno-spożywczego, promocja produktów lokalnych i szkolenia w tym zakresie). W gminie powołano zespół ds. dialogu społecznego jako płaszczyzny uzgodnienia stanowisk i wypracowania projektów. W skład zespołu weszło trzech przedstawicieli UG Konopnica oraz sześciu reprezentantów środowisk pozarządowych (NGO). Wypracowane rozwiązania były także przedmiotem spotkań prowadzonych metodą RADAR, w których oprócz członków zespołów, uczestniczyli aktywni mieszkańcy i przedstawiciele sektora NGO. Istotnym elementem prawidłowego funkcjonowania sfery społecznej wsi jest rozwinięta sieć organizacji pozarządowych i różnorodnych form współpracy ze środowiskiem NGO (skrót od ang. *non-governmental organizations*, czyli organizacje pozarządowe – struktury powstające w wyniku inicjatyw obywatelskich). Rozwój tej sfery życia społecznego możliwy jest dzięki wsparciu finansowemu, możliwemu do pozyskania z coraz większej liczby źródeł. Samorząd wspólnie z organizacjami promuje działania w ramach lokalnych wydarzeń, tj. festyny, imprezy plenerowe. Do najważniejszych należą: uroczystość

obchodów 100. rocznicy Odzyskania Niepodległości, uroczystość 700-lecia powstania wsi Motycz, coroczne dożynki wojewódzkie na lotnisku w Radawcu Dużym, Hubertus Motycki (*Strategia...* 2016).

2.4. Wdrożenie samooceny metodą Lokalnego Indeksu Współpracy

Oprócz wskaźników opisanych w „Modelu współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych”, na potrzeby realizacji projektu powstały dodatkowe dedykowane wskaźniki, mające służyć samoocenie metodą Lokalnego Indeksu Współpracy. W tym celu stworzono grupę ds. samooceny, w skład której weszli przedstawiciele Urzędu Gminy oraz reprezentanci NGO. Dokonana ocena miała dualistyczny charakter. W oparciu o wskaźniki wykonano ankiety dla urzędników oraz przedstawicieli NGO. Po przeprowadzeniu analizy ankiet, opracowano rekomendacje dotyczące poprawy oraz usprawnień w zakresie współpracy UG i NGO. Program współpracy z NGO posiada bardzo szeroki zakres. Z roku na rok środki zabezpieczone na ten cel rosną. W 2015 roku zaplanowano w budżecie gminy ponad 150 tys. zł na realizację zadań publicznych, natomiast od 2018 roku budżet ten wynosi już 300 tys. zł (Skowronek-Skałeczka i in. 2015).

Od 2016 roku w ramach dwóch spotkań z mieszkańcami gminy w ciągu roku tworzony jest katalog inicjatyw dookreślonych statusem stopnia realizacji. Katalog ten zawiera niespełna 40 postulatów. 24 z nich nadano status „ma miejsce, w trakcie lub planuje się”, stan pozostałych postulatów określono mianem „niemożliwe z prawnego punktu widzenia, nie planuje się, częściowo ma miejsce, niemożliwe do czasu wygaśnięcia umowy z dzierżawcą, niemożliwe – brak warunków lokalowych”. Do postulatów objętych w różnym stopniu realizacją należą: udostępnienie sal gimnastycznych, boisk sportowych, placów zabaw społeczeństwu; supremacja edukacji kulturalnej w Ośrodku Działań Twórczych w Radawczyku Drugim oraz Domu Kultury w Motyczu poprzez rozkwit ognisk muzycznych, plastycznych, teatralnych; wyłonienie i popularyzowanie produktów lokalnych, takich jak nalewki, wędliny, chleb, zdrowa żywność, sery, miody (*Strategia...* 2016).

2.5. Oddolne inicjatywy mieszkańców

Dzięki systematycznie zwiększającym się dochodom gminy Konopnica, coraz większa ilość środków przekazywana jest organizacjom pozarządowym, wykonującym zadania kulturalne zorientowane na mieszkańców gminy w ramach ogłaszanych przez gminę konkursów. Efektem przekazywanych funduszy i pracy organizacji pozarządowych jest realizacja zajęć proponowanych przez samych mieszkańców gminy (Sulisz 2018). Każdego roku w czasie Parafialno-Gminnego Dnia Seniora w Konopnicy, starsi mieszkańcy z miejscowości Konopnica, Stasin,

Marynin, Zemborzyce Tereszyńskie, Uniszowice, Kozubszczyzna, Tereszyn mają okazję spotykać się z poezją, śpiewem i tańcem, a także aranżacją instrumentalną. Program artystyczny wykonywany jest przez uczniów gminnych szkół, artystki Zespołu Śpiewaczego „Rola” z Motycza, aktorów „Stacji Teatr w Konopnicy” (Sulisz 2016a, 2016b, Sulisz 2017b).

W Radawcu na lotnisku Aeroklubu Lubelskiego odbywają się Spotkania Modelarzy, w trakcie których można podziwiać latające modele samolotów i szybowców (Sulisz 2016c). Dla miłośników szybkości organizowane są wyścigi dronów oraz pokazy balonów (Sulisz 2017d, 2017f). Tu również odbywają się Gminne Zawody Sportowo-Pożarnicze Ochotniczych Straży Pożarnych, w których biorą udział drużyny ze wszystkich jednostek OSP gminy Konopnica (Sulisz 2017h).

Rokrocznie w amfiteatrze w Motyczu odbywa się Gala Orkiestr Dętych (fot. 4). W 2017 roku w prezentacji wzięły udział cztery orkiestry, m.in. Młodzieżowo-Dziecięca Orkiestra Dęta z Motycza (Sulisz 2017a).

Fot. 4. Występ Młodzieżowo-Dziecięcej Orkiestry Dętej z Motycza w czasie obchodów 700-lecia lokacji

fot. J. Szymański (2017)

W 2017 roku Motycz świętował Jubileusz 700-lecia nadania praw lokacyjnych. Cykl obchodów rozpoczęła w styczniu uroczysta msza święta (fot. 5) podczas, której odczytany został akt lokacji Motycza: „[...] my Władysław z Bożej łaski książę Krakowa, Sandomierza, Sieradza, Łęczycy i Kujaw, a także dziedzic całego Królestwa Polskiego [...], rozważywszy i poznawszy zasługi i wierne służby okazane nam przez braci rodzonych Dzierżka i Ostasza, dziedziców z Bejsc, [...] przyznajemy i dozwalamy, aby dziedzictwo ich [...] Motycz [...] na wieki był urządzony wedle prawa niemieckiego średniego [...]. Dane w Krakowie, w roku Pańskim 1317, w dniu błogosławionego Andrzeja Apostoła” (Podkowińska 2017; Sulisz 2017i).

Fot. 5. Odczytanie aktu lokacyjnego Motycza
w kościele p.w. Matki Bożej Anielskiej w Motyczu

fot. J. Szymański (2017)

2.6. Integracja międzynarodowa

Jednym z najciekawszych pomysłów aktywizacji mieszkańców gminy łączącym przeszłość z teraźniejszością, opartym o środki ze „Wspólnego sekretariatu technicznego” jest Projekt „Promotion of land culture and preservation of historical heritage”, dla którego to pomysłu powstała fiszka projektowa dotycząca rozwoju współpracy pomiędzy miejscowością Trembowla, obwód Tarnopol na Ukrainie a Motyczem w gminie Konopnica, powiat lubelski, Polska. Do tej pory współpraca polegała na wymianie dzieci i młodzieży, wzajemnym poznawaniu się, prowadzeniu wspólnych zajęć, wycieczek, planowaniu wspólnych przedsięwzięć. Gmina Konopnica szczyci się posiadaniem ruin grodziska pochodzącego z VIII wieku (n.e.), natomiast Trembowla ruinami historycznego zamku i monasteru. Miejscowości te znalazły się na szlaku handlowym z Rusi Kijowskiej do Rzeczypospolitej. Pomysł ma za zadanie porozumienie się młodych pokoleń obydwu krajów, wzajemne wsparcie i rozwój w przyszłości, z jednoczesnym wyłączeniem wątku historycznych sporów. Nie udało się dotąd pozyskać funduszy na ten cel, jednak gmina podtrzymuje pomysł i jest na etapie dalszego poszukiwania środków. W efekcie realizacji projektu zostanie odrestaurowane grodzisko i podgrodzie (ryc. 1), w obszarze którego powstanie muzeum ze stałą ekspozycją historycznego sprzętu rolniczego. W chwili obecnej polskie ekspozyty są wymieniane z ukraińskimi. Cyklicznie organizowane będą targi środowiskowe z towarzyszącymi im: inscenizacjami turniejów rycerskich, sprzedażą rękodzieła artystycznego, targami i gonitwami koni. Na terenie gminy Konopnica funkcjonują małe stadniny, które zostaną włączone do projektu przygotowanego specjalnie

dla osób objętych resocjalizacją, zarówno młodzieży, jak i osób dorosłych, a także osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, poprzez zaangażowanie do opieki nad końmi. W obrębie działania grodziska będą organizowane zajęcia hortiterapii (ogrodolecznictwa) jako uzupełnienie tradycyjnych form rehabilitacji dla osób z problemami zdrowotnymi (Skowronek-Skałeczka i in. 2015).

Ryc. 1. Wizualizacja projektu rewitalizacji grodziska w Motyczu

Źródło: B. Palak (2015)

3. Podsumowanie

Na terenie gminy Konopnica panuje sprzyjający klimat do aktywizacji i integracji mieszkańców. Dzięki pozyskiwanym funduszom unijnym, Gmina wspiera integrację i aktywizację środowiska wiejskiego. Mieszkańcy rozwijają pasje artystyczne (teatr amatorski „Stacja Teatr”, „Zespół Śpiewaczy Rola”), kulturalne (Dom Kultury w Motyczu, Biblioteka Gminna i jej filie, Ośrodek Działań Twórczych w Radawczyku Drugim), edukacyjne (sala komputerowa w Domu Kultury w Motyczu), sportowe (boisko i siłownia w Motyczu). Gmina kładzie duży nacisk na dbałość o pokolenie emerytów i rencistów (organizacja Złotych Godów, aktualnie dostosowywanie budynku po byłym ZOZ na potrzeby opieki dziennej i rehabilitacji). Z aktywizacji w dużej mierze korzystają autochtoni należący do najmłodszej i najstarszej grupy wiekowej. Mankamentem jest małe zaangażowanie w życie społeczne ludności napływowej oraz reprezentantów średniego pokolenia.

Oceniając zaangażowanie gminy Konopnica w działania aktywizujące mieszkańców należy stwierdzić, że słabe strony wymienione w analizie SWOT stopniowo ulegają niwelacji na korzyść mocnych stron.

Literatura

- Adamowicz M., 2015, *Lokalne strategie innowacji jako narzędzie zarządzania rozwojem powiatów stanowiących obszary potencjalnego wzrostu Lubelszczyzny*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 17(3): 11–18.
- Bedzik B., Golab S., 2018, *Zaangażowanie lokalnej społeczności w sprawy gminy. Implikacje dla kapitału społecznego*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica”, 90: 17–28.
- Brodziński Z., 2011, *Stymulowanie rozwoju obszarów wiejskich na poziomie lokalnym na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa: 131–132.
- Guzal-Dec D., Zwolinska-Ligaj M., 2017, *Lokalne grupy działania na rzecz włączenia społecznego w województwie lubelskim*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 19(3): 71–78.
- Gwiaździńska-Goraj M., Goraj S., Sobolewska-Węgrzyn B., 2017, *Rola kapitału społecznego w rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie wsi Ruś*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 46: 27–39.
- Hadynski J., Borucka K., 2015, *Aktywizacja obszarów wiejskich Unii Europejskiej w kontekście programu LEADER w Wielkopolsce*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, 1(35): 49–56.
- Heffner K., Klemens B., 2012, *Warunki życia i aktywność społeczno-gospodarcza mieszkańców na obszarach wiejskich (na przykładzie województwa opolskiego)*, „Barometr Regionalny”, 4(30), Wydawnictwo Politechniki Opolskiej, Opole: 86–87.
- Hoffmann R., Hoffmann N., 2018, *The LEADER Programme as an Impulse for New Projects in Rural Areas*, „Quaestiones Geographicae”, 37(2): 141–150.
- Kołodziejczak A., 2011, *Lokalne Grupy Działania jako czynnik rozwoju wiejskich obszarów peryferyjnych w województwach lubelskim i podlaskim*, [w:] Wesołowska M. (red.), *Wiejskie obszary peryferyjne – uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 26, Warszawa: 203–214.
- Kusto A., 2016, *Wysławiać Sobie i Wszystkim Świętym*, „Echo Konopnicy”, 12: 7.
- Kutkowska B., Pilawka T., 2012, *Program odnowy wsi jako instrument wzmacniający jakość kapitału społecznego*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 14(3): 232–237.
- Marks-Krzyszowska M., Jeziorska-Biel P., 2017, *Potencjał społeczności lokalnych w rozwoju turystyki Żulawek*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 46: 7–25.
- Mis T., 2013, *Budowanie kapitału społecznego na obszarach wiejskich w Polsce przez instytucje szczebla regionalnego*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 15(1): 153–158.
- Niedziałek A., 2016, *Tak było na Święcie Plonów*, „Echo Konopnicy”, 7–8: 8.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009, *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Niedźwiecka-Filipiak I., Kuriata Z., 2010, *Architektura krajobrazu w programie odnowy wsi opolskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.

- Palak B., 2015, *Projekt zagospodarowania terenu przy wczesnośredniowiecznym grodzi-sku w Motyczu*, Praca inżynierska wykonana na Wydziale Matematyki, Informatyki i Architektury Krajobrazu KUL.
- Pawlewicz K., Kruk M., 2015, *Partycypacja i komunikacja społeczna w planowaniu rozwoju lokalnego na przykładzie gminy wiejskiej Zaręby Kościelne*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, 15(4): 231–236.
- Pocztarska-Dec A., Bergier J., 2012, *Aktywność ruchowa ludzi starszych w świetle dotychczasowych badań*, „Człowiek i Zdrowie”, 06(1): 23–38.
- Podkowińska M., 2017, *Uroczystości Jubileuszowe w Motyczu*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 7–10.
- Radzik K., Hetman K., 2016, *IV Hubertus w Motyczu*, „Echo Konopnicy”, 9–11: 12.
- Rosiński D., Rosińska A., 2011, *Spoleczności i organizacje jako środowisko wzmacniania kompetencji społecznych: problemy badawcze i potrzeby praktyki*, Polityka społeczna, Warszawa: 5–10.
- Skowronek-Skałeczka A., Kędziora K., Grabarska A., Żydek M., Pietrzak Ł., Żydek K., 2015, *Realizacja projektu „Wdrożenie standardów współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi” przez Urząd Gminy Konopnica w okresie maj 2014 r. – marzec 2015 r.*
- Staszak M., 2017, *Historia Motycza na starej fotografii*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 7.
- Strategia Rozwoju Gminy na lata 2016–2022* (Uchwała Nr XXV/159/2016 Rady Gminy Konopnica z dnia 30 sierpnia 2016 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Konopnica na lata 2016–2022), <http://www.konopnica.eu> (dostęp: 1.01.2018).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Konopnica* (Uchwała Nr XLVI/252/10 Rady Gminy Konopnica z dnia 21 czerwca 2010 roku).
- Sulisz M., 2016a, *Dzień Seniora w Motyczu*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 10–11.
- Sulisz M., 2016b, *Dzień Seniora w Konopnicy*, „Echo Konopnicy”, 4–6: 10.
- Sulisz M., 2016c, *Sekcja Modelarska z Radawca w Lublinie*, „Echo Konopnicy”, 9–11: 7.
- Sulisz W., 2016d, *Tu Stacja Teatr*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 14–15.
- Sulisz W., 2016e, *Przekaż Tradycję*, „Echo Konopnicy”, 4–6: 2, 5.
- Sulisz M., 2017a, *Gala Orkiestr Dętych*, „Echo Konopnicy”, 5–6: 11.
- Sulisz M., 2017b, *Dzień Seniora w Motyczu*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 10–11.
- Sulisz M., 2017c, *Kolęda 700 Wspólnych Lat*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 14.
- Sulisz M., 2017d, *VI Spotkanie Modelarzy – Piknik w Radawcu*, „Echo Konopnicy”, 5–6: 17.
- Sulisz M., 2017e, *Dożynki Wojewódzkie*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 4, 5.
- Sulisz M., 2017f, *90-lecie Aeroklubu Lubelskiego*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 12.
- Sulisz M., 2017g, *Malarki z Konopnicy w Lublinie*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 17.
- Sulisz M., 2017h, *Konopnickie Pasje*, „Echo Konopnicy”, 10–12: 20.
- Sulisz W., 2017i, *To Będzie Bardzo Dynamiczny Rok*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 2, 3.
- Sulisz W., 2017j, *Wybrali Królową Nalewek Gminy Konopnica*, „Echo Konopnicy”, 10–12: 18.
- Sulisz W., 2018, *Do czterech razy sztuka*, „Echo Konopnicy”, 10–12: 6.
- Więckiewicz K., Wardęga A., 2012, *Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

- Wilczek B., 2017, *Hubertus Motycki*, „Echo Konopnicy”, 10–12: 17.
- Wójtowicz J., 2016a, *Złote Gody w Gminie Konopnica*, „Echo Konopnicy”, 9–11: 8, 11.
- Wójtowicz J., 2016b, *Karp Po Strażacku*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 6.
- Wójtowicz J., 2017, *Karp Po Strażacku*, „Echo Konopnicy”, 1–2: 6.
- Wróblewska A., 2018, *Seniorze! Teraz masz czas dla siebie!*, „Echo Konopnicy”, 7–9: 13.
- Zajda K., 2017, *Bricolage w wykorzystaniu zasobów społecznych wsi. Relacja między zasobami społecznymi obszarów partnerstw a kapitałem społecznym lokalnych grup działania z województw o odmiennych tradycjach społecznikowskich*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 46: 117–129.
- Zawadzka G., 2017, *Co słyhać u Naszej Kapeli Konopnickiej*, „Echo Konopnicy”, 10–12: 21.
- Zolik M., 2010, *Wdrażanie inicjatywy LEADER+ w krajach UE-10 w latach 2004–2006*, „Journal of Agrobusiness and Rural Development”, 01 (15): 131–144.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym* (Dz.U., 2013, poz. 594, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 10 lutego 2017 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz.U., 2017, poz. 573).

Źródła internetowe

- <http://facebook.com/arabeski.konopnica>.
- <http://www.dziennikwschodni.pl>.
- <http://www.mf.gov.pl>, Ministerstwo Finansów.

ACTIVATION AND INTEGRATION OF RESIDENTS OF THE KONOPNICA COMMUNE WITH REFERENCE TO STRENGTH AND WEAKNESS ANALYSIS (SWOT ANALYSIS)

Abstract: The Konopnica Commune, adjacent to the voivodeship capital Lublin, is of agricultural character. Due to transformations in the agricultural economy and inflow of population from the nearby city, the social sphere of life is gaining importance. One of the elements of its proper functioning is the developed network of non-governmental organisations and various forms of cooperation with the NGO environment. Many initiatives activating residents are implemented in the commune. The most interesting one is the international project “Promotion of land culture and preservation of historical heritage” conducted together with the Trembowla municipality in the Tarnopol oblast in Ukraine.

The following associations are active in the area of the commune: Association Local Action Group for the Development of the Lublin Poviat “Kraina wokół Lublina”, 12 units of the Volunteer Fire Brigade, Association “Pracownia Twórczych Działań”, and Association “Skaut” with its seat in Lublin, implementing cultural-social workshops in the Konopnica Commune.

Residents of the commune implement and develop passions in groups and artistic teams, including: singing group “Rola”, theatre group “Stacja Teatr”, ballet group “Arabeski”, group “Malarki z Konopnicy”, and a music band. Owing to the work of enthusiasts, cultural-social meetings are organised in the form of cyclical events and one-off actions.

The cultural development is stimulated by cultural entities (“Dom Kultury” in Motycz, Commune Library and its branches, Ośrodek Działań Twórczych).

The aforementioned advantages of the Konopnica Commune offer a chance for its development both in the socio-economic sphere and in terms of cultural-environmental heritage.

Keywords: Konopnica, Lublin, voivodeship, social activation, social integration.

Dr inż. Beata Żuraw
Katedra Roślin Przemysłowych i Leczniczych
Wydział Agrobiotechnologii
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
e-mail: beata.zuraw@up.lublin.pl

Mgr inż. Małgorzata Szymańska
Kancelaria Nieruchomości
Motycz k. Lublina
e-mail: malgorzata@szymanska-wycena.pl

Mgr Mirosław Żydek
Urząd Gminy Konopnica
e-mail: sekretariat@konopnica.eu

SPIS TREŚCI

Gabriela Czapiewska – Kształtowanie wiejskich przestrzeni publicznych. Przykład konkursu „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego”.....	5
– Shaping the rural public places. Example of the competition “The Best Public Space of the Pomeranian Voivodeship”.....	24
Diana Rokita-Poskart – Ekonomiczne konsekwencje zmniejszającej się liczby studentów w ośrodkach akademickich w Polsce.....	27
– Economic consequences of “the shrinking” number of students in academic cities in Poland.....	39
Agnieszka Rochmińska, Katarzyna Leśniewska-Napierała – Perspektywy rewitalizacji założeń pałacowo-parkowych na obszarach wiejskich – studium przypadku Bratoszewic w gminie Stryków.....	41
– Perspectives of revitalization of palace and park complexes in rural areas – a case study of Bratoszewice in Stryków municipality.....	60
Anna Galecka-Drozda, Magdalena Szczepańska, Agnieszka Wilkaniec, Ewa de Mezer – Aspekty kulturowe, kompozycyjne i percepcyjne w opracowaniach dotyczących identyfikacji charakteru krajobrazu na poziomie lokalnym.....	63
– Cultural, compositional and perceptual aspects of landscape in studies regarding identification of its character at the local level of management.....	75
Beata Żuraw, Małgorzata Szymańska, Mirosław Żydek – Aktywizacja i integracja mieszkańców gminy Konopnica w odniesieniu do mocnych i słabych stron (analiza SWOT).....	77
– Activation and integration of residents of the Konopnica commune with reference to strenght and weakness analysis (SWOT analysis).....	94

